

Horváth Zsolt
Jogszolgáltatás Zala megyében a polgári korban
(1872-1945)

Horváth Zsolt

JOGSZOLGÁLTATÁS
ZALA MEGYÉBEN
A POLGÁRI KORBAN

(1872-1945)

Hivataltörténet és levéltárismertető

ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR
ZALAEGERSZEG, 1999

*Segédlet
a Zala Megyei Levéltárban őrzött polgári kori
jogszolgáltatási iratok kutatásához*

Szerkesztő:
Horváth Zsolt

Lektor:
Béli Gábor

Számítógépes szedés és tördelés:
Krisker Éva

Borítóterv:
Bedő Sándor

ISBN 963 7226 34 6

*A kézirat elkészítését
a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakmai Kollégiuma,
a könyv kiadását
a Zala Megyei Bíróság és a Zalai Nyomda Rt.
támogatta*

Kiadja a Zala Megyei Levéltár
8900 Zalaegerszeg, Széchenyi tér 3. Tel.: (92) 312-794
Felelős kiadó: Bilkei Irén

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	7
I. A MAGYAR POLGÁRI KORI JOGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZER ALAPVETŐ ELEMEI, ÉS EZEK FONTOSABB JELLEMZŐI	9
1. <i>A jogszolgáltatási szervezet létrehozása</i>	9
2. <i>Hatásköri jellemzők</i>	12
2.1. Az elsőfolyamodású bíróságok hatásköre	13
2.1.1. Királyi Törvényszékek	13
2.1.2. Királyi Járásbíróságok	16
2.2. Királyi Ügyészségek hatásköre	17
2.3. Királyi közjegyzők hatásköre.....	18
3. <i>Illetékességi jellemzők</i>	20
3.1. Az elsőfolyamodású bíróságok illetékessége	20
3.2. Királyi ügyészségek illetékessége	22
3.3. Királyi közjegyzők illetékességi köre	23
II. ADALÉKOK ZALA MEGYE BÍRÓSÁGAINAK, ÜGYÉSZSÉGEINEK ÉS KÖZJEGYZŐINEK HIVATALTÖRTÉNETÉHEZ	25
1. <i>A bíróságok</i>	25
1.1. <i>Törvényszékek</i>	29
1.1.1. A törvényszékek illetékessége	29
1.1.2. Törvényszéki épületek	32
1.1.3. Törvényszékek ügyforgalma.....	35
1.1.4. Személyzeti viszonyok	36
1.1.5. Zala Megyei Levéltárban őrzött törvényszéki iratok:	40
1.2. <i>Járásbíróságok</i>	42
1.2.1. A Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság.....	44
1.2.2. Sümegi Királyi Járásbíróság	47
1.2.3. Tapolcai Királyi Járásbíróság	50
1.2.4. Alsólendvai Királyi Járásbíróság	53
1.2.5. Zalaszentgróti Királyi Járásbíróság.....	56
1.2.6. Nagykanizsai Királyi Járásbíróság.....	58
1.2.7. Keszthelyi Királyi Járásbíróság	62
1.2.8. Letenyei Királyi Járásbíróság	65
1.2.9. Csáktornyai Királyi Járásbíróság	68
1.2.10. Perlaki Királyi Járásbíróság	71

2. Ügyészségek	73
3. Közjegyzők.....	76
III. ÜGYVITEL A JOGSZOLGÁLTATÁSBAN	84
1. Bírósági ügyvitel	84
1.1. Peres és peren kívüli ügyvitel	86
1.1.1. Az ügykezelés szervei.....	88
1.1.2. Az iratkezelés fázisai	89
1.2. Elnöki ügykezelés	105
1.3. Telekkönyvi ügykezelés.....	112
1.4. Cégügyek kezelése.....	120
2. Ügyészségi ügyvitel	122
3. Közjegyzői ügyvitel.....	132
IV. SELEJTEZÉSI ELJÁRÁS A JOGSZOLGÁLTATÁSBAN....	137
1. Bíróságok és ügyészségek.....	137
2. Közjegyzők.....	142
MELLÉKLET. ZALA MEGYE TÖRVÉNYSZÉKEINEK TERÜLETI HELYSÉGNÉVTÁRA.....	145

BEVEZETŐ

A Zala Megyei Levéltár polgári kori jogszolgáltatási iratanyaga az intézmény össziratállományának mintegy 12 %-át teszi ki. A relatíve nagy terjedelmű iratanyag kutatásához ugyanakkor ez ideig nem készült olyan, akárcsak vázlatos intézménytörténeti áttekintés, amely hatékonyan képes támogatni a kutatni szándékozókat.

E munka elsősorban a levéltár kutatói számára készült – bár némely vonatkozásban akár szélesebb érdeklődésre is számot tartható – segédlet, amely a polgári kori jogszolgáltatási szervezet kialakulásának, változásainak vázlatos összefoglalását követően egyrészt e rendszer Zala megyei intézményeinek történetét kívánja per tangentem áttekinteni, másrészt célja, hogy érdemben segítséget nyújtson a kutatóknak az iratanyagban történő eligazodásban, feltárva a vizsgált szervtípus korabeli iratkezelésének, irattározásának, irattári rendszerének és selejtezésének lényegesnek ítélt elemeit.

A mellékletként csatolt „Zala megye törvényszékeinek területi helységnévtára” a járásbírószági beosztás 1910-es állapotának megfelelő területi illetékességi helyzetet veszi alapul. A települések helyesírása is ennek megfelelően történt, utalva zárójelesen a később felvett, vagy meghonosodott előtagra (Zala-, Lendva-, Kerka- stb.). A döntően nemzetiségi lakosságú településeknél az egykorú horvát, vagy szlovén (vend) helységnév is fel lett tüntetve. Az 1910 utáni illetékességi változások a megjegyzések szerint követhetők.

A fondjegyzék felhasznált adatai az 1999. szeptember 1-i állapotot tükrözik.

I.
A MAGYAR POLGÁRI KORI JOGSZOLGÁLTATÁSI
RENDSZER ALAPVETŐ ELEMEI, ÉS EZEK
FONTOSABB JELLEMZŐI

I. A JOGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZET LÉTREHOZÁSA

A mai demokratikus államberendezkedés egyik alapvető kritériuma a hatalmi ágak elválasztásának megvalósítása. A törvényhozó és végrehajtó hatalom, valamint az igazságszolgáltatás elkülönítésének jogállami szükségszerűségét már a XVIII. század első felében felismerték, de e követelmény gyakorlati megvalósítása csak lassan épült be az egyes államok alkotmányos rendjébe.

Magyarországon az 1867-es kiegyezést követő államszerkezeti reform adott újólag lendületet a jogállami feltételek kialakításának következetes megvalósításához. Ennek vitán felül állóan sine qua non-ját képezte az önálló és független igazságszolgáltatás létrehozása.¹

Az 1860-as évek végén nagyszabású törvénykezési alkotómunka indult el e cél megvalósítása érdekében.

Első legfontosabb eredményként törvényi garanciákat állítottak fel a független és szakszerű bírói tevékenység alátámasztására. A bírói hatalom gyakorlásáról rendelkező *1869. évi IV. tc.* 1.§-a leszögezte: „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.”

Az 1870-es évek elején alkotott törvények eredményeként létrejött az önálló magyar jogszolgáltatási szervezet.

Az alsó fokú (elsőfolyamodású) bíróságokról az *1871. évi XXXI. tc.* rendelkezett, amelynek életbeléptetéséről külön törvény, az *1871. évi XXXII. tc.* gondoskodott. Már viszonylag rövid idő után átalakították az így létrehozott struktúrát a törvényszékek és járásbíróságok

¹ Erről részletesebben lásd: Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875 Bp. 1982.

egymáshoz viszonyított arányának drasztikus megváltoztatásával.² Ezt követően az elsőfokú bírósági szervezetrendszert alapvetően már nem változtatták meg. Lényeges változást csak a Tanácsköztársaság rövid időszaka, valamint az államterület jelentős részének elvesztése következtében létrejött helyzet idézte elő.

Az 1871. évi XXXI. törvénycikk első folyamodású, állandó, rendes bíróságokról rendelkezett. Három ilyen bíróságot ismert el és nevesített a törvény:

- királyi járásbíróságot,
- királyi törvényszéket,
- Budapesti Királyi Kereskedelmi és Váltótörvényszéket.

Első folyamodásúak ezek a bíróságok abban az értelemben, hogy a jogkereső polgárok kereseteit, illetőleg az őket ért jogellenes sérelmeket elsőként, jogerősen bírálták el.

Állandó bíróságok, mind időbeli, mind területi, mind pedig tárgyi értelemben. Működésük nincsen bizonyos időtartalomhoz kötve, mindaddig működnek, amíg megfelelő jogszabály meg nem szünteti őket, ugyanakkor joghatóságuk csak az előre kifejezetten meghatározott illetékességi területre szorítkozik. A törvényhozó által meghatározott illetékességi körben minden esetben ezek a szervek járnak el.

Rendes bíróságok – másképpen fogalmazva általános hatáskörű bíróságok –, ami azt jelenti, hogy eljárnak minden olyan ügyben, amelyet a törvényhozó bírósági hatáskörbe tartozónak állapított meg. Rendkívüli bíróságról akkor van szó ha a törvényhozó az ügyek meghatározott csoportjára vonatkozó ítélezésre önálló bírósági szervezetet hoz létre.

A közigazgatás és az igazságszolgáltatás elkülönítése indokolta az önálló ügyészség kialakítását is. Az 1871.évi VIII. tc. 37. §-ával létrehozott királyi ügyészségi intézmény elsődleges funkciója a közvádloi teendők ellátása volt az elsőfolyamodású bíróságok előtt.³

Az ügyészi szervezet alsó fokú hatóságát a királyi ügyészségeket a törvényszékhez igazodva az *1871. évi XXXIII. tc.* állította fel. Já-

² Ez az 1875. évi XXXVI. törvénycikkal történt meg.

³ Ezzel egyidejűleg a közigazgatás tisztii ügyészi intézménye egyfajta jogtanácsosi- jogi előadói funkcióvá vált.

rásbíróságok mellett önálló ügyészi szervezetet nem hoztak létre, bűnügyekben a vád képviselőtét ügyészi megbízottak látták el.⁴ Ők rendszerint ügyvédek, közigazgatási tisztviselők, vagy bírósági segédhivatali személyek voltak, akik e téren az ügyészség irányítása és felügyelete alatt álltak. Egyébként a királyi ügyészségek erős igazságügyminiszteri felügyelet mellett működtek.

A rendkívül jelentős múlttal rendelkező magyar ügyvédség intézményét is érintette a törvényhozási reform. Az *1874. évi XXXIV. tc.* – az ügyvédi rendtartás – többek között megszigorította az ügyvéddé válás feltételeit, valamint megszervezte az ügyvédség intézményes érdekképviselőtét is ellátó köztestületi szervét, az ügyvédi kamarát.⁵

A megszűnt hiteleshelyek egyes funkcióit az új jogszolgáltatási struktúrában az osztrák mintára létrehozott királyi közjegyzők látták el. Szervezetüket az *1874. évi XXXV. tc.* állította fel.⁶ Feladatkörük, amely kezdetben csak közhitelességű okiratok kiállítására, magánokiratok hitelesítésére szorítkozott, fokozatosan bővült, később már egyes peren kívüli eljárásokat is fogantatosíthattak. Legelőször csak minden törvényszék és némely járásbíróság mellett kívántak egy-egy közjegyzői irodát rendszeresíteni, de számuk fokozatos emelésének eredményeként a vizsgált időszak végére már csak elvétve volt olyan járásbíróság, amely mellett ne működött volna közjegyző, sőt némelyik székhelyén akár több is. A közjegyzőknek is megalakultak köztestületi szerveik a regionálisan létrehozott közjegyzői kamarák. (*1874. évi XXXV. tc. 26. §.*)

Szintén a jogszolgáltatási szervezet önálló és szerves részét képezték a bírósági végrehajtók. Az *1871. évi LI. tc.* rendelkezése szerint valamennyi elsőfolyamodású törvényszék és járásbíróság mellé alkalmaztak végrehajtókat, de számuk nem volt közelebbről meghatározva. Hatáskörük kezdetben csak a kézbesítésekre és egyes végrehajtási cselekmények teljesítésére korlátozódott. Az intézmény szabályozását illetően már 1875-ben megtörtént az első komoly módosí-

⁴ Az 1896. évi XXXIII. tc. szerint.

⁵ E törvényt jelentősen módosította az 1887. évi XXVIII. tc.

⁶ Jelentős módosítása az 1886. évi VII. tc.-el történt meg.

tás.⁷ Ezután bírósági végrehajtót a törvényszéknél csak kivételesen alkalmazhattak, a járásbíróság mellett működő végrehajtó felett saját területén a törvényszék is rendelkezett. Ugyancsak a fenti módosítás szűkítette igen számottevően a végrehajtók kézbesítési hatáskör-rét, olyannyira, hogy ezt követően az ilyen kézbesítés vált kivételessé.

Levéltárunk önálló fondként nem őriz iratokat a bírósági végrehajtók vonatkozásában, így e területtel a következőkben már nem foglalkozom.

2. HATÁSKÖRI JELLEMZŐK

A feladatkör a jogszolgáltatási szerv egész működésének célját, céljait és azoknak a tennivalóknak az összességét jelenti, amiért magát a szervet létrehozták. A feladatkör mindig jogszabályok állapítják meg.

A tágabb értelemben vett hatáskör a szerv jogosítványainak körét jelenti a feladatkörhöz viszonyítva. Elsősorban azt határozza meg, hogy milyen jogi eszközöket lehet a feladatkör ellátása érdekében igénybe venni. A hatáskör a feladatkörhöz képest eszközjellegű, az egyes feladatok ellátásához nyújt hatékony segítséget. A szemléletesség kedvéért: a bíróság feladata az igazságszolgáltatás (feladatkör), ennek érdekében járnak el polgári és büntető ügyekben, nemperes eljárásokban (hatáskör).

A szűkebb értelemben vett hatáskör azt határozza meg, hogy a különböző szinteken szervezett jogszolgáltatási szervek közül melyik járjon el.

⁷ 1875. évi IX. tc.

2.1. Az elsőfolyamodású bíróságok hatásköre

2.1.1. Királyi Törvényszékek

A királyi törvényszék általános hatáskörű elsőfolyamodású, illetve fellebbviteli bíróság volt. Másodfokú bírósági funkciója polgári ügyekben kezdettől fogva volt, a járásbíróság elé tartozó bünvádi ügyekben pedig a bünvádi perrendtartás életbelépésével⁸ vált fellebbviteli fórummá.

Ítélezési szempontból a törvényszék fölöttes hatósága az az ítélőtábla volt, amelynek területi illetékességébe a kérdéses törvényszék tartozott. A törvényszék első- és másodfokú ítéletei ellen egyaránt az ítélőtáblához lehetett fellebbezni, csupán az 500 Ft értéket meghaladó sommás perekben hozott ítéletek elleni felülvizsgálati kérelmek számítottak kivételnek, ezek esetében 1915-ig a Kúria döntött.

A törvényszék büntető és polgári ügyekben három tagú tanácsban határozott.⁹ Kereskedelmi ügyekben a tanács két ülnök tagja az ipari és kereskedelmi kamarák által választott tag volt.

Az 1871. évi XXXI. tc. 18. §-a tételesen rögzítette a törvényszékek hatáskörét:

- a.) mindazon polgári peres és peren kívüli teendők, amelyet a polgári rendtartás (1868.évi LIV tc.) szerint a korábban fennállott első folyamodású társas bíróságokhoz (városi, megyei, kerületi, széki és vidéki törvényszékek) tartoztak,
- b.) váltó és kereskedelmi ügyek, melyekben a pesti kir. ítélőtábla területén a királyi váltótörvényszékek jártak el, kivéve a pesti és budai kir. törvényszéket,
- c.) az 1868. évi XXI. tc. 79. §-ban érintett kártérítési keresetek,
- d.) az 1868. évi XXI. tc. 100. §-ban érintett ügyek, amelyek eddig a pénzügyi törvényszékek hatáskörébe tartoztak,
- e.) úrbéri, tagosítási és arányosítási ügyek,

⁸ 1900. január 1.

⁹ 1881. évi LIX. tc. 3.§.

f.) mindazon bűnvádi ügyek, melyek a törvények és törvényes gyakorlat szerint az eddig fennállott társas bíróságokhoz tartoztak.

Ezen túlmenően a törvény főszabályként állapította meg, hogy a telekkönyvi teendők ellátása is törvényszéki hatáskör, és csupán kivételes esetben, célszerűségi okokból engedte felhatalmazni az igazságügyminisztert, hogy valamely járásbíróságot telekkönyvi hatósággal ruházzon fel.

Hatáskörileg ide tartoztak továbbá a cégjegyzéssel és a csődeljárással kapcsolatos első fokú ügyek, ezekben mint kereskedelmi, illetve mint csődbíróság járt el a törvényszék.

Bányabíróságként, pénzügyi bíróságként viszont csak egyes kijelölt törvényszékek ítélezhettek. Ezek területi illetékessége ilyen ügyekben más bíróság területére is kiterjedt. Hasonló megoldást követtek a sajtóbűncselekmények ítékezésében is. A XIX. század végén az országban 8 bányabíróság, 18 pénzügyi bíróság és 13 sajtóbíróság volt.

A törvényszékek számtalan hatásköri módosulásának bemutatására ehelyütt nem vállalkozom, csupán az egyes hatáskörcsoportokat kívánom körvonalazni.

A törvényszékek hatásköre általánosan a következő három nagyobb ügycsoportra volt osztható:

I. Polgári ügyekben a törvényszék különösen a következő ügyekben járt el:

A.) Elsőfokú bíróságként:

- 1.) *Polgári perekben:*
- közpolgári perek,
 - házassági perek,
 - váltóperek,
 - kereskedelmi perek,
 - birtokrendezési perek,
 - bányaperek (csak a kijelölt törvényszékek),
 - tengerészeti perek.

- 2.) *Nemperes ügyekben:*
- csődügyek,
 - anyakönyvi ügyek (örökbefogadási ügyek stb.),
 - ügyvéd elleni panaszok,
 - egyéb polgári peren kívüli ügyek.

B.) Másodfokú bírósággént:

1.) *Fellebbvitt sommás perekben előterjesztett:*

- fellebbezések,
- felülvizsgálatok,
- felfolyamodások.

2.) *Kisebb polgári peres ügyekben a békebírák által felterjesztett semmisségi panaszok.*

(1915. január 1. után a polgári perrendtartás – 1911. évi I. tc. – által meghatározott körben jártak el másodfokú hatósággént.)

II. *Büntető ügyekben a legfontosabb törvényszéki hatáskörök:*

- A/ Elsőfokú bírósággént:
- vizsgálóbírói ügyek,
 - bűnvádi perek,
 - pénzügyi kihágások.

- B.) Másodfokú bírósággént:
- fellebbezések,
 - felfolyamodások.

(1900. január 1. után a bűnvádi perrendtartás – 1896. évi XXXIII. tc. – szerint.)

III. *Telekkönyvi ügyekben*

1915-ig valamennyi törvényszéknél megszűnik ez a tevékenység.

IV. Elnöki és fegyelmi ügyek

2.1.2. Királyi Járásbíróságok

Az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871. évi törvény lakonikusan írta körül a járásbíróságok hatáskörébe tartozó ügyeket. Úgy rendelkezett,¹⁰ hogy egyrészt mindazon peres és peren kívüli törvénykezési teendők tartoznak ide, amelyek az akkor hatályos törvények, törvényes rendeletek alapján a korábban fennállott egyes bíróságokhoz (szolgabíró, városi bíró, kerületi főbíró, egyes bíró) voltak utasítva. Bünvádi ügyekben szintén ezt az elvet kellett követni, azzal, hogy a hatáskört kiterjesztették az 1848. évi XVIII. és XXXI. tc. egyes rendelkezéseinek megszegése alapján indított bünvádi eljárásra is. Sőt ehhez a szinthez tartoztak azok a bünvizsgálatok is, amelyek egyébként olyan bünyügyekben folytak, melyekben a törvényszék bírt hatáskörrel, de a vizsgálatok vezetését a törvényszék saját bírásra nem bízván, azokat a járásbíróság kijelölt bírása teljesítette.

A járásbíróságok vizsgálati feladatokkal való megbízása az új bünvádi perrendtartás hatályba lépése után is megmaradt, ugyanakkor a bünyügyekre vonatkozó hatásköröket az 1897. évi XXXIV. törvénycikkben rögzítették újra.

A járásbíróság felettes fóruma polgári ügyekben kezdettől fogva a területileg illetékes törvényszék, bünyügyekben 1900-ig az illetékes ítélőtábla, azt követően ugyancsak a törvényszék. A járásbíróság peren kívüli eljárásban hozott végzései felülvizsgálata tekintetében az ítélőtábla járt el.

A járásbíróság mindig egyesbíróként határozott.

A következő négy nagyobb ügycsoportba sorolhatók a hatáskörébe tartozó ügyek:

¹⁰ 15-16.§§.

- I. *Polgári ügyekben:*
- sommás perek,¹¹
 - egyezségi ügyek,
 - fizetési meghagyásos ügyek,
 - örökösödési ügyek,
 - anyakönyvi ügyek,
 - végrehajtási ügyek,
 - polgári megkeresések,
 - polgári vegyes ügyek.
- II. *Bűnvádi ügyekben:*
- vétségek és kihágások meghatározott köre,¹²
 - vizsgálóbírói ügyek szűk köre,
 - büntetőügyi megkeresések,
 - büntető vegyes ügyek.
- III. *Telekkönyvi ügyek:*
- 1872-től folyamatosan ruházták fel a járásbíróságokat telekkönyvi hatósággal. 1915-től ez a funkciójuk kizárólagossá vált.
- IV. *Elnöki ügyek*

2.2. Királyi Ügyészségek hatásköre

A királyi ügyészségekről szóló XXXIII. tc. II. fejezete már eredendően a hatáskör három fő csoportját határozta meg, ezeken belül is viszonylag részletesen állapítva meg az ügyész bűnvádi ügyekben betöltött szerepét.¹³ A törvény deklarálta az ügyészi intézmény elsődleges funkcióját: „Az ügyészek mindazon bűnvádi ügyekben, melyek

¹¹ Alaptörvénye az 1893. évi XVIII. tc.

¹² Alaptörvénye az 1878. évi V. tc. és az 1879. évi XL. tc.

¹³ 17-23. §§.

azon törvényszék hatásköre és illetősége alá tartoznak, mely mellé rendeltettek, a közvádlói teendőket végzik.”

Erre tekintettel az ügyész feladatai e téren:

I. Bünvádi ügyekben:

- A hivatalból üldözendő bűncselekmények esetén az eljárás megindítása.
- Indítványok tétele a vizsgálatok törvényes és célszerű vezetésére, továbbá ennek befejeztével döntés az eljárás megszüntetéséről, illetőleg a perbe fogásról.
- A perben mint közvádlo eljárni.
- A büntető igazságszolgáltatás érdekében perorvoslással élni akkor is, ha az a vádlott javára szolgál.
- A büntetés kiszabását eszközölni, és arra felügyelni.

II. Fegyelmi ügyekben:

Az ilyen eljárásra a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. tc. rendelkezéseit kellett alkalmazni.

III. Börtönök feletti felügyelet

2.3. Királyi közjegyzők hatásköre

Az 1874. évi XXXV tc.-hez fűzött miniszteri indokolás szerint a közjegyzőséget olyan feladatok elvégzésére szükséges életre hívni, amelyet sem a bírák sem az ügyvédek nem végezhetnek. A közjegyző, mint az állam által hitelességgel felruházott személy, hivatását abban jelölte meg, hogy jogilag relevanciával bíró tényekről közokiratot készítsen, okiratot őrizzen, a felek és bíróságok bizonyos megbízásából eljárjon. A törvény feltételként szabta ennek érdekében a feddhetetlenséget, jogi képzettséget, pénzbeli biztosíték letételét, valamint igen szigorú összeférhetetlenségi szabályokat állapított meg.

A törvény 53. §-a szerint a közjegyző hatásköre kiterjedt:

- a) közokiratok felvételére,
- b) végrendeletek felvételére,
- c) tanúsítványok kiállítására,
- d) okiratok és értékneműek őrizetére,
- e) hagyatéki ügyek körüli eljárásra,
- f) bírói megbízások teljesítésére.

E szakaszt az 1886. évi VII tc. 20. §-a annyiban szabályozta újra, hogy az f) pontban meghatározott feladatkört kiterjesztette a gyámhatósági megbízások teljesítésére is.

Az 1874-es alaptörvény hatályba lépése után egész sor jogszabály konkretizálta és bővítette még a közjegyzők hatáskörét. Itt csak a legfontosabbakat említve:

- Közvégrendeletek tekintetében az 1876.évi XVI tc. 21-26.§§-ai.
- Váltóóvások felvétele tekintetében az 1876. évi XXVII. tc. 98.§-a.
- Kézizálog kölcsönügyletek esetében az 1881. évi XIV. tc. 17. és 21. §-a.
- Csődügyekben az 1881.évi XVII. tc. 112. és 114. §-a.
- Értékpapír megsemmisítésére irányuló eljárásokban az 1881. évi XXXIII. tc. 3.§-a.
- Végrehajtási ügyekben az 1881. évi LX. tc. 19.,145 .és 201. §-a, valamint a 12.881/1886. IM. rendelet.
- Telekkönyvi ügyekben az 1886. évi XXIX. tc., a 947/1888. IM. rendelet, az 1892. évi XXIX. tc., a 24.366/1894. IM. rendelet, a 43.329/1894. IM. rendelet bizonyos szakaszai stb.
- Örökösödési ügyekben az 1894. évi XVI. tc. és a 43.194/-1895. IM. rendelet, melyet a 11.000/1928. IM. rendelet módosított igen jelentősen 1928. április 1-jei hatállyal.
- Majorsági és zsellérügyekben az 1896. évi XXV. tc. 17. és 31. §-a.
- Képviselőválasztási ügyekben az 1899. évi XV. tc. 21., 25. és 150. §-a.

3. ILLETÉKESSÉGI JELLEMZŐK

Azt a területet, amelyen a jogszolgáltatási szervek eljárhatnak az illetékességi szabályok határozzák meg. A joghatóság csak illetékességi területen gyakorolható, ezért különösen fontos e terület mind konkrétabb és egyértelműbb meghatározása. Jelen esetben az illetékességet csak szűkebb – területi – értelemben használjuk.

3.1. Az elsőfolyamodású bíróságok illetékessége

Az 1871. évi XXXII tc. szerint 1872. január 1-jén 102 törvényszék és 360 járásbíróság kezdte meg működését. A bírósági székhelyek kijelölése, az illetékességi terület meghatározása, valamint annak megállapítása, hogy melyik járásbíróság mely törvényszék illetékességi körébe nyerjen besorolást az igazságügyminiszter döntési jogkörébe tartozott. Ezekről a 9225/1871. *IM. rendelettel* történt intézkedés.

Megyéenként 1-2 (kivételesen 3) törvényszéket szerveztek ezek illetékességi körébe 2-4 járásbíróság tartozott. Ez utóbbiak területének meghatározásakor igyekeztek figyelembe venni a már meglévő közigazgatási járási határokat is. Ennek ellenére gyakran előfordult, hogy ettől célszerűségi okokból eltértek. Annak a járásnak a területét, amelyben nem volt járásbíróság, kénytelenek voltak más járásbíróságok területéhez csatolni, több esetben teljesen szét is szabdalva az adott járás területét. Így előfordulhatott, hogy egy közigazgatási járás területén akár három járásbíróság illetékességi területe is osztozott.¹⁴

A kezdetben felállított elsőfolyamodású bírósági szervezet csak ideiglenes jellegű volt. A jogalkotó ugyanis bevallotta nem volt abban a helyzetben, hogy felmérje egyrészt azt, hogy mekkora ügyforgalom fogja terhelni a rendszer így meghatározott egyes elemeit,

¹⁴ Például a novai járás egy része a Letenyei, egy része a Zalaegerszegi, egy része pedig az Alsólendvai Járásbíróság illetékességi területébe tartozott.

másrészt pedig a működéssel együtt járó költségtényező is bizonytalan volt. Az ideiglenes jelleget külön is aláhúzta a XXXII. tc. 7. §-a, amely egyúttal a miniszter feladatává tette a szükséges statisztikai adatok előterjesztését.

A működés első három évének tapasztalatai alapján az 1875. évi XXXVI tc-el a törvényszékek számát drasztikusan – 107-ről 64-re – szállították le, anélkül, hogy a járásbíróságok számát megváltoztatták volna. Ez utóbbira csak tíz évvel később került sor, számukat ekkor tízzel növelték.¹⁵

A XIX. század végén az országban 67 törvényszék és 384 járásbíróság működött. Az 1900-as népszámlálás adatait figyelembe véve átlagosan mintegy 250 ezer lakosra, és valamivel több mint 4200 km²-nyi területre jutott egy királyi törvényszék. Hasonlóan mintegy 44 ezer lakosként és 735 km²-ként volt általában egy királyi járásbíróság.¹⁶

A törvényszékek székhelyét ekkor már csak törvénnyel lehetett megállapítani, illetve módosítani, ugyanakkor területi illetékességüket, valamint a járásbíróságok székhelyét és ez utóbbiak illetékességi területét az igazságügyminiszter bármikor megváltoztathatta, sőt új járásbírószágot is szervezhetett.¹⁷

A trianoni békeszerződés hatálybalépése nyomán a bírósági szervezetrendszer is kényszerű veszteség érte. A törvényszékek száma 67-ről 24-re, a járásbíróságoké 390-ről 138-ra csökkent.¹⁸ Bár a békeszerződés csak 1920 augusztusában lépett hatályba, ténylegesen azonban az idegen haderő bevonulásával megszűnt a megszállt területeken a bíróságok tevékenysége. (A Tanácsköztársaság által felállított forradalmi törvényszékek illetékességi kérdéseivel ehelyütt nem foglalkozom.)

¹⁵ 1885. évi III. tc.

¹⁶ Jelentés és statisztikai évkönyv a Magyar Királyi Kormány működéséről - továbbiakban: Jelentés és statisztikai évkönyv- 1900.

¹⁷ 1890. évi XXIX. tc.

¹⁸ Jelentés és statisztikai évkönyv 1921.

1922 és 1939 között a törvényszékek száma már nem változott (24), a járásbíróságoké viszont kissé növekedett. (138-ról 145-re)¹⁹

A területi revíziót szolgáló nemzetközi döntések, valamint a Délvidék visszafoglalása után mihelyst lehetett az igazságszolgáltatási szervezetet is reorganizálták. 1941 végén 47 törvényszék és 240 járásbíróság működött. Figyelemre méltó, hogy a bírói-, segédhivatali- és kezelőszemélyzet számának emelkedése jóval elmaradt attól, ami pedig a bíróságok számának növekedéséből adódhatott volna. (Az összlétszám csak 40 %-al emelkedett ebben a három évben, ezen belül a bírói létszám pedig csak 36 %-al.)²⁰

1945-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány 526/1945. ME. rendelete de jure hatályon kívül helyezte az ország területi változásaira vonatkozó törvényeket. Ezzel gyakorlatilag visszaállt a háborút közvetlenül megelőzően fennállt magyar bírósági struktúra.

3.2. Királyi ügyészségek illetékessége

A királyi ügyészségekről rendelkező 1871. évi XXXIII tc. 9. §-a szerint rendszerint minden elsőfolyamodású törvényszék mellett felállítottak ügyészségeket azzal a kitétellel, hogy kivételesen – igazságügyminiszteri rendelkezés alapján – lehetőség volt több törvényszékhez egy ügyészt rendelni, illetőleg lehetséges volt kisebb forgalmú törvényszék mellett az ügyész alügyész általi helyettesítése is. Az erre a §-ra alapított 764/1872. IM. rendelet 28 törvényszék vonatkozásában rendelkezett úgy, hogy mellettük nem szervez önálló ügyészséget, hanem kirendelt ügyész fog ott működni. Az ügyészségek illetékességi területét így módon a törvényszékek területére tekintettel határozták tehát meg.

Amikor 1875-ben, illetve 1876-ban radikálisan csökkentették a törvényszékek számát ezzel együtt csökkent az ügyészségek száma is. A század végére a 67 törvényszék mellett 65 királyi ügyészség működött, a bírósággal azonos földrajzi illetékességi körben. (Csu-

¹⁹ Jelentés és statisztikai évkönyv 1939.

²⁰ Jelentés és statisztikai évkönyv 1941.

pán a Budapesti Kir. Törvényszék, illetve a Budapesti Kir. Kereskedelmi és Váltótörvényszék mellett nem volt önállóan szervezett ügyészség.)²¹

Trianon után a 24 törvényszék mellett 23 ügyészséget találunk. Számuk 1939-ben (Kárpátalja visszacsatolása után) 29, 1940-ben (Erdély egy részének visszacsatolása után) 43, 1941-ben pedig (Délvidék, Muraköz és Muravidék elcsatolt területeinek visszaszerzése után) 46.²²

A háború befejezése után a királyi ügyészségek száma a törvényszékek számának megfelelően csökkent.

3.3. Királyi közjegyzők illetékességi köre

A bíróságok székhelyeinek és illetékességi területének meghatározásához hasonlóan a királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV tc. 5.§-a is úgy rendelkezett, hogy a közjegyzők számát és székhelyeit – az illetékes közjegyzői kamara meghallgatása mellett – az igazságügy-miniszter határozza meg. A 4164/1874. IM. rendelet összesen 182 bíróság mellett 207 közjegyzői állást rendszeresített. Az elosztás szerint lényegében minden törvényszék székhelyén (107-ből 104-nél) létesült legalább egy, – de néha kettő, sőt három – közjegyzői iroda, és általában a járásbíróságok mintegy egyötöde is kezdettől fogva közjegyzővel bírt.

Területi illetékességük megállapításánál a törvényszékek, illetve a járásbíróságok területét tekintették kiindulópontnak. Ha csak a törvényszék székhelyén volt közjegyző akkor annak illetősége a bíróság teljes területére vonatkozott, ha viszont egyes járásbíróságok mellett is szerveztek ilyen irodát, akkor annak illetékességét nem ritkán a szomszédos, de közjegyzővel nem rendelkező járásbíróság területére is kiterjesztették.

Csakhamar szükségesnek mutatkozott létszámuk szaporítása. Az 1870-es és 80-as években jelentős számban, ezt követően ha kisebb

²¹ Lásd a 16-os sz. jegyzetet.

²² Jelentés és statisztikai évkönyv 1939, 1940, 1941.

mértékben is de folyamatosan létesítettek új közjegyzői státuszokat. A századfordulón számuk 274 volt.²³ A törvényszékek mellett lényegében már minden nagyobb forgalmú járásbírósnál volt már közjegyző is, kivéve az ún. székhelyi járásbírósnál esetét. (Tehát abban az esetben, ha törvényszék és a járásbírósnál székhelye azonos, de a közjegyző általában csak a járásbírósnál illetékességi területén járt el.)

A XX. század első éveiben átlagosan mintegy 61 ezer lakosra és valamivel több, mint 1.000 km²-re jutott egy közjegyzői iroda²⁴. Számuk ezt követően csak elenyészően növekedett, viszont a trianoni szerződés következtében 166-ra csökkent.²⁵ (A korábban megszállt területeken már ennél korábban – néhol már 1918 végén – megszűnt működésük.) Ezt követően nagyobb mértékben növelték ismét számukat, most már ténylegesen valamennyi, még a kisebb forgalmú járásbírósnál is megszervezték az önálló közjegyzői irodát. A folytonos szervezeti decentralizáció során nem egy esetben korrekcióra is sor került; megesett, hogy egy-egy helyen szervezett újabb közjegyzői státust néhány év elteltével mégis megszüntettek. Összességében a közjegyzői székhelyek száma 1938-ra 194-re nőtt. Ekkor egy közjegyzőre átlagosan 480 km²-nyi illetékességi terület és mintegy 45.000 lakos jutott.²⁶ A revíziós törekvések sikere eredményekénti területszerzések után a létszám 1942-ben elérte a 325 főt, amely a háború befejezése után az azt közvetlenül megelőző számra esett vissza.

²³ Lásd a 16. sz. jegyzetet.

²⁴ Ua.

²⁵ Lásd a 18. sz. jegyzetet.

²⁶ Jelentés és statisztikai évkönyv 1938.

II.

ADALÉKOK ZALA MEGYE BÍRÓSÁGAINAK, ÜGYÉSZSÉGEINEK ÉS KÖZJEGYZŐINEK HIVATALTÖRTÉNETÉHEZ

I. A BÍRÓSÁGOK

A Vármegye, az egyes települések, valamint az igazságügyi tárca több éves küzdelme eredményeként az 1872. január elsején felállt zalai bírósági szervezet viszonylagos kompromisszum eredménye. Az Igazságügyminisztérium eredeti elképzelése – 2 törvényszék és 10 járásbíróság egyrészt a Vármegye javaslatára – 4 törvényszék és 12 járásbíróság, amelyből az egyik a balatonfüredi, tehát végeredményben: 11, és nem utolsósorban néhány település törekvése által is módosult.²⁷ A vágyaknak nem egy esetben persze a realitások, vagy egyszerűen csak a költségvetési szempontok szabtak határt, utalva példaként Tapolca, vagy Keszthely törvényszék iránti folyamodványára.²⁸

A létrehozott szervezetrendszer országos viszonylatban is kellően tagoltnak volt nevezhető. Zala – földrajzi elhelyezkedéséből is adódóan – kezdetben három törvényszékkel büszkélkedhetett, míg a vármegyék döntő többsége csak egy, ritkábban két törvényszékkel bírt. A járásbíróságok száma ekkor nyolc volt. A szervezet a következőképpen áll fel:

- Zalaegerszegi Királyi Törvényszék, melynek területi illetékességébe tartozott:
 - Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság,
 - Sümegi Királyi Járásbíróság,
 - Tapolcai Királyi Járásbíróság (telekkönyvi hatósággal).

²⁷ Zala Megyei Levéltár IV. 262. b. Zala Vármegye Közgyűlésének iratai-továbbiakban: ZML kgy. ir. 784/1871.

²⁸ ZML V. 1734. Keszthely mezőváros iratai 986. 1870.

- Nagykanizsai Királyi Törvényszék, melynek területi illetékességébe tartozott:
 - Nagykanizsai Királyi Járásbíróság,
 - Keszthelyi Királyi Járásbíróság,
 - Letenyei Királyi Járásbíróság.

- Csáktornyai Királyi Törvényszék, melynek területi illetékességébe tartozott:
 - Csáktornyai Királyi Járásbíróság,
 - Alsólendvai Királyi Járásbíróság (telekkönyvi hatósággal).

Nem bizonyult tartósnak ez a szervezeti modell. Az 1875-ös reorganizáció során megszüntették a Csáktornyai Törvényszéket, az Alsólendvai Járásbíróságot a Zalaegerszegi, a Csáktornyai Járásbíróságot pedig a Nagykanizsai Törvényszék alá rendelték.

Tíz év elteltével került sor az újabb módosításra, amikor is a Nagykanizsai Törvényszék területében megszervezték a Perlaki Járásbíróságot, feltehetően elsősorban a Csáktornyai Járásbíróság tehermentesítésére.

A két törvényszék és kilenc járásbíróság arányának helyességét az idő igazolta. Történelmi események – az I. világháborút követően a Muravidék egy részének és a Muraköznek megszállása, majd a trianoni békeszerződésben jogilag is megerősített ismer földrajzi és népességi módosulások – bontották csak meg a megye bírósági struktúráját.

Ismert, hogy 1918 utolsó napjaiban a szerb-horvát csapatok megszállták a Muraközt és részben a Muravidéket, minek után az itt székelő magyar bíróságok működése is lehetetlenné vált. A csáktornyai és a perlaki járásbíróság teljes területe „elveszett”, az Alsólendvai Járásbíróság megmaradt területeire pedig a Zalaegerszegi Járásbíróság illetékességét terjesztették ki.

A Tanácsköztársaság ideje alatt a rendes bíróságok működését az Igazságügyi Népbiztos I. számú rendelete függesztette fel. Ez idő alatt a megyében forradalmi törvényszék működött Zalaegerszegen, Nagykanizsán, Zalaszentgróton, Keszthelyen és Tapolcán. Forradal-

mi katonai törvényszék Zalaegerszegen és Keszthelyen volt, de külön katonai törvényszékekkel rendelkezett a Zala-Veszprémi 20-as Vörös Tüzérezred is. A rögtönítélő bíróságok felállításának lehetőségével a direktóriumok megyénk területén is nem egyszer éltek.²⁹

Az 1920-as években az arányosabb illetékességi területbeosztás érdekében néhány község beosztása megváltozott. Ahol mód volt rá, ott igyekeztek a közigazgatási járás határait is figyelemmel lenni az átcsatolásokkor.

1929-ben felállították a Zalaszentgróti Királyi Járásbíróságot, melynek területét a sümegi, a keszthelyi és a zalaegerszegi járásbíróságok illetékességi körébe tartozó településekből alakították ki, így módon a zalaszentgróti járás egésze az új járásbíróság illetékességi körével egyezett meg.³⁰

1929. június 1-jétől a zalai bírósági struktúra tehát a következő:

- Zalaegerszegi Királyi Törvényszék, melynek fennhatósága alatt áll:
 - Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság,
 - Sümegi Királyi Járásbíróság,
 - Tapolcai Királyi Járásbíróság,
 - Zalaszentgróti Királyi Járásbíróság.
- Nagykanizsai Királyi Törvényszék, melynek fennhatósága alatt áll:
 - Nagykanizsai Királyi járásbíróság,
 - Keszthelyi Királyi Járásbíróság,
 - Letenyei Királyi Járásbíróság.

²⁹ A Tanácsköztársaság zalai igazságügyi szervezetével és annak működésével részletesen foglalkozik Takáts Ádám tanulmánya: In: Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság történetéből. Zalaegerszeg, 1971. 171-192 p.

³⁰ A Zalaszentgróti Járásbíróságot a 23.112/1929. IM. rendelet szervezte. Működését 1929. június 1-jén kezdte meg.

1941 tavaszán a Muravidék, illetve a Muraköz visszafoglalása után a revízió gyakorlati megvalósítása kifejeződéseként is 1941. augusztus 16-ával újból felállították a csáktornyai és a perlaki járásbíróságokat, melyek a korábbiakhoz hasonlóan a Nagykanizsai Törvényszék fennhatósága alá kerültek.³¹

A bíróságok hivaltörténeti bemutatásakor per tangentem szándékozom bemutatni e szervek területi illetékességi körének, annak változásainak lényeges elemeit, a bíróságok elhelyezésének kérdéseit, az eddig ismert és fontosabbnak ítélt ügyforgalmi, személyzeti és létszámadatokat, az ezekből levonható következtetéseket. Közlöm, hogy a tárgyalt korszakban mely személyek látták el a bíróság vezetését. Itt kell megemlítenem, hogy kifejezett archontológiai kutatások hiányában pontos naptári dátumot nem minden esetben sikerült eddig feltárni, így ahol lehet csak az évet tudom megadni.

Fontos lenne a bíróságok belső szervezeti egységei tagolásának és felépítésének bemutatása is. Sajnos ezt a terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé. A vizsgálat viszonylag tág időhatára, a bíróságok nagyon is eltérő ügyforgalma, a bírák számának változása még egy adott bíróság esetén is aránytalanul megnövelné e segédlet terjedelmét. Ráadásul a forrásanyag sok tekintetben ilyen szempontból nem is bizonyult elégségesnek és egyenletesnek. Az egyesbírói feladatkörök elhatárolása, a tanácsalakítási gyakorlat bemutatása külön tanulmány tárgyát képezhetné.

A mellékletben az egyes járásbíróságok területi illetékességébe tartozó településeket az 1910-es bázisév alapulvételével sorolom fel. A területi elcsatolások döntően megváltoztatták a szervezetrendszer zalai struktúráját is.

³¹ A 1941. évi XX. tc. alapján a délvidéki területeken az 5.470/1941. ME. rendelet állította fel újra a magyar jogszolgáltatási szervezetrendszert. Az ennek végrehajtására kiadott 5.620/1941. ME. rendelet szerint ezek a bíróságok és ügyészségek 1941. augusztus 16-án kezdték meg működésüket.

1.1. Törvényszékek

Korábban már utaltam rá, hogy XIX. század végi Zala megye földrajzi helyzetének is betudhatóan 1872-ben három királyi törvényszék kezdte meg működését. Ez a szám egyrészt akár magasnak is mondható, ha összevetjük azzal, hogy az ország más megyéi átlagosan csak egy-két törvényszékkal rendelkeztek. Ugyanakkor a vármegye közgyűlése 1869-ben még egyértelműen négy törvényszék felállítása mellett kardoskodott: Zalaegerszegen, Nagykanizsán, Sümegen és Csáktornyan. Az eredeti igazságügyminiszteri javaslatban ezzel szemben csak a két előbbi település szerepelt, mint leendő székhely.³² Nem utolsósorban Csáktornya erőteljes lobbizásának köszönhetően is³³ – mintegy kompromisszumként – végül Zalaegerszegen, Nagykanizsán és Csáktornyan kezdte meg működését az új típusú bírósági szervezetrendszer egyik középső szintjének számító Királyi Törvényszék.

1.1.1. A törvényszékek illetékessége

A Zalaegerszegi Királyi Törvényszék területéhez kezdetben a sümegi, tapolcai és zalaegerszegi járásbíróságok illetékességi területe tartozott, hozzávetőlegesen 390 ezer kat. hold területtel és 118.162 fő népességgel.³⁴ E terület magában foglalta a zalaegerszegi, sümegi és tapolcai járás egészét, valamint a zalaszentgróti, pacsai és novai járás egy részét is. Az illetékességi kör a működés megkezdésének napján összesen 302 lakott helyből (város, falu, puszta, hegy stb.) állt.

A de jure Zala megyéhez tartozó balatonfüredi járásban szervezett járásbíróság a Veszprémi Törvényszék fennhatósága alatt állt. Ez a tény is pregnáns példája annak, hogy a törvénykezési szervezet ille-

³² ZML kgy. ir. 784/1871.

³³ ZML kgy. ir. 312/1869.

³⁴ Lázár Elek - Reiner Ignác: A Magyar Kir. Bíróságok szervezete és területi beosztása. Bp. 1886 8. p. A népességi adatok az 1880-as népszámláláson alapulnak. Továbbiakban: Lázár - Reiner.

tékességi területeinek meghatározásakor nem minden esetben vették tekintetbe az aktuális közigazgatási határokat.

A Csáktornyai Törvényszék megszüntetését követően az Alsó-lendvai Járásbíróság is ennek a törvényszéknek a fennhatósága alá került. (1875. október 1-ével.)

1900-ban ezzel együtt a törvényszék területéhez a település-szerkezeti módosulások következtében is 298 különböző település 540.152 kat. hold területtel tartozott. A népességszám 208 ezer fő körüli, majdnem 100 %-osan magyar anyanyelvű.³⁵

Az első említendő területi átcsatolás ide 1908-ban történt Szentpéterföld községnek a Letenyei Járásbíróságtól a Zalaegerszegi Járásbírósághoz való átcsatolásával történt.³⁶

Ugyancsak a Letenyei Járásbíróságtól csatoltak át a Zalaegerszegi Járásbírósághoz öt települést 1926. június 1-jén.³⁷

Már említést nyert a Zalaszentgróti Járásbíróság 1929-ben megvalósult felállítása. Ennek következtében a Keszthelyi Járásbíróságtól a Zalaszentgróti Járásbírósághoz csatolták az a nyolc községet, amely egyébként is ez utóbbi járáshoz tartozott.³⁸

A Nagykanizsai Törvényszék területéhez kezdetben a már említett három járásbíróság illetékességi területe tartozott. Ez ekkor 314 ezer kat. hold, melynek népessége 113 ezer fő körüli.³⁹ Területe 173 különböző települést foglalt magában, a nagykanizsai és keszthelyi járás egészét, valamint részben a letenyei, novai, pacsai és zalaszentgróti járások területét.

³⁵ Magyar Igazságügyi Szervezet Összeállította: Dr. Marschalkó János - Dr. Farbak István. Bp. 1909. 14. p. A népességi adatok az 1900-as népszámlálás eredményein alapulnak. – Továbbiakban: Marschalkó - Farbak

³⁶ A 13.359/1908. IM. rendelettel, 1908. június 1-jével.

³⁷ Csömödért, Kiszigetet, Ortaházát, Pördeföldét, Kányavárt az 58.412/-1925 IM. rendelettel.

³⁸ Ezek a következők: Barátság, Bókaháza, Gyülevész, Kehida, Kustány, Tilaj, Zalacsány és Zalanémetfalva.

³⁹ Lázár - Reiner 8. p.

A Csáktornyai Törvényszék megszűnését követően ennek illetékességi területe is részben a Nagykanizsai Törvényszékhez került. (1875. október 1.)

Területében 1885. november 1-jével állítottak fel új járásbírószéket Perlak székhellyel, ennek illetékességi területe kizárólag a perlaki közigazgatási járásra korlátozódott.⁴⁰

Mindezeket, valamint a települési szerkezet változásait is figyelembe véve 1900-ban a Törvényszékhez 237 település 442 ezer kat. hold területtel tartozott. Népességszáma közel 218 ezer volt. Figyelemre méltó, hogy a népességnek mintegy 35 %-a volt horvát anyanyelvű (75.600 fő).⁴¹

A területi átszervezések minden esetben a Zalaegerszegi Törvényszékkel voltak kapcsolatosak, ezeket ott említettem. A trianoni békeszerződés okozta területi módosulásokra a járásbírószékeknél utalok.

A Csáktornyai Törvényszék működési körébe az alsólendvai és a csáktornyai járásbírószékek területe tartozott. A 186 település együttesen 129 kat. holdat tett ki, népessége pedig mintegy 68 ezer főt. Magába foglalta a Muraközt, – csáktornyai és perlaki járást –, továbbá a Muravidék egy részét, és a novai és a letenyei járás néhány települését is. Lakosságának kb. 3/4-e horvát anyanyelvű volt.

Megyéink e törvényszéke csak rövid ideig működhetett. Korábban már utaltam rá, hogy elsősorban költségvetési megfontolásokból a törvényszékek számát 1875-ben drasztikusan csökkentették. Zala a maga három törvényszékével nem maradhatott ki e „karcsúsításból”. A 2722/1875. IM. rendelet többek mellett a Csáktornyai Törvényszéket is megszüntette (1875. szeptember 30-i nappal), egyúttal a felügyelete alatt álló Alsólendvai Járásbírószéket a Zalaegerszegi, a Csáktornyai Járásbírószéket pedig a Nagykanizsai Törvényszék alá rendelte.

⁴⁰ A Perlaki Királyi Járásbírószéket a 31.042/1885. IM. rendelet szervezte. Működését 1885. november 1-jén kezdte meg.

⁴¹ Marschalkó - Farbak 14. p.

Zalában 1875. október 1-jétől 1950. június 30-ig két, azonos hatáskörű törvényszék működött.⁴² Ezek azonban később más-más fellebbezési bírósághoz tartoztak. Amikor ugyanis a bírósági fórumrendszer reformjaként az ítélőtáblákat decentralizálták (1891), a Zalaegerszegi Törvényszéket a Győri, a Nagykanizsai Törvényszéket pedig a Pécsi Ítélőtábla kerületében határozták meg.⁴³ Ez egyben az is jelentette, hogy a bíróságok közvetlen felügyeletét különböző felsőbb szervek látták el. A megye megosztottsága ezzel a XIX. század végén a bírósági fórumrendszer tekintetében is végbement, hiszen a fellebbezési jogorvoslatok folytán a feleknek, vagy az érdekelteknek aszerint kellett Győrbe, vagy éppen Pécsre utazniuk, hogy a területi illetékeségből adódóan ügyüket a megye mely törvényszéke tárgyalta. A fórumrendszer összekapcsolódása csak némely ritkán előforduló ügytípusban valósult meg.⁴⁴

1.1.2. Törvényszéki épületek

Amikor a törvényszékek vezetőit az igazságügy-miniszter kinevezte, ők egyben miniszteri biztosi minőségben felhatalmazást kaptak arra is, hogy a Vármegye, valamint az érintett települések vezetésével tárgyalásokat folytassanak az igazságügyi szervek elhelyezésének kérdésében.⁴⁵ Az 1871. évi XXXI. tc. 32. §-a szerint a törvényhatóságoknak mindazon helyiségeket és szerelvényeket, melyeket a törvény elfogadásakor kizárólag törvénykezési célokra használtak az új bíróságoknak ingyen kellett átengedniük. A törvényhatóság tulaj-

⁴² Nagykanizsán a törvényszék – akkor már mint Nagykanizsai Megyei Bíróság – 1950. június 30-ával megszűnt.

⁴³ A Nagykanizsai Törvényszék egy rövid ideig a Budapesti Ítélőtábla alá is tartozott. (A 6.930/1920. ME. rendelet helyezte át 1920. augusztus 20-ával, és a 45.200/1921. IM. rendelet helyezte vissza 1921. augusztus 30-ával.)

⁴⁴ Sajtóbűncselekmények elbírálása, bánya-, és pénzügyi bíráskodás.

⁴⁵ Zala Megyei Levéltár IV. 262. a. Zala Vármegye Közgyűlésének Jegyzőkönyvei – továbbiakban ZML kgy. jkv. 381/1871.

dona az épületeken és az ingóságokon továbbra is fennmaradt, ugyanakkor az ingatlanok használatának költségeit – a használat arányában – az államkincstárnak kellett fizetnie. Miután a kincstárnak Zalában a bíróságok elhelyezésére alkalmas épülete nem volt, ezért az igazságügyi szervek működésük kezdetén megyénkben is ingyenes használatra kapott, illetőleg bérelt helyiségekben végezték munkájukat.

Zalaegerszegen a Vármegyével történt megállapodásnak megfelelően az ún. „Nagy” megyeháza épületében helyezték el a törvényszéket, a járásbíróságot, sőt az ügyészséget is. A Vármegye hivatala a volt kvartélyház épületébe költözött át. A Közgyűlés 1871. november 6-án tartott ülésén döntött arról, hogy a megyeháza épületét, az ahhoz tartozó régi börtönt (a Piac-tér felől) ingyenesen bocsátja a törvényszék rendelkezésére, ugyanakkor tulajdonjogáról továbbra sem mond le. Eredetileg az épület emeletén található két ülésterem használatát sem engedte át, csak ahhoz járult hozzá, hogy „...midőn a megyének azokra szüksége nincs a királyi törvényszék üléseire ideiglenesen használhatja.”⁴⁶

Az épületkomplexum jó állapota ellenére kedvezőtlen tényezők is felmerültek. A régi börtön mellett a Kincstár már 1880-ban újabb emeletes börtönépületet emelt.⁴⁷ Tekintettel arra, hogy a főépület földszintjén volt még a járásbíróság és az ügyészség is, a zsúfoltság enyhítése érdekében mindenképpen szükségesnek mutatkozott az épület bővítése. Az Igazságügyminisztérium ezt saját forrásból kívánta megoldani, ehhez viszont szükségesnek látta megszerezni egyben az egész épület tulajdonjogát is. Hosszas tárgyalások után erre 1891 szeptemberében került sor.⁴⁸ 1893-ban már jelentős bővítési és átépítési munkát végeztek, de rövidesen újabb építkezést helyeztek kilátásba. 1904-ben helyszíni szemlét tartottak a törvénykezési épület újabb kibővítése és ezzel együtt új fogház építése érdekében. A végleges tervek 1906-ban készülnek el, majd a versenytárgyalások után 1908-1909-ben végezték el a tényleges munkálatokat.⁴⁹ Lényegében

⁴⁶ Ua.

⁴⁷ A Megyei Bíróság mai nyugati szárnya.

⁴⁸ ZML kgy. jkv. 566/1891.

⁴⁹ Jelentés és statisztikai évkönyv 1908, 1909.

ekkor alakult ki a „Törvényház” ma is látható épülete. Földszintjén a járásbírószéccel és a telekkönyvi hivattal, emeletén a törvényszék és az ügyészség helyiségeivel.

Nagykanizsán a bíróságok elhelyezésének kérdése több évtizeden keresztül vissza-visszatérő probléma maradt. Az első évekről Barbarits így ír: „A törvényszék elhelyezésére hirtelenjében nem volt más lehetőség, mint hogy beszorították azt a sóház (mai ún. régiposta) emeletére. 1875-ben a sóház nagy udvarán felépítették a fogház hatalmas épületét, amit a sóházudvartól bástyával elkülönítettek. A bástyán lévő kis ajtót 1880-ban falazták be, amikor a törvényszék átköltözött mai helyére, a Zöldfa vendéglő megfelelően átalakított épületébe.”⁵⁰ A Batthyányi-Strattmann hercegi uradalomtól bérelt Erzsébet-téri épület földszintjén a járásbírószék, emeletén a törvényszék és az ügyészség működött.⁵¹ A század végétől azonban ezt az épületet is számos kritika érte, mind a törvényszék, mind pedig a járásbírószék vezetése részéről.” A kezelő személyzet helyiségei, melyek ablakai az udvarra nyílnak sötétek, és dacára annak, hogy már sok régi iratcsomót a törvényszék nagy irattárába elhelyeztem, a helyiségek a kívánalmaknak nem felelnek meg.”⁵²

Ennek megfelelően már 1911-ben tárgyalások indultak egy teljesen új „Igazságügyi Palota” építéséről, melynek tervei 1913-ra el is készültek.⁵³ A I. világháború, és az annak folyományaként jelentkező költségvetési megszorítások csaknem két évtizedre feledésbe merítik a nagyszabású elképzeléseket. 1915-ben kényszerűségből újabb 15 évre szóló szerződést kötöttek a bérbeadóval.⁵⁴ Az 1920-as évek felülvizsgálatainak továbbra is neuralgikus pontja volt a bíróságok elhelyezése. A régebbi tervek átdolgozásával együtt 1934-1935-

⁵⁰ Magyar Városok Monográfiája IV- Nagykanizsa. Írta Barbarits Lajos Bp. 1929. 169. p.

⁵¹ Jelenleg ebben az épületben a Bólyai János Általános Iskola működik.

⁵² Baranya Megyei Levéltár:VII. 1.a. A Pécsi Királyi Ítéltábla elnöki iratai 1913/ I. 2 B - továbbiakban: BML VII. 1. Kürthy István járásbíró jelentése a felülvizsgálat alkalmával, 1913. július.

⁵³ Jelentés és statisztikai évkönyv 1911. és a 1913. évről.

⁵⁴ Ua. az 1915. évről.

ben ismét döntés született az új igazságügyi épület felépítéséről. A Hübner Tibor tervei alapján készült ugyancsak az Erzsébet-téren álló új, két emeletes „Igazságügyi Palotába” 1937 augusztusában költözött be a két bíróság, valamint az ügyészség.

A Csáktornyai Törvényszék elhelyezésére nézve forrást jelenleg még nem sikerült feltárni. Miután itt 1875 októberétől már csak járásbíróság működött, annak elhelyezési kérdéseivel alább foglalkozom.

1.1.3. Törvényszékek ügyforgalma

Az ügyforgalom vizsgálatának kiinduló adata a főljástrom-rendszer bevezetése (1915.) után a legnagyobb főljástromszám éves értéke. Sajnos ezt megelőző évekből nem igen maradt fenn értékelhető forrás az ügyforgalmi tevékenységről, részadatokról inkább csak következtetéseket lehet levonni. Zalaegerszegen a szakszerűtlen irattározás és részben az ugyanilyen selejtezés, Nagykanizsán pedig a háborús események pusztították el az elődleges forrásbázis jelentős részét. A Csáktornyai Törvényszék valamivel több mint három és fél éves működéséről szintén csak minimális iratanyag áll rendelkezésre.

Miután 1915-től egyik törvényszék sem volt már telekkönyvi hatóság, ez nagyban tehermentesítette is őket. Az ilyen jellegű ügyek száma az 1910-es évek elején már többször elérte a 10.000. iktatószámot is, ezzel szemben a lajstromozott büntető, polgári és peren kívüli ügyek iratai éves szinten 2.800-4.000 között mozogtak. A területi elcsatolások előtt a Nagykanizsai törvényszék ügyforgalma valamivel magasabbra tehető, mint a Zalaegerszegié, – ezt a bírói létszámban megfigyelhető eltérés is alátámasztani látszik. Az 1920-as évek közepétől az arány lényegében kiegyenlítődik, bár Nagykanizsa ügyforgalma még mindig árnyalatnyival magasabb volt. A Csáktornyai Törvényszék ügyforgalmáról forrásanyag hiányában megalapozott megállapítások nem tehetők.

A Zalaegerszegi Törvényszék két háború közti átlagos évi legnagyobb főljástromszáma 2.700 körüli, 1920-tól 1931-ig lassú, de folyamatos csökkenést mutat. Ezt követően 1944-ig 2.000-2.800 között

ingadozott. Az önkényesen kiválasztott, de egyébként teljesen tipikusnak tekinthető 1929-es évet alapul véve a leggyakoribb ügycsoportok:⁵⁵ Elsőfokú polgári per és vagyoni jogi kereset: 31 % (769 ügy), első fokú bűnügy: 26,5 % (680 ügy), fellebbvitt bűnügy: 12,5 % (325 ügy), peren kívüli ügy: 8 % (204 ügy), fellebbvitt polgári peres ügy: 7,6 % (195 ügy), házassági kereset: 2 % (52 ügy). Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a fellebbvitt ügyeken belül a bűnvádi perek száma minden évben lényegesen meghaladta a polgári esetek számát.

A fenti arányokban az 1930-as évektől kezdődően annyiban jelentkezik változás, hogy számottevően nő az elsőfokú bűnügyek aránya. Azt is mondhatjuk röviden és sommásan, hogy a harmincas évek közepén az első fokú polgári és bűnügyek aránya mintegy 30-30 %, a fellebbvitt ügyek együtt kb. 20 %-ot, míg az egyéb jellegű ügyek (házassági keresetek, csőd-, és kényszeregyezségi ügyek, egyéb nemperes ügyek stb.) szintén mintegy 20 %-ot tettek ki.

Nagykanizsa vonatkozásában az ismert számadatok kevésbé teljesek. Hiánytalan adatok csak a negyvenes évek elejétől vannak. 1940-41-ben kissé alacsonyabb, 1942-44-ig viszont magasabb a főljástrom éves legnagyobb adata, mint a zalaegerszegi. Különösen magas ekkor az elsőfokú bűnügyek aránya: 1943-ban 65,5 %, tehát 3.074 ügyből 2.015 bűnvádi per.⁵⁶

1.1.4. Személyzeti viszonyok

Nagykanizsán:

A megye két törvényszéke tulajdonképpen azonos személyi állománnyal kezdte meg működését. A valamivel magasabbra prognosztizált ügyforgalom miatt azonban Nagykanizsán egy bírói állással többet szerveztek. Az 1872-es létszám: 1 elnök, 6 törvényszéki bíró,

⁵⁵ A legnagyobb főljástromszám ez évben: 2.569.

⁵⁶ A Zalaegerszegi Törvényszéken is hasonló volt az arány ebben az évben: 48 %.

2 telekkönyvvezető, 2 segéd-telekkönyvvezető, 2 jegyző, 1 irodaigazgató, 1 irodatiszt, 6 írnok.⁵⁷ Díjnokként⁵⁸ az 1870-1880-as években először 5-6, később 7-8 fő alkalmaztak. A fizikai és kisegítő munkákat ellátó hivatalszolgák száma 4-6 volt.

A már kezdetben is túlterhelt bírói kar létszámát első ízben 1875-ben növelték egy fővel, miután a csáktornyai járásbírószéket is ennek a törvényszéknek a fennhatósága alá rendelték. 1883-tól már 5 jegyzői állás volt (ebből 3 aljegyző). Az egyik segéd-telekkönyvvezetői státuszt 1885-ben azért szüntették meg, mert a megalakult perlaki járásbírószék részben csökkentette a törvényszékre nehezedő telekkönyvi ügyforgalomból adódó terhet. Másrészt viszont ez évben további bírót neveztek ide ki. Az 1890-es évek még további létszámbővítések mellett teltek el.

A századfordulón a törvényszék személyi állománya a következő: 1 elnök, 8 törvényszéki bíró, 1 albíró, 1 jegyző, 7 aljegyző, 2 telekkönyvvezető, 1 segéd-telekkönyvvezető, 1 joggyakornok, 1 irodaigazgató, 1 irodatiszt, 7 írnok, 7 díjnok, 5 hivatalszolga. Bár a Pécsi Ítéltábla elnöke az új polgári eljárásjogi törvény életbeléptetéséhez kapcsolódóan 2-2 újabb bírói és jegyzői állás rendszerezését kérte az Igazságügyminisztertől, a létszám mégsem bővült,⁵⁹ csak az albírói álláshelyet szervezték át törvényszéki bíró státusszá.

A bíróság tényleges létszáma 1914-ben 41 fő. (1 elnök, 9 törvényszéki bíró, 7 jegyző, 1 telekkönyvvezető, 1 joggyakornok, 1 irodaigazgató, 1 irodatiszt, 7 írnok, 8 díjnok, 5 hivatalszolga.) A teljes telekkönyvi személyzet 1915 januárjában a helyi járásbírószékhez távozott.

A területi átcsatolások nyomán az ott megszűnt bíróságok tisztviselőinek egy nagyobb része a kanizsai bíróságoknál nyert hosszabb-rövidebb időre beosztást. Közülük csak nagyon keveset helyeztek itt végleges állományba, sokuk néhány hónap, esetleg egy-két év múltán távozott. A 20-as években minősítették át a jegyzői állások egy

⁵⁷ ML XII.2. Zalavári Apátság Házi Levéltára (rendezetlen iratok). 7. db. 7/4.

⁵⁸ Szerződéses irodai-adminisztratív munkaerő.

⁵⁹ BML VII. 1. a. El. 1913 I/1-24.

részét titkári, az írnoki állásokat pedig irodatiszti státuszokká. Ezt is figyelembe véve például 1922-ben 11 törvényszéki bíró (ebből 2 ideiglenes beosztással), és 13 irodatiszt (6 ideiglenes beosztással) teljesített a törvényszéknél szolgálatot.

Az 1920-as évek közepén létszámcsökkentéseket voltak kénytelenek végrehajtani. Kezdetben csak a titkárok számát csökkentették, de 1929-ben már egy bírói státuszt is megszüntettek.⁶⁰ A leépítések a 30-as években is folytatódtak, olyannyira, hogy a törvényszék létszáma 1939-ben csaknem az 1872-es állapotoknak volt megfeleltethető! (1 elnök, 5 törvényszéki bíró, 1 jegyző, 2 aljegyző, 2 joggyakornok, 2 irodafőtiszt, 3 irodatiszt.)

1941-ben a visszafoglalt területeken újból felálltak a korábbi járásbíróságok. Ekkor a Nagykanizsai Törvényszéken is – mint ezek felügyeleti bíróságán – kénytelenek voltak jelentősen emelni a korábbi csekély létszámon. Gyakorlatilag állandó volt a létszám 1942 és 1945 eleje között: 1 elnök, 8 törvényszéki bíró, 2 titkár, 5 aljegyző, 1 irodaigazgató, 5 irodatiszt, 2 kezelő, 1 irodagyakornok, 6 altiszt.

A törvényszék vezetését – mint elnökök – a következő bírák látták el 1945-ig:

1872-1883: Wlassics Antal
1883-1885: Tamássy Béla
1885-1891: Cseresznyés Károly
1891-1905: Tóth László
1905-1913: Závody Albin
1913-1928: Eőri Szabó Jenő
1928-1940: Henning Alfréd
1940- : Haám Ernő

Zalaegerszegeen:

A törvényszék személyi állománya a működés kezdetének évében 1 elnök, 5 törvényszéki bíró, 2 telekkönyvvezető, 2 segéd-telek-

⁶⁰ Kayser Elek törvényszéki bírónak a Munkásbiztosítási Felsőbírószághoz való áthelyezésével megüresedett helyét 1929 júliusában.

könyvvezető, 2 jegyző, 3 irodatiszt és 9 írnok volt.⁶¹ Miután a süme-
gi bíróság is telekkönyvi hatóságot kapott, 1880 júniusától itt már
csak egy telekkönyvvezető és két segéd-telekkönyvvezető látta el eze-
ket a feladatokat. Ezzel együtt az írnoki létszám is csökkent eggyel.
Újabb ítélőbírói státuszt 1885 szeptemberében rendszeresítettek. A
létszám 1892-ben növekedett újra, ekkor nevezték ki egy albíró,
valamint növelték a díjnokok számát is. Az egyre növekvő feladatok
újabb és újabb, segédhivatali, – tehát jegyzői és aljegyzői – állások
rendszeresítését kényszerítették ki. A tényleges létszám 1900-ban: 1
elnök, 6 törvényszéki bíró, 1 törvényszéki albíró, 1 telekkönyvvezető,
2 segéd-telekkönyvvezető, 6 jegyző, illetve részben aljegyző, 1 iroda-
igazgató, 2 irodatiszt, 5 írnok és 6 hivatalszolga (altiszt). Már a Pol-
gári perrendtartás bevezetésére is készülve 1914-ben további egy fő-
vel növelték a bírói létszámot. A törvényszék létszáma ekkor mind-
összesen 39 fő volt: 1 elnök, 7 törvényszéki bíró, 1 albíró, 7 jegyző,
illetve aljegyző, 2 telekkönyvvezető, 1 irodaigazgató, 4 irodatiszt, 5
írnok, 5 díjnok, 6 hivatalszolga. Az albírói státuszt már a következő
évben megszüntették, és a telekkönyvi hatósági funkció elvesztésével
a teljes ilyen létszámot itt is áthelyezték a helyi járásbírósághoz.

Az 1920-as években a költségvetési okokra alapított általános lét-
számcsökkentés Zalaegerszegen sem maradt el. Fokozatos csökken-
tések következtében a jegyzői állomány 1930-ra két főre olvadt, igaz
egyét időközben titkárrá minősítettek át. Munkájukat részben jog-
gyakornokokkal pótolták (1930-ban: 3 fő.) A bírói létszám 1929-ben
csökkent, ekkor a Zalaszentgrótra kinevezett bíró státuszát szüntették
meg. Ezt az állást újra csak 1936-ban töltötték be.

Az 1944-1945-ös év fordulóján a törvényszék állományába 1 el-
nök, 7 törvényszéki bíró, 2 titkár, 2 aljegyző, 2 joggyakornok, 2 iro-
daigazgató, valamint a háborús viszonyok miatt változó létszámú, 5-
7 irodatiszt és 2-3 altiszt tartozott.

A törvényszék vezetését a következő bírák – mint elnökök – lát-
ták el 1945-ig:

1872-1877: Horváth János

1877-1880: Millutinovics Szvetozár

⁶¹ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

1880-1889: Gyömörey Vince
1890-1891: Bognár Géza
1891-1894: Grubanovics Géza
1895-1905: Sztaniszlavszky Adolf
1905-1911: Degré Miklós
1911-1919: Horváth Sándor
1919-1939: Czikó János
1939-1940: Hussy Sándor
1941- : Kiss Dezső

A Csáktornyai Törvényszék személyi viszonyainak ismertetését a forrásanyag hiánya erősen megnehezíti. Tudjuk, hogy 1872-ben 5 ítélőbíróval, 2 jegyzővel, 1 aljegyzővel, 1 telekkönyvvezetővel, 1 segéd-telekkönyvvezetővel, 2 irodatisztával, továbbá 5 írnokkal alakult meg.⁶² A másik két zalai törvényszéktől tehát létszámában elmaradt.

A bíróság egyetlen elnöke Héric (Tóth) János volt.

1.1.5. Zala Megyei Levéltárban őrzött törvényszéki iratok:

VII.1. Nagykanizsai Királyi Törvényszék iratai

- a.) Elnöki iratok 1915-1944 (-1950)
terjedelem: 1,80 ifm.
- b.) Peres és peren kívüli iratok 1913-1944
terjedelem: 1,08 ifm.
- c.) Telekkönyvi iratok 1872-1910
terjedelem 0,60 ifm.
- d.) Cégbíróági iratok 1876-1944 (-1950)
terjedelem: kb. 10 ifm.

A nagykanizsai „Törvényházat” 1945 elején súlyos pusztítások érték. Az épületet orosz katonai egységek használták több hónapon keresztül, minekután az iratok túlnyomó része elpusztult, illetve

⁶² Lásd az 57. sz. jegyzetet.

irattári használatra alkalmatlanná vált. A teljesen elázott több, mint 26 tonna(!) iratanyagot 1947 végén megsemmisítésre elszállították, tulajdonképpen csak a cégiratok és az elnökiek egy kisebb része maradt meg.

Az elnöki iratok többé-kevésbé teljesnek mondhatók a jelzett évkörből, de hiányok eshetőlegesen bármely tárgykörből és évből előfordulnak. Raktári jegyzék segítségével kutatható.

A peres és peren kívüli iratokból 1913-1919 között csak néhány darab részirat, vagy ítélet maradt fenn, ezek segédletek nélkül csak darabonkénti átnézéssel kutathatóak. Ugyanakkor 1939-1944-ig már jó néhány teljes ügyirat is fennmaradt. Ezek főljástromok segítségével is kutathatók.

A cégiratokat 1997-ben vettük át a Megyei Bíróságtól. Sajnos erősen keveredve van a Zalaegerszegi Törvényszék hasonló irataival. Annyi bizonyos, hogy mind a cégokmánytár, mind pedig a cégirattár töredékes, a cégiklatók közül csak néhány maradt meg, viszont a cégjegyzékek hiánytalanul megvannak. Terveink szerint 2000-ben rendezzük, és a cégjegyzékek meghatározott adataiból számítógépes adatbázist hozunk létre.

VII. 2. Zalaegerszegi Királyi Törvényszék iratai

- a.) Elnöki iratok 1872-1944 (-1949)
terjedelem: 0,24 ifm.
- b.) Peres és peren kívüli iratok 1872-1944
terjedelem: 36,72 ifm.
- c.) Telekkönyvi iratok 1872-1914
terjedelem: 4,56 ifm.
- d.) Cégbírósi iratok 1876-1944 (-1954)
terjedelem: kb. 10 ifm.

A törvényszék irattára Zalaegerszegen is súlyos károkat szenvedett. Rövid ideig szovjet hadikórház működött az épületben, akkor az iratok egy részét lehordták a pincébe, ahol sok már ekkor elrohadt. Később visszahordták őket, minek következtében az irattári rendszer teljesen összezavarodott. Az 1950-es évek elején végzett iratselejte-

zés is meglehetősen szakszerűtlenül történt, nagy mennyiségű forrásanyag vált a papírgyűjtési kampány áldozatává.

Az elnöki iratok rendkívül töredékesek, jellemzően csak személyi tárgyuak. (pályázatok, nyugdíjazások, szabadságügyek stb.) Selejtezetlen iratok; csak darabonkénti átnézéssel kutathatók.

A peres és peren kívüli iratanyag szintén rendkívül töredékes állapotú, sok évből egyáltalán nincs semmiféle dokumentum. Jobbára csak 1922-től maradtak fenn iratok nagyjából teljesen, 1929-ig selejtezetlenül. Néhány kivétellel a főljstromok és azok mutatókönyvei 1915-től megvannak, a kutatáshoz jól használhatók.

A törvényszék illetékességi körébe tartozó települések mintegy 2/3-ának van 1914-ig terjedően többé-kevésbé töredékes telekkönyvi irata. Sajnos nagyon esetleges, hogy ezek mely évekből kerülnek ki. Segédkönyvek egyáltalán nem állnak rendelkezésre, raktári jegyzék segítségével az egyes települések iratai darabonkénti átnézéssel kutathatók. Kérőlapon a helység nevét is fel kell tüntetni.

A cégbíróági iratok kapcsán mindenben utalok a Nagykanizsai Törvényszéknél említettekre.

VII. 3. Csáktornyai Királyi Törvényszék iratai

b.) Peres és peren kívüli iratok 1872-1875 terjedelem: 0,24 ifm.

Csődbíróági iratok töredéke, valamint 1 db polgári ügyben tartott tanácsülési jegyzőkönyv 1872-ből.

Segédlet hiányában a fond csak darabonkénti átnézéssel kutatható.

1.2. Járásbíróságok

Amikor a törvényhozás 1871-ben a törvényszékek számát 102-ben, a járásbíróságokét 360-ban határozta meg azzal számolt, hogy egy törvényszék felügyelete alá 3-5 járásbíróságot rendel. Utóbbiak területének kialakításánál tekintetbe kellett venni egyrészt a népsűrű-

ségi mutatókat, másrészt ahol lehetett, figyelemmel kellett lenni a már meglévő közigazgatási határokra.⁶³

Mint a törvényszékeknél, úgy a járásbíróságok esetén is a székhelyek kijelölése, az illetékességi területek meghatározása hosszas tárgyalások témáit képezték. Több változat után az Igazságügy-minisztérium a megyében a következő településeken kívánt járásbírószágot létrehozni 1871 elején.⁶⁴

- A Zalaegerszegi Törvényszék területén:

- Zalaegerszegen,
- Baksán (Zalabaksán),
- Bellatinczon,
- Tapolcán,
- Alsólendván,
- Sümegen.

- A Nagykanizsai Törvényszék területén:

- Nagykanizsán,
- Keszthelyen,
- Csáktornyan,
- Letenyén.

A Veszprémi Törvényszék területén létesítendő Balatonfüredi Járásbírószágot ez az előterjesztés már nem is említi a zalai bíróságok között.

Zala Vármegye Közgyűlése az elfogadott határozat szerint ezt a javaslatot „...nemcsak méltányosnak, de még igazságosnak sem tarthatja...”. Külön bizottságot hoztak létre, mely feladatául kapta, hogy a megye népességi és földrajzi helyzetének figyelembevételével dolgozza ki a járásbírószági beosztást. Az ún. 25-ös bizottság előterjesztése végül 14 települést javasolt járásbírószági székhelynek: Balatonfüred, Tapolca, Sümeg, Pacsa, Szentgróth (Zalaszentgrót),

⁶³ Részletesebben lásd: Máthé: 23. p.

⁶⁴ ZML kgy. ir. 784/1871.

Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Letenye, Zalaölvő, Alsólendva, Baksa (Zalabaksa), Csáktornya és Perlak.⁶⁵

A kompromisszum eredményeként a megye a javaslattal szemben nem kettő, hanem három törvényszéket kapott, viszont meg kellett elégednie nyolc járásbíróssággal.

1.2.1. A Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság

A Bíróság létesítéskori területe 180.622 kat. hold, népessége: 51.034 fő.⁶⁶ 1872-ben 175 különböző lakott hely és település tartozott illetékességi területébe, mely magában foglalta az egykori zalaegerszegi járás egészét, valamint a novai, pacsai és zalaszengróti jársok egy részét is.

Az I. világháborút megelőző időkhöz a területi módosítások egy esetben érintették: Szentpéterfölde község idecsatolása 1908-ban a törvényszéknél már említett rendelettel és időponttól.

Az Alsólendvai Járásbíróság működésének megszűnésével illetékességi körét annak megmaradt területeire is kiterjesztették.

Az 58.412/1925. IM. rendelettel történt módosításról a Zalaegerszegi Törvényszék kapcsán már ugyancsak szó esett. A Zalaszentgróti járásbíróság létrehozásakor 7 település került át innen az új járásbíróság illetékességi területéhez.⁶⁷

A járásbíróság Zalaegerszegen mindvégig a törvényszékkal közös épületben volt elhelyezve, a volt ún. „Nagy” megyeháza földszinti helyiségeiben.

A járásbíróság önálló telekkönyvi hatósági jogkört csak 1915 januárjától kapott. Ilyen ügyforgalma 1915 és 1924 között évente 4.200-4.500 között mozgott, majd 1925-től igen jelentős emelkedés indult el. (1928-ban: 19.010 telekkönyvi iktatmány, amely szám elő-

⁶⁵ Ua.

⁶⁶ Lázár - Reiner 14. p.

⁶⁷ Ezek a következők voltak: Almásháza, Bezeréd, Dötk, Kallosd, Pakod, Zalabér, Zalakoppány.

ször 1932-ben lépi túl a 20.000-es határt.) 1933-tól enyhén stagnált, a negyvenes években 12.000 körül mozgott.

A peres és peren kívüli ügyek tekintetében pontos adatok egyelőre nem ismertek, de az bizonyos, hogy a húszas-harmincas években az éves legnagyobb főlajstromszám többször is elérte, vagy meghaladta a 10.000-es számot, ezzel pedig ez a járásbíró volt a megye egyik legnagyobb ügyforgalmú első fokú bírósága.

Zalaegerszegen a járásbírószám hosszú időn át nem rendelkezett telekkönyvi hatósággal és ez létszámában is kifejezésre jutott. 1872-ben mindössze 1 járásbíróval-mint vezetővel-, 2 aljársbíróval és 3 írnokkal alakult meg.⁶⁸ A létszám – az 1875-ös aljegyzői állás rendszeresítése után – hosszú ideig változatlan maradt. Az új büntető eljárásjog életbelépéséhez kapcsolódott az újabb albíró felvétele 1900-ban, egyúttal joggyakornokokat is egyre gyakrabban alkalmaztak ettől az időszaktól.⁶⁹ 1914-re a bíróság tényleges létszáma: 1 vezető járásbíró, 2 járásbíró, 1 aljársbíró, 1 joggyakornok, 2 irodatiszt, 1 írnok, 2 díjnok, 2 hivataliszolga; összesen: 12 fő.

A telekkönyvi hatósággal történő felruházás, valamint a rohamosan növekvő ügyforgalom következtében a bíróság létszáma rövid idő alatt megduplázódott, sőt a máshol tapasztalt létszámcsökkenés is elmaradt helyütt. 1916-ban a létszám: 1 vezető járásbíró, 3 járásbíró, 2 telekkönyvvezető, 1 joggyakornok, 6 irodatiszt, 2 hivataliszolga. A huszas években különösen a járásbírói létszám növekedett (1928-ban már 5 fő), de külön jegyzői állást is rendszeresítettek és 3-ra növelték a telekkönyvvezetők számát. Hasonló arányban nőtt a kezelői személyzet létszáma is. Ismételten 1936-ban emelik 1-1 fővel a járásbírák és a telekkönyv- vezetőik számát.

A tényleges létszám 1945 elején: 1 vezető járásbíró, 6 járásbíró, 1 aljegyző, 4 telekkönyvvezető. A kezelői és kisegítő állomány száma

⁶⁸ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

⁶⁹ Már itt megjegyzem, hogy az albírói címmel jelölt bírák száma az 1910-es években csökkent jelentősen. 1920-ban e minősítés megszűnt, ezután kizárólag a járásbíró titulust alkalmazták az ilyen bíróságok ítélőbíráira. Hasonlóan nem használták ekkor már hivatalosan az írnok megjelölést sem: az irodatiszt, vagy kezelő kifejezés vált elfogadottá.

pontosan nem ismert, de feltehetően 6-8 irodatiszt és 2-3 hivatalszolgá lehetett rendszeresítve, akiknek egy része a háború miatt ekkor távol volt.

A bíróság vezetését a következő járásbírák látták el 1945-ig:

1872-1884: Bölcs György

1884-1894. Vízgy Gyula

1894-1915: Szupits Antal

1915-1934: Sperlágh Géza

1935- : Hedry Miklós

Levéltárban őrzött iratai:

VII. 10. Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság iratai

a.) Elnöki iratok 1915-1944 (-1954)

terjedelem: 0,72 ifm.

b.) Peres és peren kívüli iratok 1898-1944

terjedelem: 73,20 ifm.

c.) Telekkönyvi iratok 1915-1944

terjedelem: 34,12 ifm.

Mindhárom állag esetén utalnunk kell a helyi törvényszéknél említett iratpusztulásokra, mivel a két irattár akkoriban elhelyezésüket illetően egyöntetűen nem különült el egymástól.

Az elnöki ügyek irattári rendje utólagosan helyreállított, középszintű segédlet mellett kutatható.

A peres és peren kívüli ügyek állaga 1915-ig rendkívül töredékes, jóformán csak néhány ügyirat maradt fenn. Ezt követően kisebb hiányokkal teljesebb az évek, némelyik eshetőlegesen selejtezett. Segédkönyvek hiányában csak darabonkénti átnézéssel kutathatók.

A telekkönyvi iratokat a szakszerűtlen őrzés következtében még a bíróságon penészgomba-fertőzés tizedelte meg. Mostanra az iratanyag már lényegében mentes a fertőzött iratoktól, ennek következtében részben hiányos is. Sajnos segédkönyvei csak néhány évből vannak, viszont a kutatást részletes raktári jegyzék könnyíti meg.

Kérőlapon a fond nevét a községet és az évet kell feltüntetni.

1.2.2. Sümegi Királyi Járásbíróság

A megalakulásakor 68 különböző településre nézve illetékességgel rendelkező járásbíróság területe 93.270 kat. hold, népessége: 34.237 fő volt.⁷⁰ Kezdetben illetékessége a sümegi közigazgatási járáson kívül csak a zalaszentgróti járás 12 községére terjedt csak ki, de ezt a beosztást igen hamar módosították. Már az első évben átcsatolták a Tapolcai Járásbírósághoz Szóc községet, majd pedig Nyírádot 1875-ben.⁷¹

Területe később már csak a Zalaszentgróti járásbíróság létrehozásakor változott meg, a 12 település ekkor vált ki.⁷²

A járásbíróság a Vármegyétől ingyenesen használatba kapott ún. „régí megyei házban” nyert elhelyezést. Több más bírósághoz hasonlóan itt is sok kívánnivalót hagyott maga után az épület. A Zalaegerszegi Törvényszék elnöke az 1890-es felügyeleti vizsgálati jegyzőkönyvben kemény szavakkal illette a hivatali helyiségek állapotát: „A hivatalos helyiség tisztaság és csíny tekintetében a kívánalmaknak meg nem felel, az épület rozzant és repedezett, hogy annak gyökeres javítása elodázhatatlanul válik, a padozat minden szobában megújítandó volna, s azok az ajtóbejáratnál csaknem minden szobában annyira elkoptak, hogy lyukak tátonganak.”⁷³ A Vármegye a bírósági helyiségek tulajdonjogának átadásáról 1891. októberében határozott, ezek akkor Kincstári tulajdonba kerültek.⁷⁴

⁷⁰ Lázár - Reiner 14. p.

⁷¹ Szócöt a 2.381/1872, Nyírádot a 35.385/1875. IM. rendelet csatolta át. Az utóbbi községet az 58.412/1925. IM. rendelet ugyan visszacsatolta a Sümegi Járásbírósághoz, de ennek a jogszabálynak a végrehajtását a 20.021/1926. IM. rendelet határozatlan időre elhalasztotta. Végrehajtására később sem kerül sor.

⁷² Ezek a következők: Aranyod, Batyk, Csáford, Kisszentgrót, Sénye, Tekenye, Tűrje, Tüskeszentpéter, Zalaszentgrót, Zalaszentlászló, Zalaudvarnok, Zalavég.

⁷³ ZML VII. 8. a. El. V. 3.

⁷⁴ ZML kgy. jkv. 629/1891.

Az elkerülhetetlen felújítások és javítások után csak a XX. század első éveiben került igazán terítékre a járásbíróság megnyugtató elhelyezésének kérdése. 1907-ben e témakörben már tárgyalásokat folytatott a minisztérium, – sokáig eredménytelenül. Egy teljesen új épület tervei készültek el 1913-ban, de a megvalósítást keresztülhúzta a közbejött háború, így 1915-ben az akkor lejárt szerződés került meghosszabbításra. A korábbi terveket kissé átdolgozva 1927-ben indult meg a tényleges építkezés, és a következő évben át is adták rendeltetésének a járásbíróság új épületét.

A bíróság a 33.032/1879. IM. rendelettel telekkönyvi hatóságot kapott, ennek nyomán ilyen tevékenységet 1880. február 1-jétől folytatott.

A peres és peren kívüli ügyforgalom tekintetében forrásanyag hiányában bővebb fejtegetésekbe nem bocsátkozom, a különféle összehasonlító kimutatások arról tanúskodnak, hogy forgalma megfelelt a hasonló nagyságrendű bíróságok (Tapolca, Keszthely) ügyforgalmának. Tehát 1915 után az éves legnagyobb főlajstromszám feltehetőleg 2.500-3.500 között mozoghatott.

A telekkönyvi ügyforgalom adatai viszont jóval pontosabban ismertek. A múlt század utolsó éveiben az iktatmányok száma éves átlagban 4.000 körül mozgott, míg az 1900-as évek első éveiben nem egyszer túlhaladta a 6.000-et is. 1914-re viszont újból csak 5.000 körül alakult. 1915-1925 között további lassabb ütemű csökkenés, majd ezt követően fokozott emelkedés tapasztalható, minek következtében a harmincas évek végén az ilyen jellegű ügyek száma 7.000-8.000-es nagyságrendet érte el.

Sümegen a járásbíróság igen alacsony létszámmal létesült, csupán 1 vezető járásbíró, 1 aljárbíró, és 2 írnok volt a működés első évében a teljes személyi állomány.⁷⁵ Aljegyzői állást az 1870-es évek közepén rendszeresítettek, de a létszám a telekkönyvi hatósággal történő felruházas kapcsán bővül csak számottevően (+ 2 segédtelekkönyvvezető és 2 írnok). Az albirák számát 1886-ban növelték 2 főre.

⁷⁵ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

Az 1900-ban még mindig itt az egyik legalacsonyabb a bírósági létszám: 1 vezető járásbíró, 2 aljárásbíró, 1 aljegyző, 1 telekkönyvvezető, 1 segéd-telekkönyvvezető, 4 írnok.

Még ezt az állományt is csökkentették a húszas-harmincas években. 1944-ben a tényleges létszám már csak 1 vezető járásbíró, 1 járásbíró, 1 telekkönyvvezető, 1 irodatiszt, 2 kezelő, 1 hivatalszolga.

A bíróság vezetését a következő járásbírák látták el 1945-ig:

1872-1880: Gyömörey Vince

1881-1889: Somogyi Mihály

1889-1902: Horváth Ede

1902-1914: Süvegh János

1914-1927: Csonka Antal

1928-1929: Hanny Jenő

1929-1939: Bothár Gusztáv

1939- : Illés Antal

Levéltárban őrzött iratai:

VII. 8. Sümegi Királyi Járásbíróság iratai

a.) Elnöki iratok 1884-1890

terjedelem: 0,12 ifm.

b.) Peres és peren kívüli iratok 1873-1930

terjedelem: 7,68 ifm.

c.) Telekkönyvi iratok 1880-1944

terjedelem: 96,15 ifm.

Az elnöki iratok nagyon töredékesek, jellemzően csak az 1884-1885, és az 1890-es év iratai közül maradt meg néhány. Az irattári rendszer utólagosan rekonstruált, darabonkénti átnézéssel kutatható.

Hasonlóan töredékes a peres és peren kívüli iratok állaga is. Iratok jobbra csak az 1880-1920-as évek közepéig vannak, de évenkénti eloszlásuk nagyon egyenetlen. A jelzett évkör periferiáin évente csak néhány ügyirat van meg.

A telekkönyvi iratok teljes egészében rendelkezésre állnak. Az 1930-as évekig selejtezetlen és meglehetősen fertőzött is az irat-

anyag. Irattári rendszere egykorú, eredeti, de legtöbb segédkönyve hiányában jobbra csak darabonkénti átnézéssel kutatható. Kérőlapon itt is fel kell tüntetni a település nevét.

1.2.3. Tapolcai Királyi Járásbíróság

A megye keleti részén létesült járásbíróság a múlt században illetékességi körének népességszámát tekintve a második legkisebb zalai bíróság volt. A 62 település összesen 95.827 kat. hold területet foglalt magában, népessége: 32.891 fő volt.⁷⁶ A 9.225/1871. IM. rendelet szerint illetékességi területe pontosan megegyezett a tapolcai járás területével, de ez néhány év alatt három alkalommal is módosításra került. Szóc és Nyírád Sümegtől történt idecsatolásáról már szó volt, Ságpuszta (Balatonakali mellett) viszont innen lett átcsatolva a Balatonfüredi Járásbírósághoz.⁷⁷

Ezt követően az illetékességi terület már nem változott, noha mind Szóc, mind pedig Nyírád esetén felmerült az 1920-as évek elején a Sümeghez való visszacsatolás gondolata. (A Nyírádot visszacsatoló rendelet nem lépett hatályba.)

A Tapolcai Járásbíróság is bérelt épületben kezdhette meg működését. A vármegyétől a telekkönyvi hivatal helyiségeit évi 300 Ft-ért bérelték, az egyéb irodák és tárgyalók pedig a Tapolcai Takarékpénztár Rt. tulajdonában álltak.

A bérleti szerződés lejártának közeledése a kilencvenes évek közepén a bíróság elhelyezésének kérdésében igen kiélezett helyzetet eredményezett. A részvénytársaság a szerződési feltételeket egyoldalúan úgy kívánta meghatározni, hogy a bérletet 30 évre kössék meg, de az egyedül csak a bérbeadó legyen jogosult felmondani. Egyébként a bérleti díjat is meglehetősen magasán: évi 1800 forint /- év kívánták meghatározni. A bíróság vezetése részéről ekkor komolyan felmerült a székhely megváltoztatásának lehetősége. Kővágóörs késznek mutatkozott támogatni egy új bírósági épület helyben törté-

⁷⁶ Lázár - Reiner 14. p.

⁷⁷ A 414/1879. IM. rendelettel.

nő építését, valamint a tisztviselőknek szolgálati lakást is biztosított volna. Tapolcán az új épület terve ekkor még azért fulladt kudarcba, mert a község – bár telket tudott volna akár ingyenesen is juttatni, nem a városközpontban képzelte el az építkezést. Végül hosszas tárgyalások után a minisztérium a székhely megváltoztatásához nem járult hozzá, és az Rt.-vel 1896-ban újabb tíz évre szóló szerződést kötöttek.⁷⁸

Az építkezés terve ezzel kissé háttérbe szorult, de vissza-visszatérően később is felmerült.⁷⁹

1905-ben megegyezés született Leszner Sámuel helyi kereskedővel, aki megfelelő helyiségek bérletét kínálta fel elfogadható bérleti díjért. Ennek következtében a bíróság 1906-ban átköltözött a posta emeletén lévő irodákba. Kezdetben még nem volt gond az épülettel, de egy évtized után egyre több probléma merült fel.

Az Igazságügyminisztérium 1927-ben karolta fel a tapolcai bíróság elhelyezésének ügyét. Kétéves építkezést követően 1929-ben költözött be a bíróság új székházába.

A Bíróság ügyforgalmáról sajnos csak hiányos információink vannak. Ezekből azonban az állapítható meg, hogy lakosságszámához viszonyítva meglehetősen magas volt az ügyforgalma. Az 1910-es évek elején tapasztalható 3-4.000 közötti perszám kifejezetten magasnak tekinthető ezen a bírósági szinten. A húszas évek elején az éves legnagyobb főljstromszám túlhaladta az 5.000-et is,⁸⁰ ezt követően viszont erősen stagnált egészen a negyvenes évek közepéig. (Évente 2.000 és 4.000 között mozgott.)

Telekkönyvi hatósággal a bíróság kezdettől fogva rendelkezett, az ilyen ügyek száma mindvégig felülmúlta a peres és peren kívüli ügyekét. Hasonlóan igen széles ingadozást mutatkozott a telekkönyvi ügyforgalomban is.⁸¹ Évente 4.500-6.000 volt az iktatmányok száma a húszas évek közepétől egészen a negyvenes évekig.

⁷⁸ ZML VII. 9. a. El. 895/129.

⁷⁹ Például 1904-ben – Jelentés és Statisztikai évkönyv 1904.

⁸⁰ 1921-ben: 5.053.

⁸¹ Például 1909-ben: 5.330, de két évvel később, 1911-ben már csak 2.240 telekkönyvi ügyet iktattak.

A területéhez és lakosságszámához mérten kis járásbíróság viszonylag kedvező létszámmal alakult, ami elsősorban annak volt köszönhető, hogy telekkönyvi funkcióval kezdettől fogva rendelkezett. A működés kezdetének évében a létszám: 1 vezető járásbíró, 3 aljársbíró, 1 telekkönyvvezető, 1 segéd-telekkönyvvezető, 4 írnok.⁸² Az ekkor rendszeresített létszám igen hosszú ideig változatlan maradt, csak 1906-ban a segéd-telekkönyvvezetői állás megszüntetésével módosult. A díjnokok száma 2-4 volt, akik közül két főt 1906-ban írnoki állományban véglegesítettek.

Az 1914-es összlétszám 15: 1 vezető járásbíró, 3 aljársbíró, 1 telekkönyvvezető, 1 irodatiszt, 5 írnok, 2 ideiglenes díjnok, 2 hivatal-szolga.

Az 1920-as évek általános létszámcsökkentései ezt a bíróságot is érzékenyen érintették. Egy járásbírói álláshelyet már 1921-ben megszüntettek, de az irodatisztek száma is kevesebb lett. Érdekesség, hogy viszonylag kevés joggyakornokot alkalmaztak, csak a harmincas évekből ismerünk néhányat. Időközben viszont a telekkönyvi ügyforgalom növekedése újabb telekkönyvvezető kinevezését kényszerítette ki (1929). Jegyzői státuszt csak a negyvenes évek elején hoztak létre.

Az 1940-es évek első felében a létszám: 1 vezető járásbíró, 2 járásbíró, 1 jegyző, 2 telekkönyvvezető, 1 irodatiszt, 2 irodasegédtsízt, 2 hivatal-szolga.

A bíróság vezetését a következő bírák látták el 1945-ig:

1872-1878: Györffy János
1878-1898: Gombás Antal
1898-1904: Bulla Antal
1904-1914: Papp László
1915-1921: Tscheppen Jenő
1922-1927: Jakubovich Kornél
1927 : Janzsó Ferenc
1927-1929. Zrínyi Miklós
1930-1936: Bock Pál
1937- : Szőke Andor

⁸² Lásd az 57. sz. jegyzetet.

Levéltárban őrzött iratai:

VII. 9. Tapolcai Királyi Járásbíróság iratai

- a.) Elnöki iratok 1895-1944 (-1945)
terjedelem: 3,26 ifm.
- b.) Peres és peren kívüli iratok 1898-1904
terjedelem: 0,84 ifm.
- c.) Telekkönyvi iratok 1872-1915
terjedelem: 2,76 ifm.

A Tapolcai Járásbíróság épületének nagy része és irattára 1945. március 26-án az angol-amerikai szövetséges légierő szőnyegbombázása alkalmával elpusztult.

Az elnöki iroda páncélszekrényében fennmaradt vezetői iratok csaknem egyedülálló forrásanyagnak számítanak. Az eredeti irattári rendben lévő, selejtezetlen iratok gyakorlatilag 1904-től vannak meg, – kisebb hiányokkal. Jól rendezett irategyüttes, melynek kutatását részletes raktári jegyzék könnyíti meg.

A peres és peren kívüli, valamint a telekkönyvi állag egyaránt rendkívül töredékes, de hivataltörténeti értékük jelentős, mivel 1915 előtti iratokról van szó. A telekkönyvi iratok különösen fertőzöttek, megmentésük jelenlegi állapotukban már-már reménytelennek tűnik.

Mindhárom állag segédkönyvek hiányában csak darabonkénti átnézéssel kutatható.

1.2.4. Alsólendvai Királyi Járásbíróság

A járásbíróság működésének kezdetétől 1875. szeptember 30-ig a Csáktornyai Törvényszék fennhatósága alá tartozott, annak megszűnésével került a Zalaegerszegi Törvényszék illetékességi körébe.

Az Alsólendvai Járásbíróság illetékességi területe 1872-ben 114 különféle települést és lakott helyet számlált. Összterülete 152.259

kat. hold, lakóinak száma: 49.656 fő.⁸³ Területét tekintve a második, lakosságára nézve a harmadik legnagyobb zalai járásbíróóság, mely magába foglalta az alsólendvai járás egészét, valamint a novai és a letenyei járás jónéhány települését is. Illetékességi területében csak a történelmi események okoztak változást. A község megszállásával a bíróság működése is megszűnt 1918 utolsó napjaiban. A Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került 20 települést a Drávai Bánsághoz csatolták, amelynek Maribor volt a székhelye. Erre de jure a trianoni békeszerződés biztosított lehetőséget 1920 augusztusában.

Az 5.620/1941. IM. rendelet nyomán a járásbíróóság korábbi illetékességi területén kezdte meg újra működését, amely jogilag 1945 márciusáig tartott.

Alsólendván szintén bérelt helyiségekben kezdte tevékenységét a bíróság. Csak a századelőn indultak meg az önálló igazságügyi épület emeléséről a tárgyalások.⁸⁴ A tényleges építkezés 1903-ban indult, ennek bekerülési költsége az akkori árakon 100,864 korona volt.⁸⁵ 1904-ben készült el.

Tevékenységi kimutatásokat sajnos ennek a járásbíróóságnak a vonatkozásában nem sikerült feltárni. A rendelkezésre álló részadatokból, valamint azokból a tényekből, hogy telekkönyvi funkcióval alapítása óta rendelkezett, illetékességi területe és népességszáma relatíve magas volt, csakúgy mint a bírói és segédhivatali személyzete, az a következtetésünk adódhat, hogy ügyforgalma a zalaegerszegi és nagykanizsai járásbíróóságokéhoz lehetett hasonló, sőt telekkönyvi ügyekben a törvényszékek után bizonyosan a legnagyobb forgalmú zalai bíróság volt 1915-ig.

Alakulási létszámát a meglehetősen nagy illetékességi területtel arányban állóan határozták meg. A JÜSZ kifejezését használva kezdettől fogva az ún. „nagy” járásbíróóságok közé tartozott. (Alsólendván kívül csak Csáktornya és Tapolca alakult 4 járásbíróval!)

⁸³ Lázár - Reiner 14. p.

⁸⁴ Jelentés és Statisztikai évkönyv 1900.

⁸⁵ Jelentés és Statisztikai évkönyv 1903.

A kezdeti létszám: 1 vezető járásbíró, 3 aljárásbíró, 1 telekkönyvvezető, 3 írnok.⁸⁶ Az ítélőbírák számát három év múlva eggyel csökkentik, helyén aljegyzőt alkalmaztak. Szintén igen korán szükségessé vált a telekkönyvi személyzet létszámának növelése, 1876-ban segéd-telekkönyvvezetői és újabb írnoki álláshelyet rendszeresítettek. Az így kialakult személyzeti struktúra több, mint két évtizeden át változatlan maradt. Újabb albíró és jegyzőt 1898-ban vettek fel.

A századfordulón a törvényszékek után Alsólendván működött a megyében legnagyobb létszámú bíróság. A 21 fős állomány a következő személyzeti struktúrával rendelkezett: 1 vezető járásbíró, 4 járásbíró, 2 jegyző, 1 telekkönyvvezető, 1 segéd-telekkönyvvezető, 5 írnok, 4 díjnok, 3 hivatalszolga.

1918 végéig ezen a téren változás már nem volt, bár az azért szembevetendő, hogy a második jegyzői állás igen sokszor nem volt betöltve.

Az 1941 nyarán újjászervezett járásbíróság létszámában nem hasonlítható a korábbihoz. A hivatalosan kinevezett 5 tisztviselőn (1 vezető járásbíró, 1 járásbíró, 1 aljegyző, 1 telekkönyvvezető, 1 irodatiszt) kívül a kezelőszemélyzet munkáját elsősorban ideiglenes díjnokok végezték el. Számuk változó: 4-7 között mozgott.

A járásbíróság vezetését a következő járásbírák látták el 1945-ig:

1872-1877: Lendvai Mátyás

1877-1903: Karabélyos Elek

1904-1907: Hutás József

1907-1910: Vidra István

1910-1916: Seffert Elek

1917-1918: Szabó János

1941 : Kaposvári Antal

1941- : Gál István

Levéltárban őrzött iratai:

VII.14 Alsólendvai Királyi Járásbíróság iratai

⁸⁶ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

c.) Telekkönyvi iratok (1870-) 1872-1942
terjedelem: 8,0 ifm.

Az anyag az Alsólendvai Járásbíróság egykori illetékességi területéből a ma is Magyarországhoz tartozó néhány település hiányos telekkönyvi iratait tartalmazza. Jellemzően az 1870-1914-ig terjedő évkörből, 1942-ből csak minimális mennyiség található itt.

Irattári rendszere egykorú, eredeti. Segédkönyvei közül csak irattári sorkönyvek vannak meg, de ezek iratok hiányában használhatatlanok, mivel ezek az 1928-1944-ig terjedő évkörbe esnek.

Adekvát segédlet hiányában csak darabonkénti átnézéssel kutatható. Kérőlapon a fond megnevezését, a település nevét és az évet kell feltüntetni.

1.2.5. Zalaszentgróti Királyi Járásbíróság

A bíróságot az Igazságügyminiszter 23.112/1929. IM. rendeletével szervezte, működését is az év június 1-jén kezdte meg. Területére (20.842 kat. hold) és népességére (24.546 fő)⁸⁷ nézve is a legkisebb járásbíróság volt.

Illetékességi területét úgy alakították ki, hogy pontosan egybeessen a közigazgatási járás területével. Ennek érdekében a sümegi járásbíróságtól 12, a keszthelyitől 8, a zalaegerszegitől pedig 7 települést csatoltak ide. Területi átcsatolások később már nem érintették.

A járásbíróság elhelyezését a községtől bérelt Deák Ferenc úti épület néhány irodahelyiségében oldották meg.

Tevékenységi adatai nagyrészt ismertek. Feltűnő az évi legnagyobb főlajstromszám lassú, de folyamatos csökkenése 1931-től. (1931-ben 3.547 peres és peren kívüli iktatmány volt, 1937-ben: 1.982, 1943-ban pedig már csak 1.586.) 1930-1945-ig a legnagyobb főlajstromszám éves átlaga: 2.187.

Jelentős a polgári ügyek számarányának csökkenése: 1930-ban még 12,5%, 1943-ban csak 8%. Ellenkező tendencia érvényesült a

⁸⁷ A lakosság szám a Zalaszentgróti Járás 1920-as népszámlálási adata.

bűnügyeknél. (1930-ban: 13,5%, 1943-ban: 35,7%). Az ügyforgalom tekintélyes részét a harmincas években a fizetési meghagyásos ügyek tették ki. (1933-ban arányuk: 32,5%, de egészen a negyvenes évek elejéig mindig 30 % körüli részesedéssel bírtak.) Számuk 1942-től drasztikusan csökkent. (1943-ban már csak 16,6% a fizetési meghagyásos ügyek aránya.)

A bíróság megalakulásától kezdve telekkönyvi hatóságként is működött. Az ilyen ügyek száma is erősen stagnált, általában 4.100-5.700 között mozgott. (Az 1939-es esztendő 6.499 iktatmányával rendhagyó.) Az átlagos éves telekkönyvi ügyek száma 1930 és 1945 között 4.984.

Személyi állományát tekintve különösen igaz, hogy kis járásbíró-ság volt. Sokáig csak egyetlen ítélőbírája volt, akit mindig a Zalaegerszegi Törvényszék bírái közül neveztek ki.

Az 1940-ben rendszeresített aljegyzői állást még ebben az évben átminősítették beosztott járásbírói álláshellyé.

Telekkönyvezető is csak egy volt. A kezelői feladatokat egy véglegesen kinevezett irodatiszt és általában két ideiglenes díjnok látta el.

A bíróság vezetését a következő járásbírák látták el:

1929-1936: Janzsó Ferenc

1936-1938: Deseő Árpád

1938- : Mándics László

Levéltárban őrzött iratai:

VII.11. Zalaszentgróti Királyi Járásbíróság iratai

b.) Peres és peren kívüli iratok 1929-1944

terjedelem: 0,76 ifm.

c.) Telekkönyvi iratok 1929-1944 (-1948)

terjedelem: 18,36 ifm.

A peres és peren kívüli ügyek állaga erőteljesen selejtezett, évente csak egy-két jelentősebbnek vélt ítéletet és tárgyalási jegyzőkönyvet

tartottak meg. A főljástromok is fennmaradtak, bár nagyon fertőzöttek.

A telekkönyvi iratokat az eredeti irattári rend szerint őrizzük. Szakszerűen selejtezett, rendezett, segédkönyvekkel rendelkező forrásbázis.

Az elnöki iratok a bíróság megszűnése után a Zalaegerszegi Járásbírósághoz kerültek, de ott csak az 1957-1976. évi elnöki iratokat leltük fel.

1.2.6. Nagykanizsai Királyi Járásbíróság

Illetékességi területének nagyságára nézve megyei összehasonlításban a harmadik, ennek népességét tekintve viszont a legnagyobb zalai járásbíróság a múlt század végén. Területe: 135.835 kat. hold, az ide tartozó 66 település összlakossága 1880-ban 61.259 főt számlált.⁸⁸ Fennhatósága alá tartozott a nagykanizsai járás egésze, valamint a pacsai járás 11 helysége is. Illetékességi változások az 1920-as években érintették, de ekkor három alkalommal is.

- Légrád az 1920-as békeszerződéssel került át az országhatáron túlra.

- Szentliszlót 1926. június 1-i hatállyal csatolták át a Letenyei Járásbírósághoz.⁸⁹

- Zalasabar 1929. április 1-i hatállyal került át a Keszthelyi Járásbírósághoz.⁹⁰

Nagykanizsán is a járásbíróság mindvégig a törvényszék épületében volt elhelyezve, így utalok az ott említettekre.

Sajnos a járásbíróság ügyforgalmáról csak hiányos adataink vannak. Konkrét adatokat lényegében az 1920-as évek derekától ismerünk.

Az illetékességi terület magas népességszáma, Nagykanizsa városának gazdasági háttere, élénk ipari és kereskedelmi élete, egyaránt

⁸⁸ Lázár - Reiner 8. p.

⁸⁹ Az 58.412/1925. IM. rendelettel.

⁹⁰ A 68.185/1928. IM. rendelet értelmében.

azt tételezik fel, hogy az itteni járásbíróság kiemelkedően magas ügyforgalmat kellett hogy lebonyolítson. Ilyen feltételezésünket a rendelkezésre álló részadatok is megerősítik. Az 1928-as legnagyobb főlajstromszámánál (14.185) magasabb értéket a polgári korban egyetlen más zalai bíróság sem produkált- beleértve a törvényszékeket is!

Arányai tekintve ennek 49 %-a volt polgári per és vagyoni jogi kereset, 11 % bűnügy, 13,5 % végrehajtási ügy, 4,5 % haláleset-felvétel. Más bíróságokhoz képest tehát igen magas a vagyoni jogi keresetek és a végrehajtási ügyek részesedése.

Az éves legnagyobb főlajstromszám a harmincas években lassú, de egyenletes csökkenést ért végig. (1932-ben: 10.490, 1935-ben: 8.659, 1939-ben: 7.638, 1943-ban: 5.473.) A polgári perek és vagyoni jogi keresetek aránya ez idő alatt 41 %-ról 20 %-ra csökkent, ugyanakkor a bűnügyek részesedése 14 %-ról 29 %-ra nőtt.

A telekkönyvi működés első tíz évében az iktatmányok száma éves szinten 4.000 körül mozgott. Határozott emelkedés az 1925-ös évtől figyelhető meg, 1927-ben: 9.811, de a rá következő évben már 11.028! Legnagyobb értékét 1936-ban érte el (16.653), ezt követően folyamatosan csökkent (1939-ben: 12.563, 1943-ban: 10.156).

A telekkönyvi ügyszám tehát a harmincas évek elején érte el a peres és peren kívüli ügyek számát, sőt ezt igen rövid idő alatt jelentősen meg is haladta.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az 1930-as évek közepéig egyértelműen a Nagykanizsai Járásbíróság volt a megye legnagyobb ügyforgalmú járásbírósága, ezt követően számarányát tekintve csak a zalaegerszegi székhelyű járásbíróság mérhető hozzá, melynek forgalmától csak kevésbé maradt el.

Az a tény, hogy az ún. „törvényszéki székhelyű” járásbíróságok 1915-ig telekkönyvi hatósággal nem rendelkeztek meghatározó volt a létszámuk nagyságára és összetételére egyaránt. A területre, vagy lakosságra nézve kisebb, ámde telekkönyvi joggal bíró járásbíróságok (Alsólendva, Tapolca, Csáktornya) mind-mind több ítélőbíróval, segéd- és kezelőszeméllyel alakultak.

A Nagykánizsai Járásbíróság 1872-ben mindössze 1 vezető járásbíróval, 2 albíróval és 2 írnokkal alakult meg.⁹¹ Az írnoki létszámot viszonylag hamar növelték, de újabb aljárásbírókat csak 1882-ben neveztek ki. Aljegyzői, valamint további bírói státuszt 1895-ben rendszeresítettek. 1900-ban a tényleges létszám 14 fő: 1 vezető járásbíró, 1 járásbíró, 3 aljárásbíró, 1 aljegyző, 1 joggyakornok, 3 írnok, 2 díjnok, 2 hivatalsszolga. (Az 1880-as évek elejétől évente 1-2 joggyakornokot rendszeresen alkalmaztak.)

A telekkönyvi működés megkezdése az első években nem járt az ítélőbírói személyzet számának emelésével. A létszámot csak a legszükségesebb mértékben – 1 telekkönyvvezetővel és 2 irodatiszttal – növelték meg, bár a helyi törvényszék elnöke újabb bírói és aljegyzői munkaeő felvételét tartotta volna indokoltnak.⁹²

Az 1920-as évek a létszámbővítés, ellenben a 30-as évek a leépítés jegyében teltek el:

1926-ban – az aljegyzői állást bírói státusszá minősítették időközben át – 6 ítélőbírája volt a bíróságnak. A telekkönyvvezetők számát is emelni kellett a rendkívüli mértékben emelkedő ügyforgalom miatt, számuk ebben az évben már 3 fő. A kezelői létszám ugyanekkor összesen 9. Az 1930-ban történt létszámcsökkentés 1 járásbíró, 1 telekkönyvvezetőt, 2 irodatisztet érintett. Az 1932-es rendszeresített létszám: 1 vezető járásbíró, 5 járásbíró, 2 jegyző, 2 telekkönyvvezető, 6 irodatiszt, 5 díjnok, 4 altiszt.

Később a létszám tovább csökken, mindenekelőtt irodatiszteket építettek le, kevesebb díjnokot alkalmaztak, sőt az egyik megüresedett bírói állást sem engedték tovább betölteni. A tendencia csak az évtized végén változott meg: 1939-ben ismét 3-ra növelték a telekkönyvvezetők számát, 1940-ben és 1941-ben is 1-1 aljegyzői állást hoztak létre.

Az 1944-es évi tényleges létszám: 1 vezető járásbíró, 4 járásbíró, 2 aljegyző, 3 telekkönyvvezető, 4 kezelő, 1 irodasegédtszt, 4 díjnok, 3 altiszt.

⁹¹ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

⁹² BML VII. 1. a El. I 1913. 1-24.

A bíróság vezetését a következő bírák látták el 1945-ig:

1872- ? : Koch Adolf

? -1888: Kovács Béla

1888-1912: Oszterhuber László

1912-1913: Kürthy István

1913-1925: Kovács Gyula

1926-1933: Gombár Gyula

1934 : Szabó Győző

1935-1938: Paiss Dénes

1938- : Bentzik Ferenc

Levéltárban őrzött iratok:

VII. 7. Nagykanizsai Királyi Járásbíróság iratai

a) Elnöki iratok 1928-1944 (-1953)

terjedelem. 0,36 ifm.

c) Telekkönyvi iratok 1915-1944

terjedelem: 0,36 ifm.

A helyi törvényszék kapcsán már említettem, hogy a nagykanizsai „Törvényház” irattára 1945 tavaszán elpusztult, a jelenleg a levéltár őrizetében lévő iratok véletlenül maradtak fenn, ennek megfelelően mindkét állag rendkívül töredékes, segédkönyvei teljesen hiányoznak.

Az elnöki iratok irattári rendszere egykorú, eredeti. Kutatását raktári jegyzék könnyíti meg.

Kizárólag Zalasabarra és Szentlislóra vonatkozó telekkönyvi iratok maradtak fel a tízes évek második felétől néhány éven át. 1944-ből Nagyrádára vonatkozóan van csak 1 darab ügyirat.

1.2.7. Keszthelyi Királyi Járásbíróság

A járásbíróság illetékességi területébe 1872-ben 60 település tartozott, az összterület 82.545 kat. hold, az 1880-as népszámlálás szerinti lakosságszám: 32.277 fő.⁹³ Területe teljes egészében magában foglalta a keszthelyi közigazgatási járás egészét, valamint a pacsai és a zalaszentgróti járás egy kisebb részét is.

Területi illetékességi változásokat csak az 1920-as években élt át. Nemesrádó ide csatolására a 20.021/1926. IM. rendelet nyomán nem került sor, noha erről jogszabály szólt.⁹⁴ 1929. április 1-jével Zalasabar került a területi illetékessége alá,⁹⁵ majd júniustól a zalaszentgróti járás 8 települését csatolták át az újonnan felállított ottani járásbírósághoz.⁹⁶

Keszthelyen is a XX század első éveiben került terítékre az új bírósági épület emelésének szükségesszerűsége. Egy korabeli felügyeleti vizsgálati jegyzőkönyv világosan leszögezi, hogy az addig bérelt helyiségek nem felelnek meg az igazságszolgáltatás funkcióinak, a helyiségek rendkívül szűkösek, rossz állapotúak: „Az épület szűk, az egyik albíró kénytelen a jegyzővel egy szűk, alacsony szobában lenni.”⁹⁷ A jelzések az Igazságügyminisztérium részéről is elfogadásra találtak, 1908-ban kezdték meg e célból a szükséges tárgyalásokat. A Georgikon úti épületet 1910-1911-ben emelték, a beköltözésre 1911 júliusában került sor.

Az ismert ügyforgalmi adatok arról tanúskodnak, hogy viszonylag alacsonyabb forgalmú bíróságról van szó, de ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy ezt a munkát arányosan kevesebb bírósági tisztviselő végezte el, így az egy személyre jutó ügyek száma hasonló volt, mint a nagyobb járásbíróságokon.

⁹³ Lázár - Reiner 8. p.

⁹⁴ Az 58.412/1925. IM. rendelet mondta ki Nemesrádó átcsatolását a Zalaegerszegi Járásbíróságtól.

⁹⁵ A 68.185/1928. IM. rendelet nyomán.

⁹⁶ Ezek: Barátság, Bókaháza, Gyülevész, Kehida, Kustány, Tilaj, Zala csány, Zalanémetfalu.

⁹⁷ BML VII. 1. a El. I. 1907. 2/b.

A századfordulóig az ügyforgalom polgári ügyekben 3.823-5.890, bűnügyekben 546-3.028 között váltakozott.⁹⁸ 1915-től ismerjük a konkrét éves adatokat is. Ezek arról tanúskodnak, hogy a húszas évek közepétől indult meg az ügyszám rohamos emelkedése. Az éves átlagos legnagyobb főljajstromszám 1925-ig: 3197, ami igen nagy stagnálást foglal magában (1917-ben: 2.061, de 1921-ben: 5.100) Az emelkedés 1930-ig folyamatos, azt követően csökkenő tendencia figyelhető meg. Az éves átlag 1926 és 1936 között: 5.485, legnagyobb értéke 1930-ban: 7.117. Az ügyforgalom mértéke a harmincas évek végén a tízes évek közepének megfelelő szintre esett vissza. (1937-ben a legmagasabb főljajstromszám: 4.449, ezzel szemben az 1938-1945 terjedő időszak hasonló mutatója éves átlagban: 3.438, amiből az 1944-es év részesedése már csak 2.432.)

Az ügyforgalom összetétele is érdekes változást mutat. 1915-ben az összes ügy 30 %-át tették ki a polgári perek és vagyoni jogi keresetek, addig ez a mutató 1930-ban már 56 %, de 1942-re már csak 10 %. A bűnügyeknél ezzel ellentétes folyamat zajlott le. (1915-ben: 12.5 %, 1930-ban: 9,5 %, 1942-ben 32.5 %.) A leggyakrabban előforduló egyéb ügyek aránya ezzel szemben tulajdonképpen állandó: hagyatéki ügyek: 15-20 %, végrehajtási ügyek: 10-15 %, azzal, hogy ez utóbbi aránya a negyvenes évekre jelentősen csökkent. (1944-ben már csak 4,5 %)

A járásbíróság a 2.461/1876. IM. rendelettel kapta meg a telekkönyvi hatóságot, ilyen jellegű tevékenységet 1876. október 1-jén kezdte meg. A telekkönyvi iroda ügyforgalmi adatai az 1890-es évektől ismertek. Az éves átlagos iktatmányszám 1890 és 1900 között 3.699 volt, 2.810 (1890-es évben) és 4.602 (1900-as évben) közti adatokkal. Az ezt követő 15 év átlagos mutatója ennél csak elhanyagolható mértékben volt magasabb (4.152), viszont 1924-ig látványos csökkenés mutatkozott.⁹⁹ 1925-től újból számottevő növekedés zajlott le, amit a harmincas évek vége után sem követett csökkenés. 1927-ben lépik át az ötezres, 1928-ban a hatezres, 1931-ben a hétezres, 1933-ban a nyolcezres határt, de még 1941-ben is 8.608 telek-

⁹⁸ Bontz József: Keszthely Város Monográfiája Keszthely, 1896.

⁹⁹ Az éves átlagos telekkönyvi iktatmányszám 1915 és 1924 között 2.423.

könyvi ügy volt. 1925 és 1944 között évente átlagosan 6.896 telekkönyvi ügyet iktattak.

Amíg a bíróságon telekkönyvi iroda nem működött, igen csekély volt a tisztviselői létszám: mindössze 1 vezető járásbíró, 1 aljárásbíró és 2 írnok.¹⁰⁰ 1876 októberében 1 aljegyzői, 1 telekkönyvvezetői és 1 írnoki álláshelyet hoznak létre. Segéd-telekkönyvvezető 1883-tól működött, a járásbírói létszám emelésére ugyanakkor csak 1896-ban került sor. 1900-ban a tisztviselői személyi állomány összetétele: 1 vezető járásbíró, 2 aljárásbíró, 1 aljegyző, 2 telekkönyvvezető, 3 írnok, 2 díjnok = 11 fő. A XX. század első éveiben a kezelők számát növelték kisebb mértékben, egyébként pedig a létszám a húszas évekig változatlan maradt.

Az 1921-ben létesített újabb járásbírói álláshelyet már 1925-ben elvonták, sőt ezt megelőzően a jegyzői (titkári) státuszt is megszüntették, valamint a telekkönyvvezetők számát is csökkentették (1922). A telekkönyvi forgalom szorítása nyomán a második telekkönyvvezetői álláshelyet 1932-től újra betöltötték, sőt a jegyzőt 1941-től ismét alkalmazták.

Az 1944-es tényleges létszám 14 fő: 1 vezető járásbíró, 2 járásbíró, 1 jegyző, 2 telekkönyvvezető, 1 irodaigazgató, 5 irodatiszt, 2 hivatalszolga.

A járásbíróság vezetését a következő bírák látták el 1945-ig:

1872-1891: id. Stocker Antal

1891-1905: Götz Ferenc

1905-1918: Remsey Lajos

1919-1929: Béky Tamás

1929-1940: Haám Ernő

1940- : Cséry Géza

Levéltárban őrzött iratok:

VII. 5. Keszthelyi Királyi Járásbíróság iratai

a) Elnöki iratok 1923-1944 (-1948)

¹⁰⁰ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

- terjedelem: 0,60 ifm.
b) Peres és peren kívüli iratok 1898-1944 (1946)
terjedelem: 5,64 ifm.
c) Telekkönyvi iratok (1869-) 1876-1944
terjedelem: 89,80 ifm.

A bíróságon az 1912 előtti iratok majd' egésze 1945 március 28-án az orosz haderő bevonulásakor teljesen tönkrement.

Az elnöki irategyüttes igen töredékes, csak darabonkénti átnézéssel kutatható.

A peres és peren kívüli anyagot az 1940-es évek végén erőteljesen megselejtezték, a megmaradt mennyiség zömét följástromok teszik ki, de az iratok a csekély terjedelménél fogva különösebb fáradság nélkül darabonkénti átnézéssel is kutathatók

A telekkönyvi állag 1930-ig csak alapszinten rendezett, azt követően középszintű rendezettségű. Az iktató és kezelői könyvei kisebb hiányokkal 1910-től folyamatosan megvannak. Sajnos az 1950-es évek elején az egyik hivatalsegéd elkezdte eladogatni a telekkönyvi irattárt, minek következtében nem zárt évkörök hiányoznak, inkább némely településre vonatkozó csomók.

1.2.8. Letenyei Királyi Járásbíróság

Az 1872-ben létrehozott zalai bírósági szervezeti rendszer legkisebb eleme volt, mind illetékességi területére, mind pedig annak lakosságszáma nézve.¹⁰¹ Összterülete 70.401 kat. hold, amely 47 település foglalt magában, népessége 19.185 fő¹⁰² A századfordulón lakosságának mintegy 15 %-a volt horvát anyanyelvű. (1900-ban 24.123-ból 3.731 fő.)

Érdekességnek számít, hogy bár a novai járás néhány települése is területéhez tartozott, az mégsem fedte le teljes egészében a letenyei

¹⁰¹ 1885-től mind a csáktornyai, mind pedig a perlaki járásbíróság területe kisebb.

¹⁰² Lázár - Reiner 8. p.

közigazgatási járás teljes területét, voltak falvak, melyek az alsólendvai bíróság illetékességi körébe tartoztak.

Területi átszervezések érintették:

- Szentpéterfölde községet 1908. június 1-jei hatállyal a Zalaegerszegi Járásbírósághoz csatolta a 13.359/1908. IM. rendelet.
- Csömödért, Kisszigetet, Ortaházát, Pördeföldét, Kányavárat (tehát valamennyi, a novai járáshoz tartozó községet!) 1926. június 1-jével ugyancsak a Zalaegerszegi Járásbírósághoz csatolta az 58.412/1925. IM. rendelet.
- Dobri, Kerkaszentmiklós, Kútfej, Lendvaújfalu, Lovászi, Szécsisziget, Kerkateskánd, Kerkaújfalu, Kislakos és Tormafölde (tehát valamennyi, kezdetben az Alsólendvai, később a Zalaegerszegi Járásbíróságokhoz tartozó olyan település, amely a letenyei közigazgatási járás része volt) 1929. április 1-jével csatoltatott ehhez a bírósághoz a 68.185/1928. IM. rendelet által.

A járásbíróság elhelyezését a polgári korszakban mindvégig bérlet útján oldották meg. A gróf Andrássy-féle hitbizományi tulajdonban álló Kossuth utcai épület kezdetben csak néhány, később már egyre több (15-17) helyiséget bérelte a Kincstár e célra. A bíróság igényeit a bérbeadó a legmesszebbmenőkig igyekezett kielégíteni, ezzel kapcsolatosan panaszt a felügyeleti vizsgálatok ideje alatt sem fogalmaztak meg. Ennek köszönhetően a szerződést az idők során többször is újra meghosszabbították, általában 10-15 évre.

A legutolsó, 1938-ban aláírt szerződést is 15 évre kötötték, viszonylag szerény (évi 4.000 pengő) bérleti díjért, amely egyben a fogházhelyiség díját is magában foglalta. Az épület egy részét a tulajdonos a bíróság egyik bírójának adta egyébként bérbe.¹⁰³

Az ügyforgalmi tevékenységről jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy az ügyek száma hozzávetőlegesen arányban állt az illetékességi terület nagyságával és a lakosságszámmal. Ugyanakkor ez nem mondható el az ítélőbírói lét-

¹⁰³ ZML VII. 6. c 1939. 24.107/1939.

szám vonatkozásában, hiszen itt azt is tekintetbe kell venni, hogy egyik bírónak kellett a telekkönyvi ügyeket is intéznie.

A legnagyobb éves főljajstromszámi adatok csak kevés évből ismertek, ezek alapján az adódik, hogy valóban a legkisebb ügyforgalmú bíróság volt a letenyei. A főljajstromszám maximális adata még az 1930-as években is csak 3.000 körül mozgott, sőt a negyvenes években már a kétezret sem érte el sokszor. A lajstrom adatai tehát adekvátak a bíróság méretével.

Ezzel szemben meglepően magas a telekkönyvi ügyek száma. A bíróság a 25.830/1888. IM. rendelet nyomán nyerte el a telekkönyvi hatóságot, működését ilyen hatáskörrel 1888. október 1-jén kezdte meg. A telekkönyvi ügyforgalma leginkább a keszthelyi bíróság forgalmához hasonlítható, sőt bizonyos években annál magasabb is. A legtöbb telekkönyvi ügyet 1941-ben iktatták (9.215), de 1925 és 1942 között is rendszeresen 6.000 és 8.500 között mozgott az éves ügyforgalom.

A bíróság 1872-ben mindössze 1 járásbíróval és 1 írnokkal kezdte meg tevékenységét,¹⁰⁴ amely létszám néhány hónap múlva pontosan a kétszeresére nőtt egy-egy aljársbíró és írnok felvételével. A telekkönyvi teendőkből adódóan 1888-ban egy telekkönyvvezetőt, 1889-ben pedig egy aljegyzőt vettek fel.

A századfordulón a létszám mindösszesen 10 fő: 1 vezető járásbíró, 1 aljársbíró, 1 aljegyző, 1 telekkönyvvezető, 4 írnok, 1 díjnok, 1 hivatalszolga.

Az aljegyzői állást 1912-ben albírói státusszá minősítették át, ugyanakkor ezt a bírói helyet költségvetési okokra hivatkozással szüntették meg 1920-ban. A telekkönyvi ügyforgalom növekedése további telekkönyvvezető alkalmazását kényszerítette ki (1932). A bírói kar létszáma 1943-ban lett csak újra három fő.

Az 1944-es tényleges személyi állomány: 1 vezető járásbíró, 2 járásbíró, 2 telekkönyvvezető, 1 irodafőtiszt, 4 irodatiszt és 2 hivatalszolga.

A járásbírószág vezetését a következő bírák látták el 1945-ig:

1872 :Mocsáry János

¹⁰⁴ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

1873-1875: Skublics Pál
1875-1880: Tüttösy Béla
1880-1901: Filipich (Philippits) János
1902-1908: Nunkovics Sándor
1908-1914: Orosz Béla
1914-1919: Katzenbach József
1919-1930: Emődy Géza
1930-1937: Hitzenberger Sándor
1938- : Korposs Ádám

Levéltárban őrzött iratok:

VII. 6. Letenyi Királyi Járásbíróság iratai

- b.) Peres és peren kívüli iratok 1936-1944
terjedelem: 3,24 ifm.
- c.) Telekkönyvi iratok 1904-1944
terjedelem: 8,17 ifm.

Az orosz hadsereg 1945 áprilisában vezetési pontot helyezett el a bíróságon emiatt, az ítélkezés is hónapokig szünetelt és az irattár is jelentős károsodást szenvedett.

Az irategyüttesek egykorú, eredeti irattári rendszerrel bírnak. A peres és peren kívüli állag erősen selejtezett, a telekkönyvi kevésbé. Teljesnek csak az 1936-ot követő telekkönyvi iratok mondhatók. Segédkönyvek (úgy a főljástromok, mind pedig a telekkönyvi iktatók) csak az 1939-es évtől vannak, bár ezek közül is hiányzik egynéhány. Amennyiben segédkönyv nincs a kutatás csak darabonkénti átnézéssel lehetséges. A telekkönyvi iratokhoz van részletes dobozjegyzék, amely adott községre vonatkozóan megkönnyítheti a munkát.

1.2.9. Csáktornyai Királyi Járásbíróság

Létrehozásakor a földrajzi illetékesség nagyságát figyelembe véve a negyedik, viszont a lakosságszámot tekintve a legnagyobb zalai

járásbíróház volt. Területe, – amelybe ekkor még beleértendő a későbbi perlati járásbíróház illetékességi köre is – 108.358 kat. hold, népessége hozzávetőlegesen 67.700 fő.¹⁰⁵ Illetékességi köre ekkor 110 települést foglalt magában. (Az egyes hegyközségeket egy településnek véve.)

A Perlati Járásbíróházat 1885-ben a csáktornyai bíróság illetékességi területében határozták meg, így ez utóbbi illetékességi köre 67.709 kat. holdra csökkent, mely 73 települést foglalt magában. Ez pontosan megegyezett a csáktornyai közigazgatási járással. 1900-ban népessége 42.826 lakost számlált, ennek 91 %-a horvát, 7 %-a magyar anyanyelvű volt.¹⁰⁶

A bíróság működése effektíve 1918 utolsó napjaiban szűnt meg, amikor a Muraköz jugoszláv fennhatóság alá került.

1941 augusztusában működését újra az 1918-as illetékességi körben kezdte meg, és folytatta 1945 márciusáig.

A Csáktornyán bérelt bírósági helyiségek csakhamar szűknek bizonyultak. Az építkezés céljára a Kincstár 1902-ben sajátított ki egy megfelelő telket, a munkálatok pedig még abban az évben nagy lendülettel kezdődtek el. A Csáktornyai Járásbíróház volt a megyében az első olyan bíróság, amely önálló, kifejezetten ilyen célból tervezett és kivitelezett állami épületbe költözhetett be (1903 nyarán).¹⁰⁷ A korabeli megállapításokat idézve: „Az épült az államkincstár tulajdona, új épület, a kívánalmaknak minden tekintetben megfelel – tisztán és példás rendben tartva.” (1907) „Az épület ... kényelmes, egészséges, szép és tágas, – a telekkönyv és a telekkönyvtár tűzmentes.” (1910)¹⁰⁸

Ugyanebben az épületben kezdte meg tevékenységét a bíróság 1941-ben is. Az időközben az épületben és a berendezési tárgyakban bekövetkezett állagromlás miatt azonban jelentős beruházásokat kellett foganatosítani. A renoválás érdekében a következőképpen érvelt

¹⁰⁵ Lázár - Reiner 8. p.

¹⁰⁶ Marschalkó - Farbak 14. p.

¹⁰⁷ Jelentés és Statisztikai Évkönyv 1902, 1903.

¹⁰⁸ BML VII. 1. a. El. I 1907, ill. 1910. A felügyeleti vizsgálati jegyzőkönyvek megállapításai.

a járásbíróóság vezetője 1942-ben: „Feltétlenül szükség volna a tárgyaló termekben dobogók és korlátok beépítésére, mert az itteni nemzetiség annyira tiszteletlen és rosszindulatú, hogy a bírói tekintély megóvása szempontjából feltétlenül szükséges volna a dobogók és korlátok alkalmazása. Ennek megépítése, valamint a járásbíróóság épületének teljes rendbe hozása feltétlenül presztízs kérdésnek minősíthető a Magyar Állam szempontjából, mert az állam tekintélye feltétlenül megköveteli azt, hogy helyreépíttessük azt a mulasztást, amelyet 22 év alatt az ún. kultúrnép itt alkotott, illetve lerombolt.”¹⁰⁹

Ügyforgalmi adatok konkrétan csak az 1940-es évekből állnak rendelkezésre. Az Ítélet tábla felé tett jelentések és a felügyeleti vizsgálatok részadatai szerint a Nagykanizsai Törvényszék területében működő második legforgalmasabb járásbíróóság. Egyébként ügyforgalma a tapolcai és az alsólendvai bíróságokéhoz hasonlítható.

Az éves legnagyobb főlajtromszám 1942 és 1944 között 4-5.000 között mozgott, ezen belül viszont nagyon eltérő volt a leggyakrabban előforduló ügyek aránya. (Például: 1943-ban 1.442 hagyatéki ügy volt – 29 %, de csak 451 polgári per – 9 %.)

Telekkönyvi hatóságot a bíróság a 2.790/1875. IM. rendelettel kapott,¹¹⁰ az ilyen téren folytatott ügyforgalom nagysága szintén a fentebb már említett járásbíróóságokéhoz mérhető. 1943-ban egyébként 7.118 telekkönyvi ügyet iktattak.

Az igazságszolgáltatási szerv a széles földrajzi illetékességnek is köszönhetően viszonylag nagyobb bírói létszámmal kezdte meg működését. 1872-ben 4 ítélembíró mellett 3 írnok és szintén 3 díjnok végezte a kezelői teendőket.¹¹¹

A helyi törvényszék megszűnése után már telekkönyvi feladatokat is elláttak (1875. október 1-jétől), 1 aljegyzőt, 2 segéd-telekkönyvvezetőt és 3 írnokot helyeztek át ide a volt törvényszék személyi állományából, ezzel együtt az 1880-as években a legnagyobb létszámú zalai járásbíróósággá vált a csáktornyai.

¹⁰⁹ ZML VII. 1. a El. XV. 1/38.

¹¹⁰ Telekkönyvi tevékenységét 1875. október 1-jén kezdte meg.

¹¹¹ Lásd az 57. sz. jegyzetet.

1885-ben egy albírói és egy segéd-telekkönyvvezető került át a Perlaki Járásbírósághoz, de még a századforduló előtt újból létre kellett hozni a második telekkönyvvezetői státuszt.

A teljes létszám 1900-ban 18 fő: 1 vezető járásbíró, 3 aljárásbíró, 1 aljegyző, 1 telekkönyvvezető, 1 segéd-telekkönyvvezető, 5 írnok, 3 díjnok, 3 hivatalszolga. A személyi állománynak ez az összetétele a bíróság működésének 1918 utolsó napjaiban történt lehetetlenné válásáig csak annyiban változott meg, hogy a segéd-telekkönyvvezetői álláshely megüresedését követően azt 1905 után már nem töltötték be.

Majdnem ugyanilyen létszámmal és összetétellel hozták létre 1941-ben újra a bíróságot. Tevékenységét kezdetben 3 ítélőbíróval, 1 aljegyzővel, 2 telekkönyvvezetővel, 1 irodafőtiszttel és 4 díjnoskal kezdte meg. Újabb járásbíró 1943 nyarán neveztek ki, és ekkor növelték a kezelői létszámot is. A 16 fős járásbíróság személyi összetétele ekkor a következő: 1 vezető járásbíró, 3 járásbíró, 1 aljegyző, 2 telekkönyvvezető, 2 irodafőtiszt, 5 díjnok, 2 altiszt.

A járásbíróság vezetését 1945 ig a következő bírák látták el:

1872- ? : Szy Sándor

? -1888: Séra István

1888-1914: Simon Lajos

1914-1918: Bertin Ágoston

1941- : Antal Pál

Levéltárunk nem őrzi a Csáktornyai Királyi Járásbíróság iratait.

1.2.10. Perlaki Királyi Járásbíróság

A 31.042/1885. IM. rendelettel szervezett járásbíróság 1885. november 1-jén kezdte meg működését. Illetékességi területe kizárólag a perlaki közigazgatási járásra korlátozódott, mely a bíróság létrehozásakor 37 különböző települést számlált. Összterülete alapján (55.723 kat. hold) a megyében az akkori legkisebb illetékességi területtel rendelkező járásbíróság volt. Lakosságszáma 1900-ban:

38.289 fő, melynek 95.5%-a horvát nemzetiségű volt.¹¹² Területében átcsatolások nem történtek.

Működése – a csáktornyai és az alsólendvai bíróságokéhoz hasonlóan – 1918 utolsó napjaiban ténylegesen abbamaradt, noha de jure csak a trianoni békeszerződés életbelépése nyomán nyilvánították hivatalosan is megszűnté.

Tevékenységét 1941 augusztusától a korábbi illetékességi területén folytatta.

Perlakon – Letenyéhez hasonlóan – mindvégig bérelt helyiségekben folyt a bírósági munka. A község gondos bérbeadónak bizonyult, ügylet a szerződésből eredő kötelezettségeinek teljesítésére, ezért a Fő utca 31. sz. alatti épülettel a járásbíróság elégedett volt. Az 1907-es felügyeleti vizsgálati jegyzőkönyv ezért is kedvező képet fest: „A járásbíróság a községtől bérelt helyiségekben van elhelyezve, tiszta, kényelmes, rendeltetésének minden tekintetben megfelel. Az 1906-os vizsgálat során az egyik irattári szobában a padlózat nedvessége kifogásoltatott, ez a helyiség azóta teljesen újra lett padlózva. A község, mint bérbeadó ellen semmi kifogás nem tehető, az épületet teljesen rendben tartja.”¹¹³

Ugyanennek az épületnek 21 helyiségét bérlik ki 1941-ben is, kedvezőnek mondható, évi 2.160 pengő bérleti díjért.¹¹⁴

Az ügyforgalom vizsgálatánál az Ítéletábla részére küldött jelentések alapján utalok Letenye esetén már említett megállapításokra. A két járásbíróság ügyforgalmát azonos nagyságrendűnek tekinthetjük, annyiban, hogy a perlaki bíróságon a peres és peren kívüli ügyek száma csekélyebb mértékben magasabbra, míg a telekkönyvi ügyek száma pedig valamivel alacsonyabbra tehető.

A bíróság alapításkori létszáma a következő volt: 1 vezető járásbíró, 1 aljárásbíró, 1 aljegyző, 1 segéd-telekkönyvvezető, 2 írnok, 2 díjnok. A bírák számát 1887-ben és 1888-ban is egy-egy fővel növelték. A második telekkönyvvezetői státuszt ugyancsak 1888-ban hoz-

¹¹² Marschalkó - Farbak 14. p.

¹¹³ BML VII. 1. a. El. I. 1907. 2. b.

¹¹⁴ ZML VII. 1. a. El. XIX. 1941 F/1. Egyébként ebben az épületben működött a helyi adóhivatal is.

ták létre. A büntető perrendtartás életbelépéséhez kapcsolódott az 5. bíró kinevezése, de ez nem bizonyult tartósnak, hiszen ezt az álláshelyet már 1902-ben megszüntették.

Az 1900-as évben a tényleges személyi állomány: 1 vezető járásbíró, 4 aljárásbíró, 1 aljegyző, 1 telekkönyvvezető, 1 segéd-telekkönyvvezető, 5 írnok, 4 díjnok, 2 hivatalszolga. Az aljegyzői állás hely szintén 1902-ben került megszüntetésre, ezt követően már nem volt személyi összetétel érintő változás a működés 1918-ban történt megszűnéséig.

Az 1941-ben újjászervezett bíróság személyzete 1 vezető járásbíróból, 2 járásbíróból, 2 jegyzőből, 2 telekkönyvvezetőből, 1 irodatisztból, 6 díjnokból és 2 altisztből állt. 1943 nyarán még egy bíróval növelték a létszámot, viszont az 1944-ben megüresedett egyik telekkönyvvezetői státuszt már nem töltötték be.

A járásbíróság-vezetői a következő bírák voltak 1945-ig:

1885-1892: Götz Ferenc

1892-1902: Horváth Csongor János

1903-1908: Drahanovszky Géza

1908-1918: Szabó Győző

1941- : Bors Dezső

A Perlaki Járásbíróság iratait levéltárunk nem őrzi.

2. ÜGYÉSZSÉGEK

A bevezetőben már utalás történt rá, hogy az ügyészségek illetékességi köre általában igazodott annak a törvényszéknek az illetékességéhez, amely mellett szervezték. Az ettől eltérő eset kivételesnek volt tekinthető.

Zalában az új jogszolgáltatási struktúra első néhány évében ez a kivételes helyzet jött létre. A 764/1872. *IM. rendelet* ugyanis a zalaegerszegi ügyészt rendelte ki mind a nagykanizsai, mind pedig a csáktornyai törvényszék mellé. Nagykanizsán csak 1872 áprilisában sikerült felállítani a királyi ügyészség szervezetét, mivel csak ekkor nevezték ki az ügyészt. Erre tekintettel a 3.213/1872 *IM. rendelet*

úgy módosította a beosztást, hogy Nagykanizsára és egyben Csáktornyára nézve is megszüntette a zalaegerszegi ügyész joghatóságát, ellenben a nagykanizsai ügyészt rendelte ki a csáktornyai törvényszék mellé 1872. április 6-ai kezdőnappal.

Csáktornyán ezek után sem hoztak létre önálló ügyészi szervezetet, a kanizsai ügyész kirendelése az ottani törvényszék felszámolásával szűnt meg.

Az ügyészségek szoros kapcsolata a törvényszékekhez abban is megnyilvánult, hogy a hivatalaik is ugyanazokban az épületekben kerültek elhelyezésre. Az ügyészség Zalaegerszegen, csakúgy mint Nagykanizsán a polgári korban mindvégig a törvényszék épületében működött.

Tevékenységi kimutatásaik sajnos igen hiányosan állnak rendelkezésre, ezek is jobbra csak részadatokat tartalmaznak. Ezekből alaposan feltehető, hogy ügyforgalmuk volumene hozzávetőlegesen azonos volt, de inkább a kanizsai ügyészségé volt az évek többségében magasabb. A húszas években általában 2-3.000, a harmincas években pedig 3.500- 4.000 közöttire tehető az ügyek száma, melynek túlnyomó része bűnügy (bűnvizsgálati ügy) volt.

Az ügyészségek személyi állománya igen csekély létszámú volt, a bíróságokétól messze elmaradt. Az 1910-es évek közepéig mindkét helyen csak 2-2 ügyész dolgozott, mellettük általában 2-3 írnok, később irodatiszt végezte a kezelői feladatokat. Nagykanizsán 1900-ban (szintén az új büntetőeljáráshoz kapcsolódóan) rendszeresítették egy aljegyzői állást, melyet 1916-ban szerveztek át ügyészi státusszá. A harmadik ügyész felvételére Zalaegerszegen 1925-ben került sor. Jegyzői (titkári) állásokat egyébként a tízes évek második felében és később mindkét helyen eshetőlegesen szerveztek, és szüntettek meg, rövid idő után több esetben is.

Nagykanizsán 1930-ban, Zalaegerszegen 1933-ban kénytelenek voltak a létszámcsökkentést az ügyészek tekintetében is végrehajtani. Az ekkor megszüntetett 1-1 ügyészi álláshelyet később újból betöltötték. (Nagykanizsán 1938-tól, Zalaegerszegen 1943-tól.)

Az ügyészségek vezetői voltak:

- Nagykanizsán:

1872-1882: Laky Kristóf
1882-1896: Bogyai Ödön
1897-1906: Orosdy Lajos
1906-1911: Jurecky Iván
1912-1915: Fischer Imre
1915-1919: Kiss László
1919-1930: Szabó Lajos
1930-1936: Csillaghy György
1936- : Lengyel Károly

- Zalaegerszegen:

1872-1891: Bessenyei György
1891-1900: Felber Artúr
1900-1906: Schneider Gábor
1906-1911: Fischer Imre
1912- ? : Szász Gerő
? -1934: Kiss Dénes
1935- : Still Ernő

Levéltárban őrzött iratok:

VII. 12. Nagykanizsai Királyi Ügyészség iratai

- a.) Elnöki iratok 1872-1944 (-1950)
terjedelem: 3,96 ifm.
- b.) Bűnügyi iratok 1914-1944 (-1945)
terjedelem: 22,26 ifm.

Az elnöki irategyüttes selejtezetlen, irattári rendszere utólagosan rekonstruált. Középszinten rendezett, a kutatást részletes raktári jegyzék könnyíti meg.

A bűnügyi állag szintén selejtezetlen, az irattári rendszere egykorú, eredeti. Kutatása iktatókönyvek segítségével is lehetséges, ezek csak néhány évből hiányoznak.

VII. 13. Zalaegerszegi Királyi Ügyészség iratai

b.) Bűnügyi iratok 1885-1944 (-1951)

terjedelem: 1,02 ifm.

Az iratanyag terjedelméből is kitűnően rendkívül töredékes állapotú. Az 1950-es évek elején folytatott szakszerűtlen selejtezés során a forrásanyagot gyakorlatilag papírhulladékként értékesítették. Iratok csak az 1935-ös évből, valamint 1938 és 1944 között vannak egy-egy évből néhány hiányos csomóban, 1885-ből mindössze 2 ügyirat maradt fenn. A segédkönyvekből 1917-1945-ig 12 kötet van, eshetőséges évekből, típusuk is többnyire különböző, ezért közülük csak kevés használható igazán.

Kutatható darabonkénti átnézéssel, és a meglévő lajstromok segítségével is.

3. KÖZJEGYZŐK

Az 1874. évi XXXV. tc. felhatalmazása alapján az Igazságügy-miniszter Zala megyében a *4.164/1874. IM. rendelet*tel kezdetben 4 településen hozott létre közjegyzői hivatalt:

- Csáktornyan – a törvényszék területére nézve,
- Keszthelyen – a járásbíróság területére nézve,
- Nagykanizsán – a helyi és a letenyei járásbíróság területére nézve,
- Zalaegerszegen – a törvényszék területére nézve.

Valamennyi közjegyző – a törvény életbelépésének elhalasztása miatt – csak 1875 augusztusának első napjaiban kezdte meg tevékenységét.

Rövid idő elteltével újabb két járásbíróági székhelyen történt meg a közjegyző kinevezése:

- Tapolcán 1876 júniusától, az *5.411/1876. IM. rendelet* folytán.

- Alsólendván 1876 októberétől, a 7.923/1876. IM. rendelet nyomán.

Időrendben haladva a következő bírósági székhelyeken történt még közjegyzői iroda létrehozása:

- Sümegen, – 1891 májusától a 6.458/1891. IM. rendelet,
- Perlakon, – 1907 októberétől a 27.842/1907. IM. rendelet,
- Letenyén, – 1921 áprilisától a 48.110/1921. IM. rendelet előírása alapján.

Az 1929-ben létrehozott Zalaszentgróti Járásbíróság mellett ebben a korszakban önálló közjegyző nem működött, területén a sümegi, a keszthelyi, és a zalaegerszegi közjegyző aszerint volt illetékes, hogy adott településre nézve az új bíróság felállítása előtt melyik járhatott el.

A közjegyző működési területe egybeesett annak járásbíróságnak az illetékességi területével, melynek székhelyén irodája volt. Amíg egyik-másik járásbíróság székhelyén nem létesítettek irodát, addig annak területére általában a törvényszéki székhelyű közjegyző volt kirendelve. Ez alól megyénkben a zalaszentgróti megoldáson kívül csak egy kivétel volt: A csáktornyai közjegyző járt el a perlaki bíróság illetékességi területében az ottani közjegyzői iroda felállításaig.

Az ismert történelmi események következtében 1918 decemberének végén a csáktornyai és a perlaki közjegyző tevékenysége megszűnt.

Másképp alakult a helyzet Alsólendván. Az ottani közjegyző 1918 novemberében meghalt, és a helyére kinevezett Kozma György pedig mint alsólendvai közjegyző járt el a járásbíróság megmaradt területére nézve, de zalaegerszegi székhellyel. Ezt a kettősséget 1925-ben úgy számolták fel, hogy ezekre a településekre is kiterjesztették a zalaegerszegi közjegyző illetékességét azzal együtt, hogy

ehelyütt egy második álláshelyet szerveztek, amelyet Kozma György töltött be.¹¹⁵ Áthelyezésével hivatalát is megszüntették.¹¹⁶

A második közjegyzői irodát Zalaegerszegen véglegesen 1931-ben állították fel. A kinevezett közjegyző ténylegesen 1931. május 4-én kezdte meg tevékenységét.

Itt szükséges megemlíteni még azt, hogy sokáig valamennyi zalai közjegyző a pécsi kamara tagja volt, mígnem 1935. január 1-jével a Zalaegerszegi Törvényszék területén működő 4 iroda a Szombathelyi Közjegyzői Kamara felügyelete alá került.¹¹⁷

A közjegyzői hivatalok ügyforgalmáról szólva feltűnő, hogy tevékenységük túlnyomó részben a bíróságok és az árvaszékek megbízásának teljesítésére szorítkozott, ezek főleg hagyatéki ügyek voltak. Az örökösödési ügyek lajstromába bejegyzett ügyek száma a harmincas években több helyen is 6-800 között mozgott. Ezzel szemben a klasszikusnak nevezhető közjegyzői feladatok – szerződések kötése, végrendeletek felvétele, névaláírások hitelesítése, tanúsítványadás, letéti ügyek stb., melyek nyilvántartására az ügykönyv volt hivatott – előfordulása jóval alacsonyabb számú volt. A múlt század utolsó éveit, szinte valamennyi irodában évente csak 200 körüli bejegyzés találhatunk az ügykönyvekben.

A nagyobb forgalmú közjegyzőknél (Nagykanizsán, Zalaegerszegen, Alsólendván) az 1890-es évek közepétől érzékelhető növekedés indult el, az éves ügykönyvi bejegyzések száma a századfordulón a 350-500 közötti érték ért el, ami lényegében a továbbiakban állandósult is egészen a húszas évek közepéig. Akkortól enyhébb csökkenés volt tapasztalható.

A Zalaegerszegen rendszeresített második közjegyzői állás a Skublics-féle irodát jól érzékelhető módon tehermentesítette.¹¹⁸

¹¹⁵ Az ezt elrendelő 17.410/1925. IM. rendelet 1925. július 1-jén lépett életbe.

¹¹⁶ 1926. október 1-jei hatállyal, a 15.695/1926. IM. rendelet folytán.

¹¹⁷ A 36.697/1934. IM. rendelet a sümegi, a tapolcai és a zalaegerszegi két hivatalt érintette.

¹¹⁸ Ügykönyvük 1930-ban 270 bejegyzést tartalmazott, 1932-ben már csak 180-at.

Közjegyzőnek lenni nemcsak felelősségteljes feladat, de külön rang is volt. A véglegesített kinevezés az érintett élete végéig szólt, és jól is jövedelmezett, hiszen szinte valamennyi közjegyző ott volt az adott település legtöbb adót fizető polgára között. A fluktuáció aránya valamennyi közhivatalt tekintve is talán a közjegyzők között volt a legalacsonyabb. Több hivatalban apáról-fiúra szállt ez a tisztség (Nagykanizsán, Keszthelyen).

Az, hogy az irodában csak egy közjegyző működött, nem jelenti természetesen azt, hogy minden munkát teljesen egyedül végzett volna. Általában egy-egy írnok és időnként közjegyzőhelyettes volt segítségükre, utóbbiak nem egy esetben a kamara által kirendelve akár teljes jogkörben is helyettesíthették őket. Ez akkor fordulhatott elő, ha a közjegyző valamilyen okból – hosszabb betegség, távollét, vagy más hasonló ok miatt – tevékenységét nem tudta ellátni, vagy halála után az új közjegyzőt még nem nevezték ki.

Kifejezett archontológiai kutatás hiányában jelenleg csak a közjegyzők működésének éves időhatárát közlöm. (A közjegyző-helyetteseket ehelyütt nem említem.)

Zalaegerszegen szolgálatot teljesített közjegyzők:

Az 1-es¹¹⁹ közjegyzői irodában:

1875-1885: Hideg József

1885-1933: Skublics Imre

1933- : Telman Sándor

A 2-es¹²⁰ közjegyzői irodában:

1925-1926: Kozma György

1931- : Samassa János

Nagykanizsán szolgálatot teljesített közjegyzők:

1875-1901: Plihár Ferenc

¹¹⁹ A segédlet készítőjének önkényes megkülönböztetése.

¹²⁰ Ua.

1901-1920: Plihár Viktor
1921- : Örley György

Alsólendván szolgálatot teljesített közjegyzők:

1876-1885: Skublics Imre
1885-1918: Laubheimer Oszkár
1919-1925: Kozma György (zalaegerszegi székhellyel.)

Csáktornyan szolgálatot teljesített közjegyzők:

1875-1906: Ziegler Kálmán
1906-1909 (?): Balla Emil
1909 (?)-1918: Isoó Viktor

Keszthelyen szolgálatot teljesített közjegyzők:

1875-1894: Saáry Vince
1894-1911: Lénárd Ernő
1911-1920: Berzsenyi Gerő
1920- : Berzsenyi László

Sümege szolgálatot teljesített közjegyzők:

1891-1904: Bárdió György
1904-1911: Szily Ferenc
1911-1916: Polgár József
1916-1917: Róth Aurél
1918- : ifj. Takács Jenő

Tapolcán szolgálatot teljesített közjegyzők:

1876-1917: id. Takács Jenő
1917- : Róth Aurél

Perlakon szolgálatot teljesített közjegyző:

1907-1918: Noszlopy Gáspár

Letenyén szolgálatot teljesített közjegyzők:

1921-1928: Újfalussy Ödön

1928-1929: Kovácsy Zoltán

1929- : Csempeš Dénés

Levéltárunkban őrzött közjegyzői iratok:

Sajnos általánosan elmondható, hogy a megye közjegyzői iratanyagának túlnyomó része nem található meg intézményünkben. Teljes egészében hiányzik a nagykanizsai, letenyei, csáktornyai, perlaki közjegyzők irategyüttese. A tapolcai közjegyzők fennmaradt iratait a Veszprém Megyei Levéltár őrzi. Csekély és töredékes levéltárunk anyaga az alsólendvai és a sümegi irodák vonatkozásában is.

Viszonylag teljesnek csak a zalaegerszegi közjegyzők anyaga mondható 1932-ig, valamint a keszthelyi iratok, bár mindkettő tartalmaz kisebb hiányokat.

A keszthelyi segédkönyvek csaknem hiánytalanul rendelkezésre állnak, de ezeken kívül csak a zalaegerszegi 1-es hivatalnak van meg az ügykönyve 1926-1936-ig terjedő bejegyzésekkel, valamint a 2-es hivatal ügykönyvéhez tartozó mutató 1922-1926-ig. Az itt felsorolaton kívül más hivatalnak segédkönyve a Zala Megyei Levéltárban nincs.

A kutatást részletes raktári jegyzék könnyíti meg.

A levéltárunkban őrzött közjegyzői okiratok a következők:

Zalaegerszegi hivatalok:

1-es iroda:

VII/153. Hideg József közjegyző iratai 1875-1885
terjedelem: 0,48 ifm.

VII/158. Skublics Imre közigazgató iratai 1885-1924
terjedelem: 4,08 ifm.
VII/152. Fitos Jenő közigazgatóhelyettes iratai
1925-1933 terjedelem: 0,60 ifm.
VII/166. Telman Sándor közigazgató iratai
1933-1936 terjedelem: 0,02 ifm.
(csak 1 db. ügykönyv!)

2-es iroda:

VII/154. Kozma György közigazgató iratai
1922-1926 terjedelem: 0.12 ifm. (1925 június 30-ig
mint alsólendvai közigazgató.)

Sümegei hivatal:

VII/151. Bárdi György közigazgató iratai
1891-1904 terjedelem: 0,04 ifm.
VII/159. Szily Ferenc közigazgató iratai 1904-1909
terjedelem: 0,02 ifm.
VII/155. Polgár József közigazgató iratai 1910-1914
terjedelem: 0,03 ifm.
VII/165. Apáthy István közigazgatóhelyettes iratai
1914-1915 terjedelem: 0,01 ifm.
VII/156. Róth Aurél közigazgató iratai 1916-1917
terjedelem: 0,02 ifm.
VII/160. Ifj. Takács Jenő közigazgató iratai
1917-1925 terjedelem: 0,64 ifm.

Alsólendvai hivatal:

VII/157. Skublics Imre közigazgató iratai 1876-1885
terjedelem: 0,36 ifm.
VII/154. Kozma György közigazgató iratai
lásd a zalaegerszegi 2-es irodánál!

Keszthelyi hivatal:

VII/161. Saáry Vince közjegyző iratai

1875-1894 terjedelem: 0,98 ifm.

VII/162. Lénárd Ernő közjegyző iratai 1894-1910

terjedelem: 0,88 ifm.

VII/163. Berzsenyi Gerő közjegyző iratai

1912-1920 terjedelem: 0,83 ifm.

VII/164. Berzsenyi László közjegyző iratai 1920-1944

(-1950) terjedelem: 1,91 ifm.

III.

ÜGYVITEL A JOGSZOLGÁLTATÁSBAN

I. BÍRÓSÁGI ÜGYVITEL

A bíróságok törvényes működésének az a követelménye, hogy adott típusú ügyben az ország valamennyi bírósága azonos eljárási szabályok figyelembevételével azonos anyagi jogot alkalmaz – egyszerűbben: az alaki és anyagi jogi rendelkezések valamennyi bíróságra nézve koogensek –, kifejezésre jutott az önálló szervezetrendszer létrehozásától kezdve az ügyvitel, az ügykezelés vonatkozásában is. Ha úgy tetszik, ez is az igazságszolgáltatás egységessége elvének egyik megnyilvánulása. Igazságügy-miniszteri rendeletek rendkívül aprólékosan, nagyjából kivételt nem engedő módon határozták meg az iratkezelés mozzanatait.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a bírósági ügyvitel szabályai, de a jogszolgáltatás más ágainak hasonló szabályai is – feltétlen érvényesülést igénylő imperatív szabályok, ezért általában igaz az a tétel, hogy nincsenek egy vagy több bíróságra sajátosan jellemző, csak arra a szervre vonatkozó ügyviteli előírások.

Jól mutatja az ügykezelési munka fontosságát, egyben az egyöntetűsége törekvést az is, hogy a rendelkezések betartására rendkívüli módon ügyeltek. Úgy a törvényszékeknél, mind pedig a járásbíróságoknál a felsőbb szintű elnök (ítélőtáblai, ill. a törvényszéki elnök) az éves ügyforgalmi és tevékenységi ellenőrzés keretében szisztematikusan és szigorúan ellenőrizte az ügyviteli előírások betartását is.¹²¹

Az egységes gyakorlat előmozdítását szolgálta az is, hogy az ügyvitelt bemutató, szemléletesen magyarázó kiadványokat, jogszabálygyűjteményeket is rendszeresen megjelentetett az igazságügyi tárca.¹²²

¹²¹ Ld. többek között a 810/1892. IM., a 41.420/1900. IM. és a 42.500/-1914. IM. rendeleteket.

¹²² A teljesség igénye nélkül itt talán csak a két legfontosabbat említve:

Az egyöntetű és ingadozásmentes gyakorlat megteremtését még azáltal is előmozdították, hogy több, általánosan előforduló probléma megoldását az Igazságügyi Közlönyben is bemutatták.¹²³

Közelebbről vizsgálva az elsőfolyamodású bíróságok ügykezelését jól elválíkat egymástól a szervezetrendszer vertikális tagolódásából eredő törvényszéki és járásbírósi ügyvitel. Ugyanakkor mindkét szinten szemléletesen elkülöníthető a

- peres és peren kívüli,
- telekkönyvi
- és az elnöki ügykezelés.

A szervezetrendszerből adódó szabályozás az első évtizedekben még nem nyert elkülönült jogi keretet; ugyanabban a jogszabályban rendelkeztek mind a törvényszékek, mind pedig a járásbírók ügyviteléről. A jogalkotásban kezdetben azt az elvet követték, hogy a törvényszéki ügyvitelt szabályozták kellő mélységben, és ehhez képest utaló módon határozták meg a járásbírókra vonatkozó szabályokat. Értelemszerűen azt is jelentette mindez, hogy eltérő előírás hiányában a két szervezeti szinten azonos szabályok szerint történt az iratkezelés.

A két bírósági szint ügyvitelének jogi szabályozása a sommás ügyviteli szabályoknak a járásbírók tekintetében történő bevezetésével válik külön.¹²⁴

-
- A bírósági ügyvitel szabályai címmel a törvényszéki, valamint a lajstromrendszeren alapuló járásbírósi ügyvitel összefoglalását és magyarázatát tartalmazza az Igazságügyminisztérium kiadványa. (Bp. 1898, összeállította és jegyzetekkel ellátta: Marschalkó János - Grill Károly kiadása.) Ez a munka az 1892-1914-ig terjedő időszak bírósági ügyvitelét mutatja be.
 - Ugyancsak „A bírósági ügyvitel szabályai „címet viseli az a két kötetből álló mű is, melyet a minisztérium megbízásából az Igazságügyi Közlöny szerkesztősége jelentetett meg. (Bp. 1915. Grill Károly kiadása) A munka elsősorban az új ügyviteli szabályok kommentárja, másrészt pedig azokhoz kapcsolódó jogszabályok gyűjteménye.

¹²³ Az Igazságügyi Közlöny 1892-től jelenik meg. Kiadása tárgyában a 41.429/1891. IM. rendelet intézkedett.

¹²⁴ A 73.465/1897. IM. rendelet szerint.

A bírósági tevékenység fentebb említett három fő ügycsoportja tekintetében érdekes módon három különböző iratkezelési-irattározási rendszer alakult ki:

- Peres és peren kívüli ügyek vonatkozásában a lajstromos iktatási rendszer vált be. (Ma is ezt alkalmazzák.) Peres ügynek tekintjük a polgári jogi és büntetőjogi pereket. Peren kívüli – mai szóhasználattal: nemperes – ügyeknek tekintjük többek között a cégeljárással, a fizetési meghagyásos eljárással, bírósági végrehajtással, csődeljárással, stb. kapcsolatos ügyeket. (Erre nézve a hatásköri szabályok igazítanak el.)

A lajstromrendszerben nem az egyes iratok, hanem az ügyek kapnak nyilvántartási számot, az ún. lajstromszámot (főlajstromszámot), és naptári évre való tekintet nélkül az ügyben keletkezett irat a lajstromszámon belül alszámot kap. A vizsgált korszakban először a hagyományos alapszámos iktatási rendszert, később a lajstromrendszert, végül 1915-től az ún. főlajstromrendszert – annak is az ún. alapszámos változatát – alkalmazták.

A telekkönyvi ügykezelésben a közigazgatásból ismert iktatási struktúrát vették át.

Elnöki ügykezelésben a szabályozás korántsem volt egyértelmű. A jogalkotás során az az elv nyert elismerést, hogy bizonyos korlátok között a vezető szabad rendelkezésére kell bízni az ilyen jellegű iratkezelés szabályainak meghatározását. A gyakorlatban leginkább a gyűjtőszámos rendszer került alkalmazásra.

1.1. Peres és peren kívüli ügyvitel

A bírósági ügyvitel reformja szorosan kapcsolódott a magánjog eljárási kódexeinek megalkotásaihoz. Így volt ez az 1869. évi LIV. törvénycikk esetében – A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában –, amelyet az 1869. május 1-jén megjelent „A bírói ügyvitel tárgyában” kiadott igazságügy-miniszteri rendelet követett. Az 1872. április 4-én 4.010 sz. alatt kiadott miniszteri szolgálati utasítás részben ezt módosította a szervezetrendszer változásából fakadóan.

Új ügyviteli szabályok 1875. január 1-jével kerültek bevezetésre az elsőfolyamodású bíróságoknál.¹²⁵

Ugyancsak a szervezetrendszer módosulása folytán vált szükségessé az ügyvitel újra szabályozása 1891-ben.¹²⁶ A 4.291/1891. IM. rendelet 1891. szeptember 15-én lépett hatályba.¹²⁷ Alapjaiban ugyan nem változtatta meg az 1874-ben kialakított eljárást, viszont sokkal részletesebb és precízebb szabályozást hozott. A járásbíróági szinttől a Curiáig határozott meg ügyviteli előírásokat mindösszesen 377. §-ban.

A polgári eljárásjog hazai fejlődésének mérföldköve volt az 1893. évi XVIII tc. A sommás eljárásról rendelkező jogszabály a modern polgári jogi alapelveknek megfelelő járásbíróági eljárás alaptörvénye lett. A bírósági ügyvitelben ehhez kapcsolódóan az ún. lajstromrendszert honosították meg, 1894-ben még csak a fellebbviteli bíróságoknál, 1898. május 1-jétől a járásbíróágoknál is.¹²⁸ Az ügykezelés egyszerűsítését, az ügymenet gyorsítását várták az új típusú rendszertől, ami azonban a gyakorlatban egyáltalán nem vált be. Ezt felismerve bizonyos egyszerűsítési törekvések is kifejezésre jutottak a jogalkotásban.¹²⁹

Az ügyvitel teljesen új alapokon álló szabályai léptek hatályba az 1911. évi I. tc. – A polgári perrendtartás- életbeléptetéséhez kapcsolódóan a bírósági szervezetrendszer valamennyi szintjén. A járásbíróági ügyvitelt a 42.100/1915. (JÜSZ), a törvényszékit a 42.200/1915. (TÜSZ), a felsőbíróságokét pedig a 42400/1915. IM. rendelet (FÜSZ) szabályozta. Ezek a jogszabályok több-kevesebb módosítással 1952 végéig hatályban voltak.

¹²⁵ A 3.436/1874. IM. rendelettel.

¹²⁶ Ld. az 1890. évi XXV., és az 1891. évi XVII. tc. rendelkezéseit.

¹²⁷ A könyvek vezetésére nézve csak 1892. január 1-jén.

¹²⁸ A lajstromrendszert a járásbíróágoknál a 73.465/1897. IM. rendelet vezette be.

¹²⁹ A deregulációs jogszabályok: 2.700 és 2.701/1910. IM. rendeletek. Hatályba léptek 1910. április 1-jén.

1.1.1. Az ügykezelés szervei.

Az 1875-ben hatályba lépett törvényszéki ügykezelés szervei:

- az iktatóhivatal,
- a pertár,
- a kiadóhivatal,
- az irattár.

A járásbíróági ügykezelés szervei 1898 májusáig – a pertár kivételével – a törvényszékével azonosak. Ezt követően 1915-ig a járásbíróági ügykezelés szervei:

- a jegyzői iroda (irodák),
- a járásbíróági iroda (esetlegesen),
- az irattár.

1915-től a törvényszéki ügykezelés szervei:

- a főljástromiroda,
- a különirodák,
- az irattár.

Járásbíróságok esetén különbséget tettek ún. „kis” és „nagy” járásbíróságok között az ítélőbírák száma szerint. Nagy járásbíróságról akkor beszéltek ha a bírák száma meghaladta a három főt. Ehelyütt az ügykezelés szervei:

- a főljástromiroda,
- a különirodák,
- az irattár.

Kis járásbíróságoknál az ügyvitelt rendszerint egy bírósági iroda végezte, bár elkülönítésre a vezető járásbírónak volt módja, de ennek feltételei gyakran hiányoztak.

Még egyszer hangsúlyozom, hogy a „kis”, vagy „nagy” járásbíróság megjelölés nem valamiféle minőségi jelző volt, csupán ügyviteli jellegű megkülönböztetésre utalt.

1.1.2. Az iratkezelés fázisai

a.) Az iratok átvétele és nyilvántartásba vétele

Az iktatóhivatal feladata – a törvényszéknél és a járásbírósnál egyaránt – az érkezett iratok átvétele és nyilvántartásba vétele volt, mely utóbbi fázis az iratok iktatását és mutatózását foglalta magában. Minden bírósági eljárás alapja írásbeli beadvány volt, a szóban előterjesztett kérelmekről is jegyzőkönyvet kellett felvenni.

„Minden hivatalos irat, mely valamely hatóságtól érkezik, vagy beadvány, melyet a bírósághoz az ügyfelek intéznek, az iktató-hivatalba adandó.”¹³⁰ E szabály alól csak igen szűk körben voltak kivételek. Az iktatónak semmiféle, a bírósághoz intézett beadványt nem volt szabad visszautasítania. A postán érkezett iratokat postakiadókönyv mellett vették át.

Az iktatóhivatal három különböző iktatókönyvet, és ennek megfelelően három mutatókönyvet vezetett.

- a.) Polgári ügyek iktatókönyve, melybe egyébként bevezették a váltó-, kereskedelmi-, úrbéri-, arányosítási-, tagosítási és bányáügyeket is.
- b.) Bűnvádi ügyek iktatókönyve, melybe a sajtóvétségekre és pénzügyi kihágásokra vonatkozó ügyeket is iktatták.
- c.) Fegyelmi ügyek iktatókönyve.

Mindhárom típusú iktatókönyv három fő rovatból állt, melyek sorrendben tartalmazták az iktatószámot, az érkezés idejét, az esetleges előszámot, az előadó nevét, a beadvány példányainak, mellékleteinek számát, az előterjesztő és az ellenfél nevét. Az iktatókönyvi bejegyzés a tárgy rövid kivonatával zárult.

A beadvány minden példányára feljegyezték az iktatószámot, a beadás évét és napját számjegyekkel, a hónapot pedig betűkkel kiírva. Iktatóbélyegzőt csak a múlt század utolsó éveiben kezdtek alkalmazni, kötelező használatát csak az 1915-ben bevezetett szabályok írták elő.

¹³⁰ 3.436/1874. IM. rendelet 72.§.

Az iktatási rendszer a közigazgatásból átvett évenként megújuló sorszámos iktatás alapján állt. Az iktatókönyvet a bíróság vezetője a hivatalos órák elteltével minden munkanap végén lezárta, ezzel mintegy hitelesítve a bejegyzéseket, majd ugyanekkor intézkedett az ügyek kiosztásáról. Az iktatást végző tisztviselő ezt követően – lehetőleg még az a bejegyzés napján – az előadónak az ügyet átadta. Az átadásról ún. kiosztási jegyzéket vezettek, mely sorszámozva tartalmazta az átadott ügyek iktatószámát; a kijelölt bíró az átvételt aláírásával igazolta.¹³¹

Az iktatással egyidejűleg végezték a mutatózást is, mindegyik iktatókönyvhöz külön mutató készült. A két rovatból álló segédkönyv első rovata a vezérszót (felek, vagy hatóságok neveit), második rovata az iktatószámot (az év folyamán érkezett ugyanazon ügyre vonatkozó beadványok számait is), és a beadványok rövid megnevezését tartalmazta. Ugyanazon vezérszóra vonatkozó különböző ügyeknek külön rovatot kellett nyitni. Abban az ügyben, amelyben több fél volt érdekelve, valamennyi nevet fel kellett tüntetni az iktatókönyvben, de az ügyre vonatkozó iktatószámot elég volt az egyik fél nevével közölni, a többinél pedig hivatkozni erre. Ha egy ügy több éven át volt folyamatban, akkor a következő mutatókönyvben a tárgyévben keletkezett első számnál az előző év alapszámát is fel kellett tüntetni. (Évenként megújuló alapszámos iktatási rendszer.)

A járásbíróságok vonatkozásában a sommás ügyviteli szabályok bevezetéséhez kapcsolódóan 1898 májusától gyökeresen átalakult az ügyvitel. Az addigi centrális iktatóhivatal helyett az ügyek meghatározott csoportjára nézve jegyzői irodákat állítottak fel. Ezeket úgy alakították ki, hogy gyakorlatilag minden járásbíró mellett működött egy ilyen iroda, melyet egy írnok, vagy irodatiszt vezetett. (Kisebb járásbíróságokon előfordult, hogy csak egy jegyzői iroda került felállításra. Pl.: Letenyén.) Az egyes bírák ügyeit minden esetben külön kellett kezelni, és kezelési könyveiket is külön kellett vezetni. A jegyzői irodákat római számokkal különböztették meg. Kialakításuk

¹³¹ Ettől eltérő mechanizmus működött a törvényszékeknél rendes (írásbeli) perek esetén.

a bíróság elnökének kompetenciájába tartozott, de erre nézve figyelembe kellett vennie a törvényszéki elnök útmutatásait.

Az iroda munkáját az adott járásbíró (aljársbíró) közvetlen irányítása, felügyelete, ellenőrzése mellett végezte.

A járásbíróság által elintézendő ügyekre vonatkozó minden iratot – kivéve a szóbeli tárgyalás folyamán bemutatott iratokat – abban a jegyzői irodában kellett leadni, melynek kezelési körébe az ügy az ügybeosztás szerint tartozott; erre szembetűnő helyen kifüggesztett hirdetmény hívta fel a felek figyelmét. Az iroda csak azoknak az ügyeknek az adminisztrációját látta el, melyek az annak vezetését ellátó járásbíró ügykörébe tartoztak. Az ügyköröket minden év elején a bíróság vezetője határozta meg a törvényszék elnökének egyetértésével, ezáltal gyakorlatilag az ügyek szignálásáról is gondoskodott.

A beadványok átvétele után minden ügyet a megfelelő lajstromba, ezzel egyidejűleg a mutatókönyvbe vezettek be. A következő peres és peren kívüli ügycsoportokra nézve vezettek külön lajstromokat:

1. Egyezségi ügyekről (Eg. lajstrom)
2. Fizetési meghagyásokról két lajstromot is:
 - Magukról a fizetési meghagyásokról (Fh. lajstrom)
 - Ezekre vonatkozó megkeresésekről (Fm. lajstrom)
3. Sommás perekről (Sp lajstrom)
4. Örökösödési ügyekről ismét két lajstromot:
 - A rendes örökösödési eljárás tárgyát képező ügyekről (Ö. lajstrom)
 - Örökösödési és hagyományi bizonyítványokról szóló ügyekről (Öb. lajstrom)
5. Anyakönyvi ügyekről (A. lajstrom)
6. Végrehajtási ügyekről (V. lajstrom)
7. Polgári ügyekben érkezett megkeresésekről (M. lajstrom)
8. Polgári vegyes ügyekről (Pv. lajstrom)
9. Azokról a vétségekről és kihágásokról, amelyek járásbíróági hatáskörbe tartoztak (B. lajstrom)
10. Vizsgálóbírói ügyekről (Vb. lajstrom)
11. Büntető ügyekre vonatkozó megkeresésekről (Bm. lajstrom)
12. Büntető vegyes ügyekről (Bv. lajstrom)

(Ezen túlmenően külön lajstromot vezettek az elnöki ügyekről is.)

Az itt felsorolt 15 különböző típusú lajstromon kívül a járásbíró-ságok zöménél több lajstromot vezettek, mivel egyes nagyobb forgalmú ügycsoportok több bíró között is meg voltak osztva. Jellemzően a megosztás elsősorban a sommás pereknél fordult elő, nagyobb bíróságokon nem ritkán akár négy bíró is intézte az ilyen ügyeket, ilyenkor az alperes kezdőbetűje határozta meg, hogy az ügy melyik bíróhoz kerül. Jellemző volt még a megosztás a polgári ügyekben érkezett megkeresésekben és a polgári vegyes ügyekben. A különböző irodák által vezetett ugyanolyan típusú lajstromokat római számmal különböztették meg, pl. Sp. I (A-K); Sp. II (L-Zs).

A lajstromokban évente megújuló sorszámos iktatás folyt. A lajstromok típusuktól függően 4-18 rovatot tartalmaztak. Lehetőség volt arra, hogy a kisebb forgalmú ügycsoportok lajstromait több éven át is vezessék, de a gyakrabban előforduló ügytípusok lajstromai szigorúan csak egy évre szólhattak.

Mindenegyik lajstromhoz ugyanolyan szerkezetű két rovatos mutatókönyv vezetése volt előírva. Ennek első rovata a fél, vagy a felek nevét (vezérszó) és a tárgyat, második rovata pedig az aktuális lajstromszámot tartalmazta. Külön szabály adta meg azt, hogy az egyes ügycsoportokban melyik fél nevét kell vezérszónak tekinteni. Eszerint:

- peres ügyekben: az alperes,
- egyezségi és fizetési meghagyásos ügyekben: az adós,
- örökösödési ügyekben: az örökhagyó,
- kérelmezési és anyakönyvi ügyekben: a kérelmező,
- végrehajtási ügyekben: a végrehajtást szenvedő,
- anyakönyvi kiigazítási ügyekben pedig annak a neve, akire nézve a kérdéses bejegyzés vonatkozik.

Büntető ügyben a terhelt (terheltek) neve volt a vezérszó, de fel kellett még tüntetni a terhelt esetleges álnevét, a sértett, sértettek neveit, valamint azt is ha a cselekményt ismeretlen személy követte el.

Több alperes, adós, kérelmező stb. esetén a mutatókönyv valamennyiük nevén vezetendő volt.

A csekély forgalmú ügyekben – a lajstromokhoz hasonlóan – több év bejegyzéseit is tartalmazhatta a mutató. Ha bizonyos ügytípusra

nézve több lajstromot vezettek, akkor minden egyes lajstromhoz külön mutató is készült.

A lajstromokról és a mutatókönyvekről is egyfajta nyilvántartás vezetését írta elő a rendelet, ez volt az ún. tárgymutató jegyzék, külön a polgári és a büntető ügyekről.

Az ügykezelés esetleges és szinte alig alkalmazott szerve volt a járásbírói iroda, több jegyzői iroda mellett. Feladata azoknak az ügyeknek a kezelése, melyekre nézve a szabályzat megengedte az összpontosított ügykezelést. Ezeket azonban úgysis egy kijelölt irodában kezelték, ezért nem is nagyon éltek a vezetők egy további ilyen iroda felállításának eszközével. Az ügykezelésnek ezt az intézményét a 42.100/1914. IM. rendelet már nem is említette.

Az 1910-es deregulációs rendeletek jelentősen egyszerűsítették a mutatókönyvek vezetését, mivel lényegesen kevesebb vezérszó feltüntetését kívánták meg, sőt járásbíróságokon a csekélyebb forgalmú ügytípusoknál azokat mellőzni is lehetett. A tárgymutató jegyzékek vezetését is megszüntették.

Már a deregulációs rendeletek önmagukban is mutatják, hogy a lajstromrendszer nem váltotta be a bevezetéséhez fűzött előzetes reményeket, vagyis az ügykezelés egyszerűsítését és gyorsítását. E rendeletek a kibocsátásával egyidejűleg megindult az ügyviteli rendszer átfogó reformját célzó kodifikációs munka. Az első tervezetek már 1912-ben elkészültek, az ezekhez fűzött indokolás egyben a lajstromrendszer alapvető hibáira és ellentmondásaira is rámutatott.¹³² A leglényegesebbek ezek közül csokorbaszedve a következők:

- Az ügyek hovatartozása csak az évente megállapított ügybeosztás, ugyanabban a szakban működő több bíró alkalmazása esetén pedig csak az alperes (terhelt) nevének kezdőbetűje szerint létesített felosztás útján volt megállapítható. Nehézség adódott abból, ha az ügyet később más irodába kellett utalni; illetőleg több alperes esetén az egyik beadványon az egyik, a másikon a másik neve volt első helyen megemlítve. Az előzetes ügybeosztás hibája, hogy a perek nem természetük szerint,

¹³² ZML VII.12.a. Nagykanizsai Királyi Ügyészség iratai 1912.El. 1/15.

hanem a felek nevének kezdőbetűje szerint kerültek az egyik vagy másik bíróhoz, ami végső soron a bíróság vezetőjének kiosztási jogát korlátozta. A tervezet világosan kimondta: „A bírák képességei különbözök. Az egyik kedvvel, rátermettséggel és könnyedén intéz el bizonyos pereket, míg mások megfelelő képesség hiányában kedvtelenül és nehézkesen. Nem célszerű tehát megengedni azt, hogy a betűk szeszélye szerint kerüljenek az ügyek az egyik vagy másik bíróhoz. Ezenkívül a betűbeosztás visszaélésekre is adott okot, mert a felek aszerint, hogy az egyik alperes, vagy a másik alperes nevét írták elsőnek a keresetre, előre kiválasztották azt a bírót, aki ügyükben el fog járni, így a betűbeosztás tulajdonképpen nem is alkalmas az ügyek arányos elosztására.”

- A sok külön iroda és a lajstromok sokfélesége a kezelést jelentősen megnehezítette. Nem tette lehetővé a munkaerő hatékony kihasználását, sokszor a kezelők csak saját irodájukkal törődtek, egymástól elszigetelődtek. Hiába növelték a kezelőszemélyzet számát, az ügykezelés mégsem vált megfelelővé, az irodák között nem egyszer éles különbségek mutatkoztak akár a szabályszerűség, akár a gyorsaság tekintetében.
- Szembeszökőek voltak a lajstromok sokféleségéből származó problémák. Azt, hogy a 15 féle lajstrom közül melyikbe kellett az ügyet bejegyezni a kezelő sokszor csak akkor tudta eldönteni, ha az egész ügyet gondosan áttanulmányozta, és ebből következtetni volt képes arra, hogy az ügy milyen elintézészt fog majdan nyerni. Volt jónéhány olyan eset amikor a minisztériumnak kellett állást foglalnia abban a kérdésben, hogy bizonyos ügyet melyik lajstromba vezessenek be. Különösen az egyezségi és sommás, a vizsgálóbírói és a büntető ügyekre vonatkozó megkeresések lajstromával kapcsolatban merültek fel ilyen elhatárolási problémák. Idézve a tervezetet: „Elképzelhető most már, hogy mily nehézséget okoz a helytelenül lajstromozott, vagy olyan ügyeknek a feltalálása, amelyek természete teljes bizonyossággal nem ismeretes. Ilyenkor a polgári ügyet tíz, a büntető ügyet négy lajstromban kell keres-

ni, mégpedig annyiszor tíz és annyiszor négy lajstromban ahány bíró az ügyekkel foglalkozik.”

- Indokolatlanul növelte az adminisztrációs terhet az olyan ügyek lajstromozása és külön kezelése, amelyek természetük-nél fogva rövid életűek, vagy a körülmények folytán gyors befejezést nyertek. Az ilyen ügyek nyilvántartásával járó adminisztráció nem egyszer több munkával járt, mint az érdemi elintézés.
- Lényeges hibája volt a korábbi szabályozásnak, hogy nem tördelve az egyes járásbíróságok különböző viszonyaival ott is kötelező előírásokat állapított meg, ahol a vezetőnek szabad kezlet lehetett volna adni, így a koogens rendelkezések szigorú végrehajtása sok helyen nem könnyítést, hanem általában az ügykezelés megnehezítését eredményezte.

Az 1915 januárjában életbe lépett kezelési rendszer alapja – úgy a törvényszékeken, mind a járásbíróságokon – a főlajstrom, amely végső soron egy könnyen hozzáférhető helyen vezetett számjegyzék, melyből a vele párhuzamosan vezetett mutató segítségével minden beadvány hollétéről azonnal felvilágosítás adható. A főlajstrom minden ügycsoportra közös, előnye, hogy ugyanaz a szám évenként csak egyszer fordul elő, viszont ezt a számot az ügy a kezelés minden szakaszában megtartja.

Külön iktatás tárgyai a járásbíróságokon a telekkönyvi ügyek – az ilyen kezelési könyvet nem is lajstromnak, hanem iktatókönyvnek nevezték –, valamint az elnöki ügyek. A fiataikorúak ügyeit is a főlajstromba jegyezték be, és azon a számon kezelték akkor is, ha a bíróságon egyébként fiataikorúak tanácsa is működött, még úgy is, ha egyébként az ilyen ügyeket még külön lajstromba (fiataikorúak lajstromába) is be kellett vezetni.

A törvényszéknél az elnöki, a fegyelmi, a csődbiztosi és a cég-ügyek voltak külön kezelés tárgyai. A fiataikorúakra vonatkozó ügyeket egyaránt bevezették a főlajstromba és a fiataikorúak lajstromába, de kezelésük a főlajstromszám alatt történt.

A bírósághoz érkezett minden beadvány – kivéve, amely külön iktatás tárgya – a főlajstromirodába került, ahol az új ügyet kezdő

beadvány új főljstromszámot nyert. Nem szabadott a beadványt lajstromozni, ha nyilvánvaló volt, hogy utóiratról van szó.

Mind a járásbíróági, mind a törvényszéki főljstrom 21 rovatból állt, de szerkezetileg némiképp eltértek egymástól.

Közös vonásuk, hogy mindkettő tartalmazta az első két rovatban az érkezés idejét és a főljstromszámot, míg az utolsó négy rovatba került sorrendben a más hatóságokhoz küldés, az irattározás ideje, az utóiratok feltüntetése, az észrevételezett megjegyzések. Mindkét főljstrom tartalmazta a vezérszót, a járásbíróági a 11., a törvényszéki a 15. rovatban. Járásbíróágoknál a 3-10. rovat az ügy megjelölésére szolgált, a 12-16. pedig a pertárgyérték jelölésére. A törvényszéki főljstrom 3-14. rovata szolgált az ügy azonosítására, a pertárgy értékét itt nem tüntették fel. Mind az ügy tárgyát, mind a pertárgy értékét a megfelelő rovatba tett függőleges vonással jelölték. A vonásokat a lap alján összesítették, majd ezt a következő lap áthozat rovatába továbbvitték. E módszer lehetővé tette a statisztikai adatszolgáltatás könnyítését is.

A lajstromozással egyidejűleg tüntették fel az iraton az érkezéssel kapcsolatos feljegyzéseket. Ezek mindkét bírósági szinten azonosak voltak:

- a bíróság megnevezése,
- főljstromszám,
- érkezés ideje (éve, hónapja, napja),
- a beadvány példányainak, íveinek, felzeteinek száma.¹³³

A feljegyzések fogatosítására bélyegzőt használtak, melyet az irat hosszában összehajtott ívének felső szélére kellett elhelyezni. Használatát csak a járásbíróágokon írták elő kötelezően, a törvényszékeken fakultatív volt alkalmazása, de általában mindenhol használták.¹³⁴

¹³³ Bűnügyekben az ívek számát nem kellett feljegyezni.

¹³⁴ A bélyegző használata az 1890-es években terjedt el. Leggyakrabban az érkezés, esetleg a kiadványozás idejét tartalmazta, és általában a lajstromszámot. Alkalmazását kötelezően megállapított tartalommal csak az 1914-es ügyvitelei rendeletek írták elő.

A kezelés folyamán az ügy száma a főljstromszám törve az érkezés évszámával. (Például: 1415/1915.) Ezt a számot az ügy a kezelés minden szakaszában megtartotta, akkor is ha több éven át volt folyamatban. Az ügy iratborítékkal történő ellátásakor az ügyszámot ki kellett egészíteni az ügycsoport betűjelével, nevezetesen: polgári peres ügyeknél: P., peren kívüli ügyeknél: Pk., bűnügyeknél: B., csődügyeknél: Cs., kényszeregyeszési ügyeknél: Ke. A törvényszékeknél a polgári peres és peren kívüli ügyek között különbséget nem tettek, egységesen P betűvel jelölték mindkét ügycsoportot.

Az utóirat száma kezdőiratnál értelemszerűen azonos az ügyszámmal, utóiratnál úgy alakult, hogy az ügyszámot az utóirat sorszámaival kellett törni. (Például: 1415/1915/3.) Az 1-es sorszám azért nem fordulhatott elő, mivel az egyben a kezdőiratnak volt tekinthető.

Az ügyek mutatózása a lajstromozással együtt, a korábbi már ismert módon történt. Az egységes mutatókönyv ekkortól már három rovatból állt: a vezérszó és az ellenfél neve; az ügy tárgya; a főljstromszám. A vezérszó megállapítására vonatkozó korábbi szabályok továbbra is érvényesek maradtak. Újdonságként lehetővé tették mutatólapok használatát nagy járásbíróságoknál és törvényszékeknél a forgalmasabb ügytípusokban. Polgári ügyekben fehér, bűnügyekben kék alapszínű mutatólapokat használtak, mégpedig minden vezérszóra külön lapot.

b.) Az iratok továbbítása szerven belül, az ügyintézés folyamata

- A pertár

A pertár a törvényszékeknél 1915-ig a polgári ügyek bizonyos csoportjában az iratkezelés sajátos intézménye volt. A Plósz-féle polgári perrendtartás életbelépéséig a polgári eljárásjog lehetővé tette, hogy a felek jogvitáját a bíróság a szóbeliség és nyilvánosság mellőzésével ún. rendes írásbeli perben döntse el. A perbeli határidőkön nem volt valóságos tárgyalás, csak a periratot kellett benyújtani. A felek egymással csak írásban érintkeztek, beadványaikat a pertárban csatolták az ügy csomójába. A pertárnok a pert csak a törvényben meghatározott esetekben, az összes perirat beérkezése után terjeszti be a bírósághoz.

A pertár tehát nem kizárólag ügykezelési szerv, de fontos eljárásjogi intézmény is volt, feladatát keretjelleggel az 1868. évi LIV. tc. 141. §-a határozta meg. Kezelési könyvei a perkönyv, a pertári mutatókönyv és a pertári napló voltak.

- Az ügyek kiosztása

A beiktatott ügydarabok a bírák között az elnök által meghatározott ügybeosztás szerint kerültek kiosztásra. A bíró az ügyek átvételéről nevére szóló előadói könyvet vezetett, amely sorszámozva tartalmazta az átvett iratok iktatószámát és az elintézés idejét. 1915-ig minden ügy kiosztásra került, bizonyos típusú ügyeket pedig soron kívül kellett elintézni.¹³⁵

A járásbíróságokon 1915-től az ügyeket abból a szempontból választották ketté, hogy központi, vagy külön intézkedést igényelnek-e. A JÜSZ 38. §-a határozta meg a központi intézkedéseket, vagyis az egymozzanatú, gyorsan és könnyedén teljesíthető ügyeket. Kis járásbíróságokon ezeket az elnök, vagy az általa kijelölt bíró végezte el, másutt a kifejezetten ilyen célból létrehozott ún. központi (közös) iroda. A közös iroda lényegesen egyszerűsítette az ügymenetnek ezt a részét, hatásköre kiterjedt mindazokra az ügyekre is, amelyeket nem kellett az ügylajstromokba bevezetni. Ügylajstromba csak akkor került az ügy, ha érdemi külön intézkedésre volt szükség. Főlajstromozás után tehát minden központi intézkedést igénylő ügy közvetlenül a központi irodába került. Itt a következő intézkedéseket teheték:

- a.) Az ügyet végleg elintézték és irattárba utalták.
- b.) Megállapították, hogy külön intézkedést igényel ezért ügykönyvbe vétel végett a külön irodába küldték.
- c.) Valamely nyilvántartást igénylő aktus tettek és evégett az irattárba utalták.
- d.) Hatáskör vagy illetékesség hiányát állapították meg, ezért az ügyet mindenestül más hatósághoz küldték.
- e.) Tárgyalást tűztek ki az ügyben, az ügyiratot pedig a közös iroda tárgyalási naplójába bevezették.

¹³⁵ Lásd 3.436/1874. IM. rendelet 126. §. és 4.291/1891. IM. rendelet 159. §.

Még egyszer hangsúlyozom, hogy a közös iroda csak a nagy járásbíróóságokon működött 1915-től. Korábban – a törvényszékeken is – az ilyen intézkedés alá tartozó ügyeket kiosztották, majd az előadó bíró azt a kiadmány tervezetével együtt külön jegyzék mellett adta át az elnöknek.¹³⁶

A különirodák ugyancsak 1915-től működtek. Törvényszékeken a szükséghez képes többet is szerveztek, bár egy ilyen iroda több tanács ügyeit is elláthatta és több ügykönyvet is vezethetett. A törvényszékeken egyébként a következő ügykönyveket vezették:

- a.) Elsőfokú polgári peres és peren kívüli ügyek ügykönyve (P.).
- b.) Fellebbvitt polgári perek ügykönyve (Pf.).
- c.) Fellebbvitt polgári nem peres ügyek ügykönyve (Pfk.).
- d.) Vizsgálatok ügykönyve (V.).
- e.) Elsőfokú bűnügyek ügykönyve, ideértve a jövedéki kihágási ügyeket is. (B.).¹³⁷
- f.) Fellebbvitt bűnügyek ügykönyve (Bf.).
- g.) Csődügyek ügykönyve (Cs.).
- h.) Kényszeregyességi ügyek ügykönyve (Ke.).¹³⁸

A nagy járásbíróóságokon egyetlen külön iroda volt, ez három ügykönyvet vezetett:

- a.) Polgári peres ügyek ügykönyve, kereskedelmi és váltóügyekre nézve is (P.).
- b.) Polgári nem peres ügyek ügykönyve (Pk.).
- c.) Bűnügyek ügykönyve (B.).

Az ügykönyvbe vezetéssel egyidejűleg kaptak az ügyek iratborítékot.

Kis járásbíróóságokon a külön intézkedés alá tartozó ügyeket külön ügykönyvezés nélkül iratborítékolták, és adták át a kijelölt bírónak.

¹³⁶ Ezeket ún. „tanácsülésein kívül elintézendő” ügyeknek is nevezték.

¹³⁷ A jövedéki kihágási ügyekre nézve külön ügykönyv (J.) vezetését írta elő a 14.600/1915. IM. rendelet 1916. május 1-jei hatállyal.

¹³⁸ Ezt az ügykönyvet 1915. december 1-jétől volt kötelező vezetni a 61.000/1915. IM. rendelet előírása szerint.

nak. A közös irodai ügyeket iratboríték nélkül, ív hosszában összehajtva kezelték.

- Az iratboríték

Az azonos ügyszámhoz tartozó iratdarabok megkönnyítésére kezdettől fogva használtak olyan borítólapot, amely azon túl, hogy bizonyos fokig a külső behatásoktól is védelmet nyújtott egyben az ügyre vonatkozó legfontosabb adatokat is tartalmazta. Iratborítéknak kifejezetten az 1914-es rendeletek nevezték, korábban ún. „irattári irományjegyzéket” használtak. A kettő közti leglényegesebb különbség abban mutatkozott, hogy korábban irattári irományjegyzéket csak a már elintézett és irattárba utalt akta kapott.

Az ügykezelési rendeletek 1891-ig irattári irományjegyzékről nem is rendelkeztek, ugyanakkor a bíróságok általában alkalmazták az ügyiratkezelésnek a közigazgatásból már ismert ezen eszközét. A minden ügyszámra – ideértve az elnöki és telekkönyvi ügykezelést is – egységes irattári irományjegyzék tartalmazta külzetén a bíróság elnevezését, az irattári jelet, az ügy tárgyának megjelölését, valamint az ügygel kapcsolatos legfontosabb egyéb adatokat. (Sorrendi számozással az ügydarabok iktatószámát, a csatolásokat, a kiadványozásokat.)

A gyakorlatban bevált irattári irományjegyzéket az 1891-es ügyviteli szabályozás már az iratkezelés eszközének tekinti, de csak az irattározás szakaszában. „Az irattári irományjegyzék az irattári kezelés ellenőrzésére és arra szolgál, hogy az iratok holléte az irattárban mindenkor gyorsan és pontosan legyen megállapítható ...”¹³⁹ Ettől megkülönböztetendő a 4.510/1892. IM. rendeletben meghatározott „büntető ügyi irományjegyzék”, amely viszont elnevezése ellenére valódi iratborítékként funkcionált. Egyébként ez utóbbi elnevezést először a sommás ügyviteli szabályokról szóló 745/1894. IM. rendelet használta, mégpedig a felsőbb bíróságokhoz felterjesztett iratokat kellett ilyen borítékkal ellátni.¹⁴⁰

¹³⁹ A bírósági ügyviteli szabályai Bp. 1898. 131. p.

¹⁴⁰ A felterjesztés általában postai úton borítékban történt – innen az elnevezés.

1915-ben az iratborítékok egész sorozatát vezették be, melyek az irattári irományjegyzékek korábbi funkcióit is átvették. Az új iratborítékon már nem kellett az összes alszámot feljegyezni, viszont nyomtatásban már előre feltüntették azokat a legfontosabb iratfajtákat, melyek az adott típusú ügyben rendszerint elő szoktak fordulni. Ezek mellé elég volt azokat a sorszámokat odaírni, melyek alatt az ilyen iratdarabok szerepeltek.

Az iratboríték két lapból állt, az első, azaz fedőlapból, és ennek belső oldalából (értécsítő rész).

A fedőlap minden esetben tartalmazta az ügy számát, a bíróság elnevezését, az ügy típusát, az ügyben érdekeltet (felperes-alperes, terhelt, adós, csődbiztos stb.), nevét, az ügy tárgyát, azt hogy mikor tehető irattárba, valamint, hogy melyik fellebbviteli bíróság milyen ügyszámon és mikor érkezett az aktát.

Az üggyel kapcsolatos iratokat érkezésük sorrendjében sorszámmal látták el. (1-es sorszámmal továbbra is a kezdőiratot tekintették.) A sorszámot az irat jobb felső sarkában színes (kék, vagy piros) ceruzával írták fel, egyidejűleg pedig áthúzták a sorszámnak megfelelő számot az iratboríték felső, illetve jobb szélén található számsorból is. Az üggyel csatolt idegen iratcsomó is egy sorszámot kapott; a mellékletek annak a résziratnak a sorszámát kapták, melyhez tartoztak.

Az ügyet általában iratborítékkal együtt csatolták, kivéve ha csak egy-egy iratdarabot csatoltak, erről iratjegyzék készült.

A járásbíróságok peres és peren kívüli ügyekben ötféle iratborítékot használtak:

- Polgári perekre fehér,
- végrehajtási ügyekre fakósárga,
- hagyatéki ügyekre szürke,
- polgári nem peres ügyekre zöld,
- bűnügyekre kék alapszínűt.

A törvényszékeknél ugyanakkor hatféle iratborítékot rendszereztek: polgári perek, polgári nemperes ügyek, bűnügyek iratborítékját a járásbíróságoknál ismertetett színnel. A csődbiztosi ügyek iratborítéka világoslila, a cégügyeké barna volt. Szintén barna alapú volt a kényszerregyességi ügyek iratborítéka. A 14.600/1916. IM.

rendelet a jövedéki kihágási ügyekben vezetett be újabb (kék) iratborítékot.

- Tárgyalási naplók és nyilvántartások

A kiosztott ügyekről az alábbi fontosabb naplókat, illetve nyilvántartásokat vezették:

- Tárgyalások naplója: Valamennyi bíró külön tárgyalási naplót vezetett a polgári, bünygyi és egyéb ügyek tárgyalásáról. A napló elsősorban a határnapok nyilvántartására szolgált.
- Tárgyalások jegyzéke: A határnapon tárgyalásra kerülő perekről szóló jegyzék, amelyet a tárgyalóterem ajtajára a tárgyalások megkezdése előtt függesztettek ki.
- Nyilvántartókönyv: Azoknak az ügyeknek a jegyzéke, amelyeket nem tárgyalás, vagy meghallgatás miatt kitűzött határnap, hanem egyéb okból kellett nyilvántartani. Minden különiroda saját nyilvántartókönyvet vezetett. A hagyatéki ügyekre vonatkozóan azonban külön nyilvántartást vezettek.
- Általános meghatalmazások jegyzéke: A Pp. (1911. évi I. tc.) 102. §-a értelmében bejelentett meghatalmazásokról vezetett jegyzék.
- Kiküldetések naplója: A bírának és a bírósági hivatalnokoknak a székhelyen kívüli helyre történő kiküldetéséről vezetett jegyzék.
- Letartóztatottak nyilvántartása: Bünygyekben, vizsgálóbírói ügyekben a vizsgálati fogságban lévőkről vezetett jegyzék, mellyel egyidejűleg betűsoros névjegyzék is készült.
- Bünyjeljegyzék: Az ugyanarra az ügyre vonatkozó bünyjelekről és más lefoglalt tárgyakról kiállított jegyzék, melyet külön sorszám alatt az iratokhoz csatoltak.
- Bünyjelek nyilvántartókönyve: A bünyjeljegyzékben felsorolt tárgyak jegyzéke. Az egy bünygyre vonatkozó tárgyak egy folyószám alatt szerepeltek.

c.) Kiadmányozás

Az ügyek érdemi elintézését követően a fogalmazványok a kiadóhivatalba kerültek. (Ismét utalok rá, hogy kisebb járásbíróóságokon

a lajstromozás, a központi és külön iroda, a kiadóhivatal, vagy éppen az irattár valójában egy szervezeti egység volt mindezekkel a funkciókkal.) A hat rovatból álló kiadókönyvet 1915-ig alkalmazták a kiadványok nyilvántartására, külön-külön a polgári, büntető és fegyelmi ügyeknél. A kiadóhivatalban osztották ki a fogalmazványokat az irodák között lemásolás végett, és határozták meg a leírás sorrendjét.¹⁴¹

A kiadványozás során az elkészült kiadvány minden példányát a fogalmazvánnyal összeegyeztették, aláírták, bélyegzővel hitelesítették majd átadták a kézbesítőnek.

A kézbesítés terjedelmes szabályaira ehelyütt nem térek ki.

d.) Irattározás

Az irattár funkcióját az ügykezelési rendeletek elsősorban az iratok őrzésében és rendben tartásukban jelölték meg.

1915 előtt osztályok szerint nyertek besorolást az iratok az irattárban. Az 1874-es szabályozás a törvényszékeknél római számokkal jelölt következő osztályokat különböztette meg:¹⁴²

- I. Hivatalos tárgyak. Értendők itt a felsőbb rendeletek, a hivatali, vagy az ügyvitelt szabályozó leiratok, szolgálati ügyek. Ez az irattári osztály később elnöki irattárként önállósodik.
- II. Polgári peres ügyek.
- III. Nemperes hitbizományi, hagyatéki és más peren kívüli eljáráshoz tartozó ügyek.
- IV. Csődügyek.
- V. Bűnügyek.

¹⁴¹ Ez utóbbi mozzanat különösen az írógépek elterjedéséig volt fontos, mert a bíróságokon rendre leírási hátralék adódott abból, hogy az ügyek számához képest sok helyen alacsony volt az írnoki, díjnoki létszám. Az első írógépek egyébként az 1900-as évek első éveiben jelentek meg, és kezdetben nem okoztak osztatlan sikert.

¹⁴² A Budapesti Kir. Kereskedelmi és Váltótörvényszék irattára másként tagolódott.

VI. Vegyes tárgyak.

Amennyiben a törvényszék hatásköre ilyen ügyekre is kiterjedt, azok az irattárban szintén római számok alatt (VII., VIII. stb.) még a következő osztályokat kapták:

- Váltó-, kereskedelmi- és cégbejegyzési ügyek.
- Urbéri-, arányosítási-, tagosítási-, kisajátítási ügyek.
- Bányaügyek.
- Pénzügyi kihágási ügyek.
- Sajtóügyek.

A telekkönyvi ügyek külön irattárban (telekkönyvtárban) kezeltettek.

Az 1891-es ügyviteli rendelet az osztálytagozódást csak annyiban érintette, hogy VII. sz. alá különítette el a fegyelmi ügyeket.

A járásbíróságok irattára hasonló módon tagolódott három osztályra:

- I. Polgári peres ügyek.
- II. Peren kívüli ügyek.
- III. Bünvádi ügyek.

Az elnöki ügyek kezelésére önálló irattári osztály tehát nem volt, azok külön kezelés tárgyai voltak.

Az irattárnok feladatát elsősorban az iratok elkülönítése és az iratcsomók kialakítása képezte. Minden ügyet elláttak irattári irományjegyzékkel. Az irattárba érkezett ügydarabra feljegyezték az irattári jelet, amely az irattári osztály római számát követő iktatószám, törve az évszámmal. (Pl. II.1415/1915.) Az irattárba utalt iratokról egyébként irattári jegyzék is készült.

Az 1915-ben életbelépett ügyviteli szabályozás szakított az irattári osztálytagolódás rendszerével, előírta: „Az iratokat általában ügyszámaik sorrendjében, egyetlen sorozatban kell tartani.”¹⁴³

Az irattárban az iratokat évszám szerint elkülönítve, főljástromszám sorrendjében kellett tartani, mégpedig az előírás értelmében félív nagyságban kiterjesztve. Az iratnyalábon az abban lévő legki-

¹⁴³ 1914-es JÜSZ 83. §.

sebb és legnagyobb főljstromszámú ügyirat számát kellett feltüntetni, törve az évszámmal.

Az irattározott iratokról nyilvántartókönyv készült, melyben az irattárnok egyszerűen kipipálta ha az adott főljstromszámú irat az irattárba került, vagy egyértelműen jelezte ha azt elküldték.

A bíróság elnökének rendelkezése szerint a fontos eredeti okiratokat kiemelhették az ügy aktájából, azokat külön zárt szekrényben őrizték és mutatókönyvet is felvettek róluk.

1.2. Elnöki ügykezelés

A hivatal vezetésére, irányítására, felügyeletére, valamint az ezekkel szorosan összefüggő kérdésekre vonatkozó iratok lényegében a bíróságok létrehozásától kezdve külön kezelés tárgyai voltak. Az 1874-es rendelet 49. §-a kimondta. „Az elnöki ügyek a bíróságiaktól az ügyvitel minden ágában elkülönítve kezelendők.” Azt azonban, hogy ez milyen elvek szerint és milyen eljárás keretében történik nem határozta meg konkrétan, ezzel a részletszabályok kialakítását lényegében a vezetők szabad belátására bízta. Nem csoda, hogy a gyakorlatban rendkívül változatos volt, és nem ritkán igen bonyolult rendszer is kialakult. Még a felsőbb bíróság vezetője sem volt jogosult rá, hogy direkt módon meghatározza a felügyelete alá tartozó bíróság elnöki ügykezelési struktúráját, legfeljebb ajánlásokat, javaslatokat tehetett e téren.

A lajstromrendszer bevezetésével az elnöki ügyeket is külön kellett lajstromozni. Ezt volt egyébként a legegyszerűbb szerkezetű lajstrom, mindösszesen négy rovatból állt, mely a folyószámot, a bevezetés idejét, az ügy megjelölését és az észrevételek rovatot tartalmazta. Az ilyen ügyeket a bíróság vezetőjének felügyelete alatt álló jegyzői irodában kezelte a kijelölt irodatiszt, vagy írnok.

A századforduló környékén egyfajta gyűjtőszámos metódus nyert elismerést, melynek alapja, hogy a leggyakrabban előforduló ügyek tárgyak szerint már az év elején külön arab számmal ellátott iratcsomót kaptak. A ügycsoportba érkező iratot az iratcsomó alszámával látták el. Az irat teljes száma a következőként alakult: az aktuális

évszám, az elnöki kezelést jelölő „El.”, vagy „Eln.” rövidítés, a szóban forgó ügýtípus előre meghatározott arab száma, melyet az aktuális alszámmal törtek. (Pl. 1906. El. 12/3.) Az iratcsomók csak az adott évre szóltak, gyakran előfordult, hogy bizonyos csomók üresen maradtak.

Az ilyen eljárás az 1900-as évek első éveiben általánosan elterjedté vált, ugyanakkor az iratcsomók számozása lényegében minden bíróságon más és más volt. A Zalaegerszegi Törvényszék elnöke ezért is törekedett egységesítésre, „ajánlására” a következő gyűjtőszámos struktúra jött létre a felügyelete alatt álló négy járásbíróságnál:¹⁴⁴

1. Igazságügyminiszeri rendeletek. A Győri Királyi Ítéltábla elnökének rendeletei és általános érdekű leiratai.
2. Általános érdekű elnöki köziratok és intézkedések. A kir. járásbíróság vezetőjének hasonló iratai.
3. Bírák és hivatalnokok kinevezése, rangemelése, előléptetése, fizetésemelése.
4. Díjnokok kinevezése, napidíj emelése, elbocsátása.
5. Szolgák és napidíjas szolgák kinevezése, napidíj emelése, elbocsátása.
6. Aljegyzők és joggyakornokok előkészítő szolgálata, beosztása.
7. Ügybeosztás. A kezelő személyzet beosztása.
8. Sürgető kérvények, elnöki sürgetések.
9. Végrehajtók ügyvitele, könyveik megvizsgálása.
10. Januári főkimutatások.
11. Az irodák állására vonatkozó havi kimutatások.
12. Negyedévi kimutatások az ügymenetről és a bírák tevékenységéről.
13. Segély és jutalom.
14. Fizetési előleg.
15. Arcképes igazolványok.
16. Nyugdíjazások.

¹⁴⁴ ZML VII. 9.a. 1906. El. 5/178.

17. Népfelkelés.
18. Kiküldetések, kirendelések, helyettesítés.
19. Állások rendszeresítése, megszüntetése.
20. Büntető ügyekre vonatkozó elnöki ügyek: úti számlák.
21. Felügyeleti hatóságok által bekívánt vélemények.
22. Vizsgák.
23. Hivatalos bizonyítványok.
24. Községi kézbesítők.
25. Elnöki letét, az arra vonatkozó kiutaló végzések és nyugták.
26. Kihallgatások.
27. Leletek.
28. Könyvek, szaklapok, törvények, rendeletek.
29. Könyvkötő munkák.
30. Irodaátalányra vonatkozó értesítések, átiratok, intézkedések. Leírási díjak.
31. Felszerelési tárgyak beszerzése, javítása, leltárból való törlése.
32. Pecsétnyomók; időjelző felülbélyegzők.
33. Anyagszerek beszerzése, anyagszerszámadás.
34. Nyomtatványok, nyomtatványszámadás.
35. Hivatalszolgák egyenruházata.
36. Világítószerek.
37. Tüzelő anyag.
38. Írógépek.
39. Ügyvitel; felügyeleti vizsgálatról felvett jegyzőkönyv.
40. A kir. járásbíróság vezetésében beálló változások.
41. Betegségek.
42. Szabadságidő, pihenőidő.
43. Katonai szolgálat.
44. Személyzet elleni fegyelmi és büntető ügyekre vonatkozó iratok.
45. A személyzet elleni felügyeleti ügyek.
46. Épület: kályhák, ablakok, zárok, kulcsok javítása. Kéményseprés, takarítás.
47. Tartozási kimutatások bűnügyekben.
48. Vegyes ügyek.

49. Telekkönyv; betétszerkesztés, helyesbítés, átalakítás. Útinaplók.
50. Bűnügyi költség. Fogház. Fegyház.

Az 1910-es ügyvitelt egyszerűsítő rendeletek egyik leglényegesebb rendelkezése az elnöki kezelés átalakítása volt. Jogszabályi előírássá vált a tárgy szerinti főcsoportokra bontás követelménye. Ugyanakkor a fenti példához képest kevesebb főcsoportok alakítottak ki, ellenben azokon belül alcsoportok kialakítására is sor került. Ezeket az ábécé nagybetűivel jelölték. Így például:

Az 1. főcsoport: Általános tartalmú rendeletek, melyen belül az elterjedt alcsoportok:

- A./ Igazságügyminiszter rendeletei.
- B./ Ítéltábla elnökének rendeletei.
- C./ Főügyész rendeletei.
- D./ Törvényszék elnökének rendeletei.
- E./ Járásbíróság elnökének rendeletei.

A deregulációs jogszabályok csak példát hoztak a járásbírói és a törvényszéki elnöki ügyvitel főcsoportjainak kialakítására, a konkrét szabályokat a törvényszéki, illetve az ítéltáblai elnök állapította meg egyöntetűen a felügyelete alatt álló bíróságokra nézve.

A korábbi évek gyakorlatával szakítva az egy-egy alcsoportot tartalmazó iratboríték több évre is szólhatott, amit alapvetően persze az adott ügytípusban jelentkező ügyforgalom határozott meg. Az egyes iratok a korábbiakhoz hasonlóan alszámot kaptak, és tárgyük feltüntetésével az iratboríték belső oldalán is feljegyezték őket, ezáltal megkönnyítve a visszakeresést.

A járásbírói ügykezelési reform tervezetéhez fűzött szöveges indokolás meglehetősen röviden és sommásan összegzi az elnöki ügykezeléssel kapcsolatos jogalkotói álláspontot:¹⁴⁵

„Az igazságügyi szolgálati rendtartás tervezetéből kitűnően a közvetlenségre alapított felügyeleti jogkör az elnöki iratok számát nagymértékben csökkenti. Ehhez képest az elnöki ügykezelés kérdé-

¹⁴⁵ 32.640/1912. IM. rendelet.

se teljesen alárendelt jelentőségűvé vált, amely a tervezetben felállított korlátok között a vezető szabad rendelkezésére bízható.”

A tervezethez képest a rendelet ugyanakkor az 1910-es szabályozás elemeit vette át, miután előbbi nem talált egyetértésre a javaslatot véleményező bírósági vezetők többsége részéről. A teljes liberalizáció egyrészt visszalépést jelentett volna a múlt századi szabályozatlanság állapotához, másrészt az volt a vélemény, hogy a kodifikáció során túlbecsülték a felügyeleti jogkör megerősödéséből adódó elnöki ügyforgalom várható csökkenését.

Az 1914-es rendeletek ekkor is csak exemplikatív jelleggel mutattak be alternatívákat a fő- és alcsoportok kialakítására.¹⁴⁶ Törvényszékeken 19, járásbíróságokon 13 főcsoport kialakítását javasolták. A gyakorlatban ezt a bíróságok többsége csak igen nagyvonalakban követte, általában a mintában szereplőnél több főcsoportot alakítottak ki.

Újdonságként a főcsoportok jelölése római számozásra változott. Az aktuális ügyiratszám ezek után példaképpen a következő: 1916. El. III. B. 3.

Más tekintetben az 1910-es előírásokat vették át. Így az alszámozás rendszere sem változott, sem pedig az, hogy az iratboríték több évre is szolgálhatott a csekélyebb forgalmú ügytípusokban. Ellenben külön elnöki (sárga alapszínű) iratboríték került rendszeresítésre.

Példa a járásbíróságok elnöki főcsoportjainak meghatározására a Zalaegerszegi Törvényszék területén:¹⁴⁷

I. Általános tartalmú rendeletek.

- Alcsoportok:
- Igazságügyminiszter rendeletei.
 - Ítéltábla elnökének rendeletei.
 - Főügyész rendeletei.
 - Törvényszék elnökének rendeletei.
 - Járásbíróság elnökének rendeletei.

II. Ügybeosztás.

¹⁴⁶ JÜSZ 150. §, TÜSZ 107. §.

¹⁴⁷ A Tapolcai Járásbíróság elnöki ügycsoport beosztása 1915-1945.

III. Felügyeleti vizsgálatok.

- Alcsoportok:
- Járásbíróságnál.
 - Végrehajtók ügykezelésének megvizsgálása.

IV. Panaszok és fegyelmi ügyek.

- Alcsoportok:
- Járásbíróság ellen.
 - Végrehajtó ellen.
 - Bíróság vezetője ellen.
 - Járásbíró ellen.
 - Hivatalszemélyzet ellen.

V. Bírák és bírósági hivatalnokok személyes ügyei.

Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.

VI. Szabadság és távozási engedélyek.

- Alcsoportok:
- Rendes szabadságok.
 - Rendkívüli szabadságok.
 - Távozási engedélyek.

VII. Jutalmak, segélyek, fizetési előlegek.

Alcsoportokban az egyes esetkörök.

VIII. Hadkötelezettségi viszonyok.

- Alcsoportok:
- Katonai szolgálat és fegyvergyakorlat.
 - Népfelkelés.

IX. Kirendelés, helyettesítés.

Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.

X. Joggyakornokok ügyei.

Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.

XI. Díjnokok ügyei.

Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.

- XII. Hivatalszolgák ügyei.
Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.
- XIV. Pályázatok.
- XV. Közjegyzők, ügyvédek, ügyészségi megbízottak, tolmácsok, szakértők.
Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.
- XVI. Kimutatások.
Alcsoportok:
- Ügyforgalmi és tevékenységi kimutatások.
- Évközi kimutatások.
- XVII. Szegényjogon perlekedők.
- XVIII. Számadások.
- XIX. Beszerzések.
- XX. Vegyes ügyek.
Alcsoportokon előforduló leggyakoribb ügýtípusok:
- Hivatalos leletek.
- Arcképes igazolványok.
- Leletek.
- Fogház és fogházőrök.
- Bűnügyi számadások és kimutatások.
- Községi kézbesítők.
- Családi pótlék.
- Tudakozó lapok
- Megkeresések és levelezések.
- Bírósági végrehajtók ügykönyvei.
- Iratselejtezésre vonatkozó iratok.
- Országgyűlési Képviselő Választások jegyzékei.

1.3. Telekkönyvi ügykezelés

Amikor arról beszélünk, hogy az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elkülönítésére az 1871-es törvényekkel sor került, akkor ezt a megállapítást csak bizonyos megszorításokkal fogadhatjuk el. Kétségtelen ugyanis, hogy ezt követően is láttak el közigazgatási szervek quasi jogszolgáltatási feladatokat, és fordítva, jogszolgáltatási szervek is végeztek lényegében véve közigazgatási jellegű feladatokat.¹⁴⁸

A bíróságok közigazgatási szerepkörét leginkább a telekkönyvvvel összefüggő feladatok jellemezték. Ennek volumenét jól szemlélteti az, hogy sok bíróságon a telekkönyvi beadványok száma akár többszörösen is meghaladhatta a peres és peren kívüli ügyek számát.¹⁴⁹

A telekkönyv intézményét a neoabszolutizmus vezette be Magyarországon. Már egy 1849. december 29-i osztrák igazságügy-miniszteri rendelet bejegyzéshez kötötte az ingatlanforgalmat, az ezzel kapcsolatos eljárást a felállítandó járásbíróságokra ruházta. Az 1855. december 15-én kelt császári pátens az egész birodalomra egységes telekkönyvi rendtartást vezetett be. Ebben a jogszabályban az anyagi és eljárásjogi szabályok egyaránt megtalálhatók, de kifejezett ügyviteli előírások is fellelhetők.¹⁵⁰

Az ITSZ-t követően főszabályként a vármegyei törvényszék hatáskörébe kerültek a telekkönyvi ügyek, majd 1872. január 1-jével a királyi törvényszékek váltak az elsőfokú telekkönyvi hatóságokká. A későbbiek folyamán azonban – miután erre törvényi felhatalmazással rendelkezett, – az igazságügy-miniszter fokozatosan mind több járásbíróságot ruházott fel ilyen jogkörrel, minek után a főszabály vált

¹⁴⁸ Elég itt csak az 1879. évi XL. törvénycikket említeni, vagy a községi bíráskodásról szóló törvényeket: 1871. évi XXXI. tc., 1877. évi XXII. tc.

¹⁴⁹ A Letenyei Járásbíróságon például 1941-ben 9.215 telekkönyvi iktatmánnyal szemben csupán 2.062 peres és peren kívüli ügyet lajstromoztak.

¹⁵⁰ Lásd: 130., 138., 161., 168., 170. §.

utóbb kivételessé. 1915-től az elsőfokú telekkönyvi hatóságok kizárólag a járásbíróóságok lettek.

A telekkönyv – mint speciális nyilvántartási rendszer, – alapvetően négy részből állt: telekkönyvi betétekből, illetve ahol ezek nem készültek el ott a korábbi telekjegyzőkönyvekből, az ezekhez tartozó különféle mutatókból, térképekből, és a telekkönyvi iratokból képzett szűkebb értelemben vett irattárból. E négy elemből álló tágabb értelemben vett irattárat másként telekkönyvtárnak is nevezték. Ehelyütt most csak a telekkönyvi iratok ügykezelésének legfontosabb szabályaival foglalkozom.¹⁵¹

A telekkönyvi ügyvitelt a bíróságokon belül önállóan szervezett ún. „telekhivatal” végezte. Az érdemi ügydöntő munkát eredetileg egy 3 tagú bírói tanács peren kívüli eljárásban látta el. Miután ez különösen a járásbírák számára legtöbbször csak formális, de egyébként indokolatlan többletmunkát okozott, ezért az 1874. évi XV. tc. a járásbíróasági szinten az egyesbírókénti eljárást vezette be. Ugyanezt az intézkedést a törvényszékeknél csak az 1887. évi XXIX. tc. rendelkezte el. Addig tehát egyfajta vegyes eljárási mód volt érvényben. „... a telekkönyvi hatóságot ... nem csak különböző minőségű és hatóságú bíróságok, hanem különböző módon is gyakorolják, úgy hogy csak a körülményektől függ, hogy egy vagy másik telekkönyvi ügy társas bíróságilag, vagy egyes bíró által intéztetik el Ez az anomália annak idején méltán szenvedett a szakközönség részéről megrovást.”¹⁵²

A telekkönyvi iroda iktatókönyvét hosszú ideig az 1853. május 3-án kelt császári pátens előírásai szerint vezették. A telekkönyvi ügyvitelt illetően 1914-ig részletes kodifikáció nem is volt, csupán né-

¹⁵¹ A telekkönyv funkciójával és a telekkönyvi iratokkal részletesen foglalkozik Baranya Margit tanulmánya. In: Levéltári Szemle 1970. 3. sz. 572-618. p.

¹⁵² Zlinszky Imre: A magyar telekkönyvi rendtartás mai érvényében Bp., 1877. 279.p.

hány kiegészítő rendelkezést hoztak az ügyviteli rendeletek függeléké-
ként.¹⁵³

Az 1874-ben kiadott ügyviteli rendelet előírta, hogy a telekkönyvi ügyeket a közigazgatásból átvett évenként megújuló alapszámos rendszerben iktassák. Az iktatókönyv három rovatból állt: az első tartalmazta a beadvány számát (az iktatószámot), az előszámot, valamint az előadó megjelölését; a második rovatba írták a példányok és mellékletek számát; a harmadik, egyben a leghosszabb rovat pedig a beadás napjának, a hatóság, vagy a felek neveinek, valamint a tárgy rövid kivonatának feltüntetésére szolgált. Az iktatókönyvvel párhuzamosan vezetett egyszerű szerkezetű telekkönyvi mutatókönyv két rovatból állt. Az első a beadványt előterjesztő hatóság, vagy felek neveit; a második pedig értelemszerűen a beadványok iktatószámát, néha a tárgy rövid megjelölését tartalmazta. Az iktatókönyvet minden nap szabályszerűen le kellett zárni, ezen túl a Függelék 2. §-a kimondta még: „Az iktatókönyvet törvényszékeknél az elnök, járásbírósnál a járásbíró, vagy ezek helyettese, mind az íveken külön-külön, mind az utolsó számnál aláírják.”

Az iktatást követően az ügyiratot a telekkönyvvezetőnek adták át, aki elvégezte a szükséges szeljegyzést, valamint az ügyet bevezette a Rendtartás 157. §-a szerint szabályozott 6 rovatos naplóba. E napló jelentősége a gyakorlatban hamar elenyészett, és bár a Függelék 4. §-a továbbra is előírta használatát, a valóságban ritkán alkalmazták.

A bíróság – telekkönyvi hatóságként – a telekkönyvi ügyeket peren-kívüli eljárással látta el; a szervezetrendszer mindkét alsó szintjén – főszabályként – egyesbíróként. A kijelölt bíró az iratok alapján, amennyiben annak feltételei fennálltnak végzés formájában rendelte el a bejegyzést, felhívva a telekkönyvi segédszemélyzetet (telekkönyvvezetők és segéd-telekkönyvvezetők) annak foganatosítására.

Az ügyirat ezt követően a szűkebb értelemben vett irattárba – a Függelék elnevezése szerint a telekkönyvi okiratgyűjteménybe került. Az irattározásról a 3. § a következőképpen rendelkezett: „a/ az ugyanazon községbeli telekkönyvre vonatkozó okiratok külön cso-

¹⁵³ A 3.436/1874. IM. rendelet több függeléket tartalmazott, ezek közül a I. számú szólt a telekkönyvi ügykezelésről. (Továbbiakban: Függelék.)

móba foglalandók, s félbeszakítás nélkül lajstromozandók. Az ily csomó az illető község telekkönyvének számával jelöltetik meg, s ha egy csomó nem lenne elégséges: a továbbiak betűkkel különböztetnek meg, minden ügydarab azonban külön irattári számon lesz megjelölendő, b/ az irattári jelzés akképpen történik, hogy az irattári szám a csomó száma alá törtszámmal mindenik ügydarab hátára iratik, mint például 10 a/450. Az irattári szám mindenik csomónál elől kezdődik.”

Az 1915. január 1-je előtt irattározott telekkönyvi iratok irattári rendszere tehát a következően alakult: Alapvető az adott településre jellemző ún. telekkönyvi szám. Ezt úgy állapították meg, hogy betűrend sorrendjében vették a törvényszék teljes területén lévő valamennyi települést, függetlenül attól, mely járásbírótság területi illetékességébe tartozott. A betűrendnek megfelelő szám felelt meg a község telekkönyvi számának A helységet jellemző ezen szám olyannyira állandónak bizonyult, hogy ha később a település telekkönyvvezetését más – de ugyanazon törvényszék felügyelete alá eső – járásbírótság vette is át, a telekkönyvi szám akkor is megmaradt; sőt igaz ez akkor is ha a járásbírótság már kezdettő fogva telekkönyvi hatósággal bírt. Ezért ha csak egy adott járásbíróságot tekintünk, úgy ott a telekkönyvi számozás minden bizonnyal megszakított, folyamatos számozást csak akkor kaphatunk, ha egészében vesszük a törvényszék és egyben annak területébe tartozó járásbíróságok telekkönyvi számaikat.

A helységre jellemző számot eshetőlegesen – a település nagyságától, az ingatlanforgalom intenzitásától függően – követi az iratcsomó betűjele. Az első iratcsomó betűjel nélküli, az „a” jelöli a második csomót, és így tovább. Egyöntetű előírás hiányában a bíróságok eltérő mennyiségű ügyiratot tartalmazó iratcsomót képeztek. Elterjedt leginkább a 100-as és az 1000-es kialakítás volt, de találkoztunk 150-es és 200-as csomókkal is.

Az irattári jel utolsó eleme az iratcsomón belüli sorszám, azt jelöli, hogy az adott ügyiratot hányadikként utalták az aktuális csomót illetően irattárba. Összességében tehát az elintézés évszáma az irattári jelben nem jelent meg.

Tapasztalatunk szerint az 1874-es szabályok életbelépéséig keletkezett és elintézett ügyiratokat utólagosan ellátták az újonnan meghatározott irattári jelzettel. Így jártak el azokkal az ügyiratokkal is, amelyek még 1872 előtt kerültek folyamatba, de végleges elintézésükre már az új bírósági szervezet keretében került sor.

Miután az elintézés éve nem szerepelt az irattári jelben ezért a visszakeresésben különösen nagy jelentősége volt az irattári sorkönyvnek. Ennek szerkezete megegyezett a peres és peren kívüli ügyeknél alkalmazott sorkönyv mintájával: iktatószám sorrendjében tartalmazta az adott számhoz tartozó irattári jelzetet. A sorkönyvet sok helyen egyesítették a kiadókönyvvel.

Az 1914-ben kiadott JÜSZ a járásbírósági ügykezelés szerves részének tekinti a telekkönyvi ügyvitelt, ennek megfelelően a rendelet második címe a korábbiakhoz képest igen terjedelmes szabályozást tartalmaz.¹⁵⁴

A telekkönyvi ügykezelés 1915-től a telekkönyvi iroda keretén belül történt. Az iroda elsődleges feladatait a jogszabály példálózó jelleggel sorolta fel:

- az iratok iktatása, mutatókönyvek vezetése, széljegyzés, szemle készítése és kiadása,
- telekkönyvi bejegyzések fogantatása,
- határozatok leírása és kiadása,
- iratok irattári kezelése és okiratok őrzése,
- telekkönyvek és telekkönyvi munkarészek őrzése, azokkal kapcsolatos egyéb teendők.

Kis járásbíróságoknál (tehát ahol a bírák száma háromnál nem több,) a telekkönyvi iroda nem feltétlenül volt önálló szervezeti egység, sokszor másik – vagy éppen az egyetlen – irodát jelölték ki az ilyen feladatokra.

A telekkönyvi hatóságnál iktatás tárgya annak elintézése alá tartozó, vagy a hozzá címzett valamennyi irat (beadvány, jelentés, jegyzőkönyv, megkeresés stb.), kivéve a telekkönyvi másolat megrendeléseket, melyeket az ún. „megrendelő könyvbe” kellett bevezetni. A telekkönyvi iktatókönyv 7 rovatból állt:

¹⁵⁴ JÜSZ 107-149. §§.

- érkezés hónapja, napja,
- iktatószám, az esetleges előszám és az előadó neve,
- felek nevei,
- az irat neme és tárgya,
- a település neve és a telekkönyvi betét (telekjegyzőkönyv) száma,
- a csatolt eredeti okiratok és egyéb mellékletek száma,
- észrevételek.

Továbbra is élt az a szabály, hogy az iktatókönyvet naponta le kellett zárni.

Az iktatókönyvvvel párhuzamosan vezetett mutatókönyv szerkezete sem változott. Vezérszóként annak a félnek a nevét kellett bejegyezni, aki ellen a telekkönyvi bejegyzést kérték; végrehajtási ügyben a végrehajtást kérő nevét. A rendelet szerint a tulajdon átruházását, valamint az adó- és illetékhátralékok bejegyzését „tárgyazó” ügyeket nem kellett bevezetni a mutatókönyvekbe. Bár e szabály alkalmazásától a bíróság vezetőjének döntése alapján az eltérés megengedett volt, a gyakorlatban általában mereven követték a jogszabály előírását, így módon az ügyek igen jelentős hányada (ld.: tulajdonjog átruházások) nem került mutatókönyvi bejegyzésre.

Az iktatószám, törve az iktatás évének számával és kiegészítve a tk. rövidítéssel alkotja az irat számát. Minden ügyirat külzetének jobb felső részén az iktatást követően kötelezően alkalmazandó és meghatározott tartalmú iktatóbélyegző segítségével feltüntették az adott bíróság – mint telekkönyvi hatóság – elnevezést, az iktatószámot, az érkezés idejét, valamint a példányok és egyéb csatolmányok (ív, felzet, melléklet) számát. Az utóíratra az előirat számát is fel kellett jegyezni.

A beadást követően – a jogszabály előírása szerint még aznap – el kellett végezni a szükséges széljegyzést és szemlét. Ezek után az iratokat előadókönyv mellett a telekkönyvi ügyek elintézésével megbízott bíróhoz juttatták el, aki átadókönyvvel adta vissza az elintézett ügyet a telekkönyvi irodába telekkönyvi bevezetés és kiadás végett. A kiadás folyamatába osztották szét az ügyeket leírás és másolás céljából a kezelőszemélyzet kijelölt tagjai között. Ennek nyilvántartására a kiadókönyv szolgált. Abban, a kisebb bíróságoknál nem ritka

esetben ha a kiadó és az irattár egy helyiségben volt és a kiadó kezelte egyben az irattárat is, a járásbíró elnöke rendelkezhetett úgy, hogy kiadókönyv helyett ún. „egyesített kiadó-, és irattári sorkönyvet” vezessenek.

A kiadványozás szabályai megegyeztek a peres és peren kívüli ügyek hasonló előírásaival.

Az egyéb telekkönyvi nyilvántartások közül említést érdemelnek még a következők:

- Vegyes ügyek naplója: A telekkönyvi hatóság által tárgyalásra, vagy meghallgatásra kitűzött határnapok nyilvántartására szolgált. Minden telekkönyvekkel foglalkozó bírónak saját naplója volt.
- Ingatlan áverések naplója: A kitűzött árverések nyilvántartására. Ebből azonban csak egyet vezettek egy bíróságon.
- Kiküldetések naplója.

1915-től az irattározás változott leginkább meg. Átadókönyv mellett történt az irattárba utalás, melynek alkalmazása csak akkor maradt meg, ha a kiadó személy egyben az irattár kezelője is volt. Az ügyek iratait kiterjesztve, félív nagyságban kezelték, az irattári jel sorrendjében, iratnyalábokban. Utóbbiakon kellett feltüntetni az azokban őrzött legkisebb és legnagyobb számú új irattári jelet. Ekkor ezt úgy határozták meg, hogy a telekkönyvi számozás valamennyi járásbírósnál külön-külön, a települések ábécé sorrendjében történt. A nagy telekkönyvi – arab¹⁵⁵ – számot követő törtszám számlálója megadja, hogy az adott helységeken belül az ügy hányadikként érkezett irattárba, a nevező pedig az iktatás évszáma, néha évszázad nélkül. Pl. 37 126/1917. Ellentétben tehát a korábbival, ez az irattári jel utalt az aktuális évszámra is. Elterjedt gyakorlattá vált, hogy az utolsó település száma után még egy további számot is nyitottak az illetékességi körbe nem tartozó településekre vonatkozó, vagy a beazonosíthatatlan, vegyes ügyekre nézve. Az irattári jelet az ügyirat

¹⁵⁵ A telekkönyvi szám egyébként római számokkal is jelölhető lett volna. Miután – különösen az aprófalvas térségekben – egy-egy járásbíró illetékességébe akár több mint száz helység is tartozhatott, egyszerűbbnek bizonyult az arab számozás.

minden iktatószámmal ellátott ügyiratdarabjára rá kellett volna vezetni, a gyakorlatban azonban a félívben hajtott ügycsomó hátoldalának felső részébe, később inkább a külzet jobb alsó részére írták színes írónnal.

Abban az esetben, ha a település területi beosztása megváltozott, a korábbi bíróságnál nyert számát tovább nem tarthatta meg, hanem az utolsó – tehát általában a vegyes – szám után nyert besorolást az új járásbíróságnál. Ez a magyarázata annak, hogy néha eltér a telekkönyvi számozás az ábécé sorrendtől. A telekkönyvi szám egyébiránt viszonylag állandó volt, azt csak igen alapos okkal változtatták meg (községalapítás, szétválás, egyesülés).

A korábbi gyakorlat nem volt egyöntetű abban a kérdésben, hogy mely ügyek kapjanak önálló irattári irományjegyzéket. Volt olyan járásbíróság, ahol ilyent egyáltalán nem alkalmaztak 1915 előtt (pl. Keszthelyen), másutt viszont minden ügy irattári irományjegyzéket kapott (pl. Sümegen). Az új JÜSZ egyértelművé tette, hogy a sötét-sárga színű telekkönyvi iratborítékot akkor kell nyitni, ha az adott ügyben legalább tíz iktatott irat érkezett, vagy az iratokat fel kell terjeszteni, vagy egyébként el kell küldeni.

Az iratborítékon belül az ugyanazon iktatószámmal ellátott iratdarabok kaptak egy sorszámot, melyet az irat jobb felső sarkába színes ceruzával írtak fel. Az iratboríték 50 iktatott irat befogadására volt rendszeresítve, ha ugyanabban az ügyben ennél több irat keletkezett egyszerűen új iratborítékot nyitottak.

Az irattári kezelésnél alkalmazott segédkönyvek közül említést érdemel még:

- Irattári sorkönyv: Lehetővé teszi az irattárban az iktatószám szerinti keresést. Iktatószám sorrendjében adja meg a keresett irattári jelet.
- Irattári jelkönyv: Annak nyomon követésére szolgál, hogy az adott jelszámú iratot mely iktatószámhoz adták ki. Ha az irat az irattárba visszaérkezett a bejegyzést egyszerűen áthúzták.

Meg kell jegyezni, hogy a telekkönyvi ügykezelés 1915-ben hatályba lépett rendelkezései igen jól sikerült, időtálló szabályoknak bizonyultak, amelyek alapjait tekintve lényegében változatlanul

fennmaradtak a telekkönyvi ügyintézésnek a közigazgatásba történő integrálásaig.

1.4. Cégügyek kezelése

Jogtörténetünk a magyar magánjog fejlődésének mérföldkövének tekinti az 1875. évi XXXVII. törvénycikket – a Kereskedelmi törvényt (Kt.). E jogszabály alapján a cégbíróságok nemcsak nyilván tartották, hanem törvényességi kontrollt is gyakoroltak a gazdasági élet meghatározott szereplői felett. Kuncz Ödön ismert megállapítása szerint: „... a bírói vizsgálat célja: annak előzetes megakadályozása, hogy törvényellenes bejegyzés kerüljön be a cégjegyzékbe. A cégbíróság tehát nem lajstromozó hivatal, hanem a törvényesség (legalitás) őre is.”¹⁵⁶

A cégbírószági, vagy kereskedelmi bírósági feladatokat mindvégig a királyi törvényszékek látták el.¹⁵⁷ Az ezzel összefüggő eljárásjogi és részben ügyviteli előírásokat a Kereskedelmi törvény végrehajtási rendeletei, elsősorban is a kereskedelmi cégjegyzékek berendezése és vezetése tárgyában több tárca által kibocsátott 26.922/1875. *rendelet* (RT. 523. p.), továbbá a kereskedelmi ügyekben követendő peres és peren kívüli eljárás szabályozása tárgyában kiadott 1875-ös igazságügy-miniszteri rendelet (RT. 534. p.) foglalta össze. Ez egészítették ki a bírósági ügyviteli szabályok erre a tárgykörre vonatkozó előírásai.

A cégbírószági ügykezelés szervei:

- Polgári ügyek iktatókönyve 1915-ig, majd pedig a céglajstrom, és a hozzá tartozó mutatókönyv.
- Cégekmanytár.
- Cégirattár.

¹⁵⁶ Kuncz Ödön: A magyar kereskedelmi és váltójog tankönyve Bp. 1938. 31. p.

¹⁵⁷ E szabály alóli egyetlen kivétel: A budapesti és pestvidéki törvényszékek területén lévő járásbíróság az 1893. XVIII. tc. szerint, mint kereskedelmi bíróság járt el.

- Cégjegyzékek és mutatóik.

A Kt. hatálybalépésétől kezdődően a cégügyeket a polgári ügyek iktatókönyvébe vezették be. Hasonlóan mint a váltó-, úrbéri-, vagy bányáügyeknél, az irat száma semennyiben nem nyújtott tájékoztatást tekintetben, hogy a szóban forgó ügyek minőségileg mások, mint a közpolgári peres és peren kívüli ügyek.

Az 1915-től alkalmazott cégajstrom 9 rovatból állt. Vezetésére nézve speciális szabály volt, hogy az ugyanarra a cégre vonatkozó valamennyi iratot egy naptári évben egy lajstromszám alatt vezettek be. A cégre vonatkozó későbbi iratok abban az évben alszámot kaptak. A cégajstrom mutatókönyve a polgári ügyek mutatókönyvével azonos volt.

A beérkezett cégiratok – tárgyuk szerint – cégokmánytárba, vagy cégirattárba kerültek.

Okmánytárba kerültek:

- Részvénytársaságoknál: az alapszabályok, aláírási ívek, a befizetésekről szóló kimutatások, a közgyűlési jegyzőkönyvek, a mérlegek, egyes meghatározott igazolások külföldi részvénytársaságok esetén.
- Szövetkezeteknél: az alapszabályok, tagok névjegyzékei, az évenként ki-, illetve belépett tagok külön jegyzéke, a felmondott üzletrészek számáról szóló kimutatások, az évenkénti betűrendes tagjegyzékek, a mérlegek stb. (Részletesebben lásd. RT. 1875. 523. p.)
- Kft-nél a hasonlóan fontos iratok: társasági iratok, cégjegyzési címpéldányok, tagjegyzékek, tagok személyében bekövetkezett változások bejelentése stb.

Az okmánytár a társas cégjegyzék lényegében kiegészítő részét képezi, csomóban kezelve egy-egy cég fentebb említett legfontosabb okmányait. Valamennyi Rt., Szövetkezet, Kft. önálló okmánytárral rendelkezett, ezeket folyamatos arab számozással és külön borítólappal látták el.

Mindazon cégiratokat, amelyeket nem utaltak okmánytárba az általános irattárban helyezték el, ott kaptak a cégügyekre megállapított római számmal jelölt irattári jelet. (Így például a Zalaegerszegi

Törvénytörvényeken 1891. szeptember 15-ig a VII., azt követően a IX. jelölte a cégügyeket, csakúgy mint Nagykanizsán.)

Az 1915-ös TŰSZ a cégügyek ügyszám szerinti külön kezelését írta elő a cégirattárban mégpedig három csoportban. Az okmánytárba nem kerülő általános cégiratokat több évre szóló, barna alapszínű iratborítékban kezelték. Az ügyszámot az határozta meg, hogy az irat egyéni, avagy társas cégre vonatkozik-e. Előbbi esetben az ügyszámban a „Ce.”, utóbbiban a „Ct.” rövidítést kellett az ügyszámban feltüntetni. Ha pedig a cégjegyzékekbe be nem jegyzett cégre vonatkoztak az iratok, akkor a „Cg.” rövidítést használták. Így tehát az ügyszám a cégjegyzéket jelölő rövidítésből – mely esetenként kiegészült a cégjegyzék római sorszámaival –, valamint egy olyan törtszámból állt, melynek számlálója a cég cégjegyzési folyószáma, nevezője az érkezés idejének évszáma. (Pl. Ct. III. 134/1920.) Más gyakorlat szerint az ügyszámot csupán a cégjegyzék rövidítése és a cég cégjegyzési folyószáma adta. (Pl. Ct. 689.) Ilyen módszert alkalmaztak pl. Nagykanizsán. Az ügyszám egyben irattári jelöl is szolgált.

A rendelet utaló szabálya szerint a peres és peren kívüli általános ügykezelési szabályokat – amennyiben alkalmazásukat a cégügyek természete ki nem zárja – a cégügyek kezelésére is megfelelően alkalmazni kell.

A cégbíróági ügyvitel speciális területe a cégjegyzékek vezetése. A kétféle (egyéni és társas) jegyzék vezetését részletesen a már említett 26.922/1875. rendelet határozta meg. (RT. 1875. 523. p.)

2. ÜGYÉSZSÉGI ÜGYVITEL

Az új ügyészségi szervezet működésének megkezdésével egyidejűleg jelent meg 1872. január 2-án az igazságügy-miniszter 1586/-IM. 872. közigazgatási sz. alatt kiadott utasítása a királyi ügyészségek számára (RT. 1872. 1. p.), amely más jellegű rendelkezései mellett megszabta az ügyészségi ügykezelés legalapvetőbb szabályait is. A jogszabály kimondottan szűkszavú előírásai arra engednek követ-

keztetni, hogy az ügyészségi ügyviteli rendszer kezdetben ugyancsak a közigazgatás hagyományos ügyvitelének nyomvonalán haladt.

Miután az ügyészségi szervezet számottevően alacsonyabb személyi állománnyal működött, az első években az ügykezelési teendők ellátása a néhány – sokhelyütt csak 1-2 – írnokra, kezelőre (későbbi megnevezéssel irodatisztre) hárult. Ennek következtében az ügyvitel olyan viszonylagosan differenciált elkülönülése sem érhető tetten, mint ahogy ezt a törvényszékeknél, vagy akár a nagyobb járásbíróságoknál megfigyelhetjük. Sokszor egyetlen írnok látta el a beadványok átvételével, az iktatással, a mutatózással, a kiadványozással stb. járó valamennyi feladatot.

1900-ig az ügyészségek egyfajta (általános) iktatókönyvet vezettek, amely 4 rovatból állt:

- Iktatószám.
- Beadvány tárgya.
- Előadó neve.
- Elintézés módja és ideje.

„Az iktató az ügyészséghez címzett ügydarab átvételét meg nem tagadhatja, sőt a hivatalos órákon kívül érkező darabok átvételét sem utasíthatja vissza ...” (42. §) „Az iktató köteles az ügydarabokat haladéktalanul iktatószámmal ellátni és a félnek kívánatára az átadandó felzetmásolaton a beadást bizonyítani.” (43. §)

Az iktatást követően az ügyiratok a hivatal vezetőjének kerültek átadásra, aki döntött afelől, hogy mely ügyek igényelnek elintézés (visszatartást) és melyeket kell visszaadni az iktatónak. Az utasítás e ponton nem konzekvens, hiszen iktatóról szól, holott lényegében irattárba rendelték ezeket a visszautalt iratokat.¹⁵⁸ Az elintézés igénylő ügyekről külön jegyzék készült.

„Az iktatókönyv minden nap bezárandó, és a hivatalfőnök által aláírandó, aki ez alkalommal a kiosztást is eszközzi.” (46. §)

Az iktatókönyvhöz vezetett névmutató a következő három rovatból állt:

¹⁵⁸ Ez is jól szemlélteti mennyire differenciálatlan volt kezdetben az ügyészségi iratkezelés.

- Felek nevei és a tárgy.
- Az iktatószám.
- Irrattári jel.

Hasonlóan szűkszavúan fogalmaz a jogszabály a kiadványozást illetően is, csupán egyetlen szabályhelyet találni, amely ezzel kapcsolatban leszögezi, hogy a kiadványok az ügyész, vagy helyettese (alügyész) által iratnak alá.

Az ügyészségi irattár rendszerének kialakítása is rendkívül egyszerű volt. Az ügyiratokat csomókban őrizték, melyeket sorszámmal láttak el; az egyes csomókon belül az iratok szintén sorszámozva lettek. Az irattári jel a csomó száma törve az azon belüli keresett irat sorszámaival. Például: 3/15-, azaz ez esetben a harmadik csomóban lévő tizenötödik iratról van szó.

Az utasítás előírta, hogy a rendeleteket az általános irattártól elkülönítve kezeljék, azokról kronologikus jegyzéket vezessenek. Bár csak a rendeletekre nézve szólt az előírás, az ügyészségek ezt a szabályt kiterjesztően értelmezték ide sorolva a felsőbb utasításokat, jelentésre kötelezéseket, körleveleket stb. Ezzel kialakult az ún. hivatali ügyek köre, későbbi elnevezéssel az elnöki ügycsoport.

A bűnvádi perrendtartás¹⁵⁹ szabályainak életbelépésével egyidejűleg 1900. január 1-jén az ügyészségek részére is új igazságügy-miniszteri rendelet lépett hatályba, a *4.600/1899. IM. rendelet* – elterjedt szóhasználattal az Ügyészségi utasítás, az *ÜÜ*. A megelőzőhöz képest rendkívül terjedelmes szabályozás nem kizárólagosan az ügyvitellel foglalkozott. Rendelkezett többek között a hivatali állások betöltéséről, az ügyészségi szolgálati viszonyból fakadó jogokról és kötelezettségekről, az ügyészségek működési köréről, felügyeleti tevékenységről stb. A jogszabály második címe foglalja össze az ügyvitelre vonatkozó szabályozást.

A beadványok átvételére és iktatására vonatkozó előírások kifejezetten az ügyészségekre vonatkozó specifikumot nem hordoztak. Az iktatókönyv továbbra is 4 rovatból állt, csak azok tartalma változott:

- Beadvány száma, esetleges előszáma, vagy utószáma.

¹⁵⁹ 1896. évi XXXIII. tc.

- A beadvány mellékleteinek száma, esetleg súlya; az előadó neve.
- A beadás napja – a beadó és a terhelt megnevezése, tárgya, pénzösszeggel, vagy értékpapírral összefüggésben tett megjegyzések.
- A kiadvánnyal kapcsolatos feljegyzések.

Az iktatásnál továbbra is az évente megújuló sorszámos rendszert alkalmazták.

A mutatókönyv ekkor csak két rovatból állt „... melynek

- a.) az első hasábjába vezérszó gyanánt az érdekelt személyek és hatóságok megjelölése, vagy szabály- és körrendeletnél; úgyszintén általános utasításoknál a tárgy megjelölése,
- b.) a másodikba pedig az ugyanazon ügyre vonatkozó, az év folyamán érkezett beadványok iktató számai jegyezendők a beadvány rövid megjelölésével.” (129. §)

Azonos ügyben több személy érdekeltsége esetén minden személy neve alatt mutatózandó volt a beadvány; hasonlóan ha ugyanazon vezérszóra különböző ügyek vonatkoztak, valamennyi ügynek külön rovatot kellett nyitni. (130-131. §§.)

Az iktatást követően a szignálást igénylő ügyeket a hivatal vezetőjének adták át, azokban az esetekben pedig, melyekben az ügyészség részéről előzetes intézkedés már történt közvetlenül az előadónak adták ki. Az ÜU. kezdetben előírta, hogy valamennyi előadó vezessen önálló jegyzéket a neki kiosztott ügyekről, de ezt, mint szükség-telen adminisztratív rendelkezést 1910-ben megszüntették.

Ugyancsak megszüntetésre került 1910-ben az előadói könyv is, mely iktatószám sorrendjében tartalmazta a kiosztott ügyeket az elintézés ideje és módja szerint.

A kiadmányozást és a kézbesítést rendkívül egyszerűen és egyértelműen szabályozták. (136-152. §§.)

Ezzel szemben nagyon jellegzetes volt az irattári kezelés rendszere.

Teljesen külön kezelték a személyi dossziékat, valamint a bizalmas ügyeket. Az általános irattár osztálytagolódású volt, amelyeket római számokkal jelöltek:

- I. Szabály és körrendeletek, általános utasítások.

- II. Gazdasági ügyek. Általányok; irodai szerek, szerelvények stb. beszerzése.
- III. Fegyelmi ügyek. (Az ügyvédekre és közjegyzőkre vonatkozók is.)
- IV. Bűnügyek, s az ezekkel kapcsolatos végrehajtási és kegyelmi ügyek.
- V. Fogházügyek.
- VI. Vegyesek.

Az irattárban csomókban kezelték az iratokat, iratborítékot elvileg minden ügy kapott ha legalább két ügydarabból állt. (A mellékletek, a fogalmazványok, kézbesítési ívek nem külön ügydarabok, azokat az irattal össze kellett fűzni, vagy varrni!)

Az ügyet jellemző irattári jel az irattári osztály római száma, melyet követő tört szám számlálója azt jelzi, hogy az ügy folyó évben hányadikként érkezett irattárba, nevezője pedig az aktuális évszám. Például: IV 26/1914. – bűnügy, amely huszonhatodikként irattározott adott évben.

Az irattári jel tehát ez esetben sem tartalmazta az iktatószámot, az ez alapján történő visszakeresésre az irattári sorkönyv szolgált. Több ügyészségnél az iktatókönyv első rovatában az iktatószám alatt is feljegyezték az irattári jelet.

Az egyéb segédkönyvek közül jelentőségüknél fogva a következők említhetők még:

- Nyomozások és vizsgálatok lajstroma: 17 rovatból álló nyilvántartás a bűnügyek számára. Nem kerültek azonban ebbe bejegyzésre azok az ügyek, melyekben az ügyészség a vád képviselőjét megtagadta, illetőleg a feljelentést más hatóságokhoz tették át. Az ÜU. 64. §-a részletesen szabályozta a lajstrom vezetését.
- Bűnjelek nyilvántartó könyve: A lefoglalt bűnjelek 7 rovatból álló nyilvántartása. Az ugyanazon ügyekre vonatkozó tárgyak egy folyószám alá lettek felvéve.
- Elkobzott tárgyak nyilvántartókönyve: Az elkobzott és az ügyészséghez megsemmisítés, vagy elárverezés végett átvett tárgyakról vezetett 6 rovatból álló nyilvántartókönyv.

- Határidőnapló: Az irattáros által vezetett olyan nyilvántartás, melyben az időszaki jelentések, tárgyalások, ítélethirdetések, az előzetes letartóztatások, egyéb bizonyos időhöz kötött hivatalos cselekmények, más hatóságtól, vagy a felektől várt intézkedés, válasz, vagy jelentés érkezésének napját, illetőleg határidejét jegyezte fel.

A 4.600/1899. IM. rendelet időtálló szabályozásnak bizonyult. Kisebbségi módosításokkal lényegében 1952. december 31-ig hatályban maradt. A módosítások közül itt csak a 4.700/1910. IM. rendeletet említem, mely szerves részét képezte a századelőn a jogszolgáltatási ügyvitelt érintő deregulációs folyamatnak.

Szóban forgó rendelet az ügykezelés szinte minden szakaszában könnyítést vezetett be. Érintette a mutatózást, a kiosztást, a kiadványozást, megszüntette a kiosztott ügyekről vezetett nyilvántartást és az előadói könyvet. Legfontosabb rendelkezései mégis a vezetői ügykezeléssel voltak kapcsolatosak. Az ügyészségek ennek előírásait követve vették át a bíróságok által alkalmazott elnöki főcsoportrendszert. A főügyészség által megállapított főcsoportokat arab számmal jelölték, és – ellentétben a bíróságokkal – később sem tértek át a római számos jelölésre. A főcsoportokon belüli alcsoportokat a helyi ügyészség vezetője határozta meg, ezeket az ábécé nagy betűivel jelölték. „A több főcsoportba tartozó ügyeket a vegyes ügyek csoportjába lehet sorozni. Ha olyan elnöki ügy keletkezik, mely a megállapított főcsoportok egyike alá sem sorozható, abból folytatólagos folyószám alatt új főcsoportot kell alakítani.” (5. §)

Mivel e jogszabály csak példálózó táblázatot adott, a főcsoportbeosztásától az ügyészségek némiképpen eltértek. Példaként szolgáljon itt a Nagykanizsai Királyi Ügyészség elnöki csoportbeosztása (1915-1950):

1. Általános tartalmú rendeletek

- A. Igazságügyminiszteri rendeletek
- B. Főügyészi rendeletek
- C. Véleményadásra utasító rendeletek
- D. Ügyészségi elnöki rendeletek

2. Felügyeleti vizsgálatok
 - A. Felügyeleti vizsgálatok a kir. ügyészségnél
 - B. Felügyeleti vizsgálatok a járásbíróvági fogházakról
3. Panaszok
 - A. Panaszok a kir. ügyészség ellen
 - B. Panaszok fogházi ügyekben
 - C. Panaszok a nyomozó hatóságok ellen
 - D. Panaszok a kezelő személyzet ellen
4. Ügyészek és ügyészségi hivatalnokok személyi ügyei
Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.
5. Ügyészségnél alkalmazottak személyi ügyei
Alcsoportokban az egyes személyekre vonatkozó iratok.
6. Fogházi személyzet személyi ügyei
 - A. Fogházörök személyi ügyei
 - B. Fogházi lelkészek és tanítók személyi ügyei
 - C. Fogházi orvosok személyi ügyei
 - D. Fogházorvos és tanító tiszteletdíja
7. Ügyészségi megbízottak
 - A. Ügyészségi megbízottak a Keszthelyi Kir. Járásbíróvágnál
 - B. Ügyészségi megbízottak a Nagykanizsai Kir. Járásbíróvágnál
 - C. Ügyészségi megbízottak a Letenyi Kir. Járásbíróvágnál
 - D. Ügyészségi megbízottak a Csáktornyai Kir. Járásbíróvágnál
 - E. Ügyészségi megbízottak a Perlaki Kir. Járásbíróvágnál
8. Szabadság és távozási engedély
 - A. Rendés szabadság
 - B. Rendkívüli szabadság

- C. Távozási engedélyek
 - D. Betegségek
9. Jutalmak, segélyek, fizetési előleg és egyéb kedvezmények
- A. Segélyek
 - B. Jutalmak
 - C. Fizetési előlegek
 - D. Gyógyfürdői kedvezmények
 - E. Arcképes igazolványok
10. Hadkötelezettségi viszonyok
- A. Katonai szolgálat és fegyvergyakorlat
 - B. Népfölkelés
- 11 Személyzet beosztás
- A. Személyszaporítás és apasztás
 - B. Kirendelések, helyettesítések
 - C. Fiatakorúak ügyészenek kijelölése
12. Pályázatok
- A. Az ügyészségnél megüresedett állásra
 - B. Fogháznál megüresedett állásra
13. Közjegyzők, ügyvédek, esküdtek ügyei, közigazgatási bizottság stb.
- A. Közjegyzőkre vonatkozó ügyek
 - B. Ügyvédekre vonatkozó ügyek
 - C. Esküdtekre vonatkozó ügyek
 - D. Közigazgatási bizottsággal kapcsolatos ügyek
 - E. Rendőri hatóságokat érintő általános ügyek
14. Fegyelmi ügyek
- 15–17. Nem ismert

18. Kimutatások

- A. Ügyészési ügyforgalom és tevékenység
- B. Bűnügyi statisztika
- C. Országos bűnügyi nyilvántartás
- D. Elintézési, vagy egyéb hátralékokról szóló időszakai jelentések
- E. Fontosabb bűnügyekről a főügyészhez küldött időszakai jelentések
- F. Nem ismert
- G. Nem ismert
- H. Fogházviszonyok havi kimutatása
- I. Nem ismert
- J. Tartozási kimutatások
- K. Nem ismert
- L. Büntetési pénzek nyilvántartása

19. Fiatalkorúak ügyei

20. Építkezések ügyei

21. Fogházi egyéb ügyek

- A. Fogházi szükségletek
- B. Rabkertészet iratai
- C. Versenytárgyalási ügyek fogházi felszerelés beszerzése
- D. Nem ismert
- E. Fegyvercikkek
- F–J. Nem ismert
- K. Vegyes fogházi ügyek

22. Nem ismert

23. Beszerzések

- A. Nyomtatványok
- B. Irodaszerek
- C. Fűtőanyag, világítás

D. Leltárügyek

24. Nem ismert

25. Vegyes ügyek

- A. Letétek
- B. Leletek
- C. Országgyűlési képviseléválasztások névjegyzéke
- D. Vegyes tartalmú megkeresések

26. Megkeresések

- A. Törvényszékek megkeresései
- B. Járásbíróságok megkeresései
- C. Ügyészségek és pénzügyigazgatóságok megkeresései
- D–H. Nem ismert
- I. Népbíróági ítéletek végrehajtása.
- J. Népbíróástól megküldött iratok

Az elnöki ügyeket alcsoportonként külön iratborítékban kellett kezelni, amelyre nézve a rendelet megengedte, hogy a járásbíróságokon alkalmazott borítékot alkalmazzák.

Az iratborítékon belül az ügyeket sorszámozták, de egyúttal mód volt a sorszámon belül további alszám nyitására is, ha ugyanazon ügyben több irat keletkezése volt várható. Az iratborítékok több évre szóltak, persze nagyobb ügyforgalom esetén egy-egy alcsoporton belül több iratborítékot is felhasználhattak az év során. A rendelet 6. §-a szerint az új év kezdetén 1-től kezdődő sorszámmal új iratborítékot csupán azoknak az alcsoportoknak kell nyitni, amelyeknek sorszáma az iratborítékban az elmúlt évben a 100-at elérte. Ezt az előírást – főként a későbbi években – már nem értelmezték mereven, olyannyira, hogy gyakran minden év elején új iratborítékot nyitottak.

Némiképp eltérően alakult a személyi ügyekkel kapcsolatos vezetői ügyek kezelése. Egy személyre értelemszerűen csak egy iratcsomó vonatkozott meghatározott alszámon, és ha az illető szolgálati viszonya megszűnt, az így üresen maradt számot a helyére került tisztviselő „örökölte”.

Az ügyészségi elnöki ügykezelés segédkönyveivel kapcsolatosan a szóban forgó IM. rendelet is a járásbíróági elnöki ügykezelésre utalt, eltérő szabályokat csak az elnöki betűsoros mutató vezetésére nézve adott.

3. KÖZJEGYZŐI ÜGYVITEL

A királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. tc. komplex jogszabály abban az értelemben, hogy a közjegyzői tevékenység minden szeletére nézve igyekszik legalább keretszabályokat meghatározni. A törvény XIII. fejezete szól az ügyvitelről, míg a XIV. fejezet a „közjegyzői levéltárak” címet viseli.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezek a szabályok csak szükségszerűen vázlatosak és csak nagyvonalakban alkalmazhatók, hiszen az egyes közjegyzői feladatokhoz kiadott végrehajtási rendelvek részletesen taglalják az apróbb alaki jogi szabályokat, melyekhez kapcsolódva az ügykezelési előírások is megjelennek. A legfontosabb ilyen rendeletekre a hatásköri részben már utaltam.

A közjegyzői ügykezelés alapszabálya, hogy a közjegyző minden általa felvett közokirat eredetijét megőrizni tartozik. (133. §.) E szabály alól csak törvény engedhet szűk körben kivételt, így ha a közjegyző, mint a bíróság megbízottja jár el, vagy ha a az eredeti okirat kiadására bírósági határozat kötelezi. Az eredeti okirat kiadását megelőzően arról másolatot kell készíteni, amelyet a helyi bíróság vezetője hitelesít. A közjegyző az eredeti okiratról hiteles kiadványt, vagy hitelesített, avagy egyszerű másolatot ad ki. A hiteles kiadvány bizonyító ereje az eredeti közjegyzői okirattal azonos, tartalmában azzal mindenben megegyezik. „A kiadás annak a közjegyzőnek áll tisztében, aki az eredetit őrzi.” (137. §.) A hiteles kiadványokkal, illetve a másolatokkal kapcsolatos szabályozás is viszonylag részletes volt.

A közjegyzői irattárról a törvény 136. §-a, illetőleg bővebben a XIV. fejezet rendelkezett. „A közjegyző tartozik az iratokat rendben tartani, év- és ügyszám szerint alakítandó iratcsomókba helyezni; s lakásán, vagy irodájában biztos helyen őrizni. Az iratcsomó külzetén az év, szám, s ha az iratok nagyobb terjedelme több iratcsomó alakí-

tását teszi szükségessé, a befoglalt közokiratok első és utolsó ügyszámai feljegyezendők. Azon iratok, a melyeket a közjegyző a bíróság megbízásából vett fel, a mennyiben a közjegyzőnél maradnak, a közokiratoktól elkülönítve, de hasonló módon együtt kezelendők.” (136. §.)

A közjegyzői levéltárban a meghalt közjegyzők, vagy egyéb módon megszűnt közjegyzői hivatalok iratait és pecsétjeit őrizték. Ezeket a levéltárakat a törvényszékeken alakították ki, oly módon, hogy minden egyes közjegyző iratait elkülönítve, külön csomókban és zárt szekrényekben rendelték megőrizni. Ezekben a levéltárakban általában egy ún. közjegyzői levéltárnok működött, de lehetőség volt segédlevéltárnok alkalmazására is. Ez a tisztviselő a törvényszék bíráiból az elnök által kinevezett (vagy inkább kijelölt) személy volt, – tehát hivatásos bíró. A segédlevéltárnok inkább helyettesítési feladatokat látott el, és szintén a törvényszék bíráiból került kinevezésre. A kiadói teendőket egy kezelő végezte, aki mellé – szükség szerint – megfelelő számú írnok volt rendelhető.

Akkor viszont ha e levéltár olyan terjedelmet ért volna el, amely felett a törvényszék már kellő gonddal rendelkezni nem tudhatott,¹⁶⁰ egy önálló szervezetet kellett volna felállítani. Vezetője „lehetőleg” egy, a közjegyzők közül kijelölt személy lehetett volna, aki viszont e megbízásával közjegyzői működési jogosultságát elvesztette volna. Az ilyen levéltárnok mellett segédlevéltárnok, kiadó és írnok is dolgozhatott. Ez az apparátus ugyan a törvényszéken működhetett, de költségvetésileg attól elkülönülve, közvetlenül az állampénztárból nyert volna finanszírozást.

Önálló közjegyzői levéltár felállítására Zalában nem került sor. Többek között a törvényszékek oldalán megjelenő további feladatok terhe; az a megoldás, hogy a közjegyző, akit önálló levéltárnokká nevezetnek ki közjegyzői hivatalát kinevezése hatálya alatt nem gyakorolhatja; odáig hatottak, hogy az 1886. évi VII. tc. felszámolta az ilyen szerv létesítését megengedő rendelkezéseket. Előírta, hogy „... azon iratok és könyvek, melyek a törvényszéknél lévő közjegyzői

¹⁶⁰ Erről a törvényszék és az illetékes közjegyzői kamara előterjesztése alapján az igazságügyminiszter döntött.

levéltárakban találatnak, az illető közjegyzők utódai részére a törvényszék elnöke által kiadandók.” (38. §.)

Ennek megfelelően a közjegyzők maguk őrizték irataikat, haláluk után pedig utódaik. Bár némely esetben a bíróságok (tehát a járásbírók is) átvettek az illető közjegyző egyéni döntése alapján a selejtezés után megőrzendő iratokat, ez azonban korántsem volt általánosan elterjedt gyakorlat, így nem oldotta meg azt a problémát, hogy ezek a rendkívül értékes közirat gyűjtemények szétszórta, sokszor az utódok által teljesen elhanyagoltan, rossz körülmények között legyenek tárolva, így nem egyszer teljesen elvesszenek a történeti kutatás számára.

A legfontosabb közjegyzői segédkönyv kétségtelenül az ügykönyv volt, ami lényegében iktatókönyvként funkcionált. Egy közjegyzőnek csak egy ügykönyve lehetett. Másolatok és fordítások hitelesítése, váltóóvások, a közjegyző által szerkesztett beadványok, a bíróságtól nyert megbízások és a hagyatéki ügyek kivételével valamennyi ügyet be kellett vezetni az ügykönyvbe. Jellemzően – de a teljesség igénye nélkül – a következő típusú ügyek kerültek az ügykönyvi bejegyzésre:

- végrendeletek felvétele és hitelesítése,
- szerződések kötése,
- névalírássok hitelesítése,
- adóssági nyilatkozatok,
- egyezségek,
- engedmények, kötelezvények,
- nyilatkozatok rögzítése,
- letéti ügyek.

Az ügykönyv 4 rovatból állt.

- a.) *Az ügyszám* folyó sorrendben, az év kezdetétől végéig, alá kisebb betűkkel *a felvétel hónapja és napja*,
- b.) *a felek* családi és keresztnév, vagy mellékneve, *polgári állása és lakhelye*; ha többen vannak, az össznevezet, s ilyenek nem alkalmazhatósága esetében egy fél megnevezése s a többiek, mint érdektársak számának kitétele,

- c.) az *ügylet megnevezése és tárgya*, a netáni értékösszeg kitételével,
- d.) *észrevételek*, különösen a 85.§ esetében annak megemlítése, hogy az eredeti (értsd. eredeti okirat – a szerző) kiadott az átvevő fél megnevezése mellett.” (151. §.)

Az ügykönyv több évre szólt, év végén a közjegyző lezárta, és a következő év első napjaiban az illetékes törvényszék elnökének látamozás céljából bemutatta. Ha a közjegyző személyében változás állt be az új közjegyző folytathatta elődje ügykönyvének vezetését, immár saját név és pecsét alatt. A betelt ügykönyvet is a törvényszék elnöke zárta be és az újat is ő hitelesítette és nyitotta meg.

A közjegyző az ügykönyvön kívül általában még a következő fontosabb segédkönyveket vezette:

- Betűsoros jegyzék a közjegyzői okiratokról: Az ügykönyv 2 rovatból álló, a felek neveit és az ügyszámot tartalmazó betűsoros mutatója.
- Végrendelkezők jegyzéke: Az ügykönyvvel párhuzamosan vezetett nyilvántartás a végrendelkezőkről.
- Betűsoros jegyzék a végrendelkezőkről: Az előbbi jegyzék betűsoros mutatókönyve.
- Napló a közjegyző által kihirdetett végrendeletekről (Vn. jelzéssel): A 11.000/1928. IM. rendelet 17. §-ával rendszeresített 10 rovatból álló nyilvántartás.
- Örökösödési ügyek lajstroma (Kjő. jelzéssel): Ugyancsak a 11.000/1928. IM. rendelet vezette be. 14 rovata alkalmas volt az örökösödési eljárás minden lényeges eseményének rögzítésére. Évente megújuló sorszámos iktatási rendszerben vezették.
- Letéti napló a kir. közjegyzőhöz érkezett hagyatéki értékekről (Ln. jelzéssel): Szintén a fentebb említett jogszabály rendszeresítette. A hagyatéki leltár során letétbe helyezett tárgyak nyilvántartására szolgáló 8 rovatból álló napló volt.
- Hagyatéki ügyek betűsoros mutatója: Egyidejűleg vezetett betűsoros mutatókönyv, melyet az örökösödési ügyek lajstromához, a Vn. naplóhoz és a letéti naplóhoz vezettek. Ez

volt tehát a három itt említett nyilvántartás egyesített betűsoros mutatója.

- Hagyatéki ügykönyv: A járásbíróság által a közjegyzőnek átadott hagyatéki eljárások 6 rovatos nyilvántartása.
- Letétkönyv: A közjegyzőnél letétbe helyezett készpénzről és egyéb értéktárgyról vezetett 5 rovatból álló nyilvántartás. (Nem tévesztendő össze a letéti naplóval.)
- Váltóóvások könyve.

A közjegyzők egyéb könyvei közül említhetők még:

- Megbízási könyv.
- Másolatok és kereskedelmi könyvkivonatok hitelesítésének könyve.
- Hagyatéki illetékek letéti naplója.
- Különböző sorkönyvek. (Beadványokról, másolatokról stb.)
- Közjegyzői pénztárnapló.

IV.

SELEJTEZÉSI ELJÁRÁS A JOGSZOLGÁLTATÁSBAN

1. BÍRÓSÁGOK ÉS ÜGYÉSZSÉGEK

A selejtezésről viszonylag későn, csak 1912-ben született jogszabályi szintű minisztériumi rendelet. Ennek alapvetően az volt az oka, hogy azt megelőzően a kötelező megőrzési időt az általános elévülési időre tekintettel határozták meg. A bíróságok 1872-től tartó működésében tehát a XX. sz. első éveiben jelent meg problémaként a selejtezés szükségessége, különösen pedig azért, mert a jogszolgáltatási szervek többségének amúgy sem volt megfelelő befogadó képességű irattára. Ezt támasztja alá az 1912. évi VII. tc. 36. §-hoz fűzött miniszteri indoklás is, melyben az igazságügy-miniszter felhatalmazást nyert a bírósági iratok egy részére vonatkozó selejtezési időnek a rendes elévülési időnél rövidebb meghatározására. „A bíróságok irattárai annyira meg vannak terhelve a felekre jelentőséggel nem bíró régi iratokkal, hogy ezeknek az iratoknak kisejtezése és megsemmisítése iránt fizikai kényszerkép keletkezik A 32 éves elévülési időnek jelentéktelen iratok megőrzésével megtartása nem indokolt ...”¹⁶¹

Valamennyi szervre kötelező központi jogszabály megjelenéséig a selejtezési eljárás engedélyezését – úgy a bíróságoknál, mint az ügyészségeknél, – a hivatal vezetője kezdeményezhette felsőbb vezetője útján az igazságügyminiszertől. A kérelemben meg kellett jelölni, hogy mely szerv milyen tárgyú iratokat és milyen évkörből kíván selejtezni. A miniszter az engedélyt minden esetben egyedi rendeletben adta meg.

Általánosságok szintjén a bíróságok az alábbi fontosabb szabályokat tartották szem előtt:

¹⁶¹ Corpus Iuris 1912. Lábjegyzet az 1912. évi VII. tc. 36. §-ához. 85. p.

- Csak a befejezett ügyekre vonatkozó iratok, s azok is csak akkor voltak kiselejtezhettek ha a jogerőre emelkedés után 32 év már eltelt. Ez az általános elévülési idő honosodott meg a feudális magyar jogban, Werbőczy is ezt említi a nemesi ügyekre nézve. Az általános elévülési idő egyébként csak nagyon szűk körben nem érvényesült.¹⁶²

- A selejtezésből ki voltak zárva:

- elnöki iratok,
- közjegyzői ügyiratok,
- felek eredeti okiratai,
- végrendeletek, véghatározatok (halál esetére történő meghagyások és ilyen tárgyú rendelkezések),
- úrbériségre és úrbéri tárgyalásokra vonatkozó összes iratok.
- a „... korábbi állapotok és szokások ismerete (jog és művelődéstörténelem) szempontjából, vagy történelmi jelentőséggel bíró egyes családokra vonatkozó és különös értékkel bíró ügyiratok.”¹⁶³
- az összes kezelési könyvek és jegyzékek,
- valamint telekkönyvi ügyekben a telekkönyvvezetők által láttamozott okiratmásolatok.

- A kiselejtezés előtt hivatalos lapban (Budapesti Közlöny), de általában helyi lapokban is háromszor közzétett hirdetményt jelentettek meg, melyben minden érdekeltet felszólítottak, hogy amennyiben a kiselejtezni kívánt iratok közül általuk közelebbről megjelölt iratok további megőrzését kívánják, úgy indokolt kérelmüket a harmadik közzétételt követő egy hónapon belül terjesszék elő. A hirdetményt megküldték továbbá a Magyar Királyi Múzeumok és Könyvtárak Főfelügyelőségének, a Magyar Királyi Országos Levéltárnak, valamint a bíróság illetékességi területén működő valamennyi községi és városi elöljáróságnak.

¹⁶² Erről részletesebben lásd: Szaldits Károly: A magyar magánjog vázlata 1937. Bp. 174-175. p.

¹⁶³ ZML VII. 9.a 1908. El. 1/15. A Győri Királyi Ítéltábla Elnökének 1254/1908. sz. leirata.

- Az ügyiratok irattári jegyzékében a kiselejtezett iratok számánál a selejtezés tényét feljegyezték. Ahol irattári jegyzéket nem vezettek, ott a kiselejtezett iratokról tételes jegyzéket kellett felvenni.

- A selejtezést követően a büntetőügyek iratainak megsemmisítését elégetés útján kellett biztosítani, a más ügyekben keletkezett selejtpapírt általában árverés során értékesítették, feltéve, ha állaguk erre alkalmas volt.

Összességében az 1912 előtti selejtezési eljárást a megőrzési idő viszonylagos hosszúsága, a selejtezés alól kivett iratanyag szűk köre jellemezte. Figyelemreméltó, hogy bárki, aki nyomós indokkal bírt kezdeményezhette, hogy az őt érintő irat fennmaradjon. Ez a szabály tulajdonképpen nyíltá tette az eljárást.

Némileg eltérő előírások voltak érvényben az ügyészségi selejtezésnél. Az általános elévülési idő itt nem játszott szerepet. Egyrészt differenciált egyedi határidőket hívott életre a gyakorlat az ügyek bizonyos csoportjában (6-10-12 év), másfelől pedig gyakran valamely eseményhez, vagy időponthoz kötötték a selejtezhetőség engedélyezését (pl. a büntető törvénykönyv életbelépése előtt keletkezett iratok, vagy 1900. január 1-jéig vezetett nyilvántartások).

A nem selejtezhető iratok körét is tágabban vonták meg. Így általában megőrizendők voltak:¹⁶⁴

- A kezelési könyvek és jegyzékek (iktató- és mutatókönyvek, sorkönyvek, kézbesítőkönyvek, nyilvántartókönyvek).
- Bűnügyi és rabtartási számadások, büntetési pertárnaplók, számadási iratok.
- Miniszteri és főügyészi rendeletek, személyi ügyek iratai.
- Eredeti okiratok, eredeti beadványok, bírósági ítéletek, megszüntető határozatok, végrehajtást elrendelő bírói végzések.
- Fogházi törzskönyvek, leltárak, fegyelmi jegyzőkönyvek, értéktárgyak jegyzéke, letéti jegyzékek.
- Rendőri Közlöny példányai.

¹⁶⁴ ZML VII. 12.a Nagykanizsai Királyi Ügyészség elnöki iratai El. 762/-1905.

- „Megőrzendők továbbá mindazok az iratok, amelyek bármely irányban igazságügyi történeti, vagy köztörténeti jelentőséggel bírhatnak.”¹⁶⁵

Természetesen a selejtezésre kerülő iratokról itt is jegyzéket vettek fel, de a bíróságoknál említett hirdetményt az ügyészségeknek kibocsátaniuk nem kellett. Eljárásuk szigorúan zárt volt.

Mint ahogy e fejezet kezdetén már utaltam rá az 1912. évi VII. tc. felhatalmazást adott az igazságügyminiszternek a selejtezési eljárás rendeleti szintű szabályozására. A szóban forgó *13.300/1912. IM. rendelet* 1912. augusztus 1-jén lépett hatályba, és egyaránt érvényes volt a bíróságok és az ügyészségek ilyen tevékenységére.

Részletesen, immár jogszabályi szinten határozták meg a selejtezés szabályait, gondoskodtak arról, hogy a történeti értékkel bíró iratok további megőrzése érdekében a munkára a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének és a Magyar Kir. Országos Levéltárnak is megfelelő rálátása legyen.

A jogszabály a bírósági és ügyészségi iratok és segédkönyvek öt csoportját különítette el. A I. jelölte a nem selejtezhető iratok körét, a II-V. csoportokba tartozó iratokat sorrendben 32–25–10–5 év múlva lehetett selejtezni.

A nem selejtezhetőnek minősített I. csoportba a következő iratok tartoztak: (1. §.)

- a) mutatókönyvek és irattári sorkönyvek,
- b) az igazságügyi alkalmazásban állók személyi ügyeire vonatkozó elnöki ügyek és táblázatok,
- c) cégjegyzékek és cégokmánytárban elhelyezett iratok,
- d) telekkönyvek, térképek, telekkönyvi munkarészek, a telekkönyvek vezetésére vonatkozó telekkönyvi ügyiratok, ideértve a telekkönyv-szerkesztési, telekkönyv átalakítási iratokat, valamint a telekkönyvi iktatókönyvet,
- e) valamennyi ítélet, bírói egyesség; eskü letételéről, vagy le nem tételéről szóló jegyzőkönyv, vagy más irat, csődfelszámolási jegyzőkönyv, hagyatékátadó

¹⁶⁵ Ua.

- végzés és osztályegység, valamint örökösödési és hagyományi bizonyítvány,
- f) birtokrendezési- és bányáügyek iratai,
 - g) hitbizományi peres és nemperes ügyek,
 - h) alapítványok iratai,
 - i) eredeti végrendeletek és halál esetére szóló más eredeti intézkedések, vagy a bíróságnál helyettük őrzött hiteles másolatok, valamint a végrendeletek jegyzéke,
 - j) olyan ügyirat, amelyhez még ki nem utalt elnöki, vagy bírói letét tartozik, továbbá a letétnyilvántartási napló,
 - k) azok az iratok, amelyek oly épületekre vonatkoznak, melyekben az igazságügyi hatóság a selejtezés idejében el van helyezve,
 - l) olyan ügyszerabok, amelyek tartalmuknál fogva irodalmi, tudományos, vagy különös történelmi értékük van, nem selejtezheto volt ezeken túlmenően a selejtezés aló kivett ügyek irattári irományjegyzéke, iratborítékja.

A selejtezhetoének nyilvánított iratoknál azt, hogy a kiselejtezés ténylegesen megtörtént az irattári sorkönyvben, ennek hiányában pedig az irat nyilvántartására szolgáló más jegyzékben (általában a lajstromban) az irat száma mellett vörös „S” betűvel kellett jelölni.

Részletesen szölt a rendelet a selejtezési jegyzökönyvben feltüntetésre kerülö adatokról is. (Ki lehet a selejtezés vezetője és ellenöre, mely tárgyú iratokra terjedt ki a selejtezés, azt melyik ügykönyvben jelölték, kik jogosultak az aláírásra.)

Az iratok tényleges kiselejtezéséről az igazságügyminiszter rendelkezett ugyan, de a korábbi gyakorlat szerinti hirdetményi közzététel szabályai is megmaradtak. A hirdetményt a fentebb már említett országos főhatóságoknak is megküldték, kívánságukra az általuk kért iratot az igazságügyi szerv köteles volt rendelkezésükre bocsátani. E szervezetek ily módon, még ha csak közvetetten is, de kontrolálni tudták a bíróságok és ügyészségek selejtezési munkáját.

A 13.300/1912. IM. rendelet az Igazságügyminisztérium egyik legjobban sikerült jogszabálya volt. Eltekintve az 1910-es években tett három kisebb kiegészítésétől¹⁶⁶ módosításra nem is szorult. A 9.500/1951. IM. rendelet hatálybalépéséig, 1951. július 31-ig érvényben volt.

2. KÖZJEGYZŐK

A közjegyzői iratok selejtezésének szabályozása hosszú ideig váratott magára, az első átfogó jellegű jogszabály csak 1925-ben jelent meg. A 31.850/1925. IM. rendelet egyaránt vonatkozott az egyéni közjegyzők és a kamarák iratselejtezésére. A jogszabály a selejtezést teljes egészében a közjegyzői kamara felügyelete és irányítása alá helyezte, abba sem a feleknek, sem pedig más szerveknek beelátást nem engedett. A kibocsátott szabályozás nem oldotta meg megnyugtatóan a nem selejtezhető iratok biztonságos elhelyezésének kérdését, hiszen csak fakultatív módon tette lehetővé, hogy kizárólag vidéken (!) a közjegyző iratait a területileg illetékes járásbíróságra bízza, feltéve, ha erre a bíróság hajlandónak mutatkozott, és képes volt irattárában a közjegyző iratait saját irataitól elkülönítve kezelni. Budapesten a nem selejtezhető iratok tehát kötelezően a közjegyzők kezelésében maradtak, de a vidéki közjegyző is egyoldalúan elzárkózhatott iratai bírósági átadásától.

A rendelet selejtezhetőség szempontjából három csoportra osztotta az iratokat, meghatározva a nem selejtezhető, a 35 év után, valamint a 10 év után selejtezhető tételeket, külön a közjegyzőknél, külön a kamaráknál. Az 1. §. öt pontban sorolta fel a nem selejtezhető iratokat az egyéni közjegyzőknél:

„1. §. Az 1925. évi VIII. tc. 42. §-a értelmében selejtezés tárgyai nem lehetnek:

a.) a kir. közjegyzőknél:

¹⁶⁶ Az első kiegészítése még a megjelenés évében volt, a másik kettő 1913-ban, illetve 1916-ban.

1. a visszterhes és visszteher nélküli szerződések, (adásvételi, bérleti, haszonbérleti, ajándékozási, házassági, örökbefogadási stb. szerződések), adóslevelek, engedmények, kezességvállalások, meghatalmazások, atyai elismerő nyilatkozatok és más egyoldalú családjogi nyilatkozatok,
2. a végrendeletek és halálesetre szóló más intézkedések,
3. az ügykönyvek és az ezekre vonatkozó mutatók, a végrendeletekre vonatkozó mutatók,
4. a közjegyzői letétben lévő iratok, a letétekről készült jegyzőkönyvek és a letéti könyvek...”

Mindezekén túl az 1. §. c.) pontja általában tiltotta az olyan iratok kiselejtezését, amelyek irodalmi, tudományos, vagy történeti értékük van, de ennek meghatározására nézve semmiféle útmutatót nem adott, ezzel az ilyen szempontú vizsgálatot gyakorlatilag az eljáró közjegyzőre, illetve a kamara kiküldött vizsgálóbiztosára bízta, aki a selejtezés ellenőrzését az éves rendes irodavizsgálat alkalmával ejtette meg.

A rendelet nem vonatkozott a közjegyzők által őrzött választási névjegyzékek kiselejtezéséről szóló eljárásra.

MELLÉKLET

***ZALA MEGYE TÖRVÉNYSZÉKEINEK
TERÜLETI HELYSÉGNÉVTÁRA***

1872-1945

Nagykanizsai Kir. Törvényszék

- 001. Csáktornyai Királyi Járásbíróság
- 002. Keszthelyi Királyi Járásbíróság
- 003. Letenyei Királyi Járásbíróság
- 004. Nagykanizsai Királyi Járásbíróság
- 005. Perlaki Királyi Járásbíróság

001. Csáktornyai Királyi Járásbíróság

1. Alsóferenczfalva
(Ferketinac)	16. Drávaszentmihály
(Senkovec)
2. Bánfihegy (Banfje) III.	17. Drávavásárhely
(Nedelica)
3. Bányavár
(Preklenicza)	18. Édeskút (Slakovec)
4. Békásd (Zsabnik)	19. Erzsébetlak (Jalsovec)
5. Belicza (Belica)	20. Farkashegy
(Vukanovec) IV.
6. Bocskaihegy
(Merhatovec) VII.	21. Felsődomború (Gornja
Dubrava)
7. Bottornya (Podturen)	22. Felsőkirályfa (Gornji
Kraljevac)
8. Csáktornya (Cakovec)	23. Felsőmihályfalva
(Gornji Mihaljevec)
9. Cseresznyés
(Ceresnes)	24. Felsőpusztafa (Gornja
Pustakovec)
10. Delejes (Delejes)	25. Felsővidafalva (Gornji
Vidovec)
11. Drávacsány (Gornji
Hrácsán)	26. Gáborvölgy
(Vagrisinec) IV.
12. Drávahíd (Pretetinec)	27. Gyümölcsfalva
(Knezsevec)
13. Drávamagyaród
(Tmovec-Sela)	28. Gyümölcshegy
(Zasadberg) VIII.
14. Drávanagyfalu
(Strahoninec)	
15. Drávaszentiván
(Ivanovec)	

29. Határórs (Stranetinci)	50. Muraszerdahely
(Mursko Sredisce)
30. Hétház (Csestijanec)	51. Muraszilvágy (Sivica)
31. Hétvezér (Presika)	52. Nyíresfalva (Brezje)
32. Jánosfalva (Novoselo)	53. Nyírvölgy (Mackovec)
33. Károlyszeg
(Bogdanovec)	54. Ormos (Vrhovljan)
34. Királylak (Prhovec)	55. Ráczkanizsa
(Razkrizsje)
35. Kismagyaród
(Leskovec) I.	56. Robádihegy (Robadje)
I.
36. Kismihályfalva
(Mihályovecz)	57. Stridóvár (Strigova)
37. Kristóffalva
(Kristanovec)	58. Százkó (Savskovec) II
38. Lapány (Hlapicina)	59. Szelenczehegy
(Selmskivrh) VII.
39. Ligetfalva (Safarsko)	60. Szentilona (Sveta
Jelena Maju)
40. Majorlak (Morof)	61. Szentmargithegy
(Sveta Margareta) VI.
41. Mártonhalom
(Martinusevec)	62. Szentorbánhegy (Sveti
Urban)
42. Miksavár (Macinec)	63. Tótfalu (Totovec)
43. Murafüred (Gibina)	64. Tündérlak (Lapsina)
44. Muragárdony
(Gordinovec)	65. Vashegy (Zeljezna Go-
ra)
45. Muranyirád (Brezsvec)	66. Végfalva (Vescica)
46. Muraréthát
(Strukovec)	67. Viziszentgyörgy (Sveti
Juraj nad Bregu)
47. Murasiklós
(Vratisinec)	68. Zalabárdos (Bodlican)
48. Muraszentkereszt
(Krizoputje)	69. Zalaújvár (Novi Grad)
49. Muraszentmárton
(Stevi Martin)	70. Zrínyifalva (Kursanec)
	71. Zsidény (Ziskovce)

Megjegyzés:

1872. január 1-jétől 1875. szeptember 30-ig Csáktornyai Kir.
Törvényszék területe.

1920. augusztus 20-tól 1941. augusztus 21-ig Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (később Jugoszlávia).

A helységnevek utáni római számok a hegykerületi beosztást jelölik.

002. Keszthelyi Királyi Járásbíróság

1. Alsópáhok	24. Nagyhorváti
2. Alsózsíd	25. Nemesboldogasszony-
fa
3. Balatongyörök	26. Nemesbük
4. Barátság	27. Nemesszer
5. Bókaháza	28. Rezi
6. Cserszegtömaj	29. Sármellék
7. Egeraracs	30. Szentandrás (Hévíz-)
8. Égerföld	31. Szentgyörgyvár
9. Egregy	32. Szentmárton (Zala-)
10. Esztergály	33. Szentpéterúr
11. Felsőpáhok	34. Tilaj
12. Felsőzsíd	35. Vállus
13. Gétye	36. Vindornyafok
14. Gyenesdiás	37. Vindornyalak
15. Gyülevész	38. Vonyarcvashegy
16. Hosszufalu (Zala-)	39. Vörrű
17. Igrice (Zala-)	40. Zalaapáti
18. Karmacs	41. Zalacsány
19. Kehida	42. Zalanémetfalu
20. Keszthely	43. Zalasántó
21. Köszvényes (Zala-)	44. Zalavár
22. Köveskút (Zala-)	
23. Kustány	

Megjegyzés:

1929. április 1-jével 004-48 idecsatoltatott.

1929. június 1-jével 4, 5, 19, 23, 34, 41, 42 a Zalaszentgróti Járásbíróshoz csatoltatott.

003 Letenyei Királyi Járásbírószág

1. Alsószemenye	20. Letenye
2. Bánokszentgyörgy	21. Lispe
3. Báza	22. Marócz
4. Béc	23. Molnári
5. Becsehely	24. Oltárcz
6. Borsfa	25. Ortaháza
7. Bucsuta	26. Petrivente
8. Csehi (Csernec)	27. Pola
9. Csömödér	28. Pördeföld
10. Csörnyeföld	29. Pusztamagyaród
11. Egyeduta	30. Rátka (Mura-)
12. Erdőhát	31. Szentadorján
13. Erdősfa	32. Szentlisló
(=Semjénháza)	33. Szentmargita
14. Felsőszemenye	34. Tolmács (Kis-)
15. Kányavár	35. Tótszentmárton
16. Kerettye	36. Tótszerdahely
17. Kiscsernecz	37. Valkonya
18. Kissziget	38. Várföld
19. Lasztonya	39. Zajk

Megjegyzés:

1926. június 1-jével 9, 15, 18, 25, 28 a Zalaegerszegi Járásbíróshoz csatoltatott.

004 Nagykanizsai Kir. Járásbíróság

1. Alsórajk	27. Langvíz
2. Bajcsa	28. Légrád
3. Balatonmagyaród	29. Magyarszerdahely
4. Bocska	30. Murakeresztúr
5. Börzöncze	31. Nagybakónak
6. Csapi	32. Nagykanizsa
7. Dióskál	33. Nagyrada
8. Eszteregnye	34. Nagyrécse
9. Felsőrajk	35. Németszentmiklós (Ma-
gyar-)
10. Fityeház	36. Obornak
11. Fűzvölgy	37. Orosztony
12. Galambok	38. Pacsa
13. Garabonc	39. Pölöskefő
14. Gelse	40. Pötréte
15. Gelsesziget	41. Rigyác
16. Hahót	42. Sárszeg (Zala-)
17. Homokkomárom	43. Sormás
18. Kaczorlak	44. Szentjakab (Zala-)
19. Karos (Zala-)	45. Szepetnek
20. Kerecseny	46. Újudvar
21. Kilimán	47. Zalamerenye
22. Kiskomárom	48. Zalasabar
23. Kistrada	49. Zalaszentbalázs
24. Kistrécse	50. Zalaújlak
25. Komárváros	
26. Korpavár	

Megjegyzés:

1920. augusztus 20-tól 1941. augusztus 16-ig 28 a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (később Jugoszlávia) tartozott.

1929. április 1-jével 48 a Keszthelyi Járásbírósághoz csatoltatott.

005. Perlaki kir. Járásbíróság

1. Alsódomború (Donja Dubrava)	16. Felsőpálfa (Pálovecz)
2. Alsómihályfalva (Alsómihályvecz)	17. Györgylaka (Jurcsevecz)
3. Alsópálfa (Palinovecz)	18. Harastyán (Hráscsán)
4. Alsópusztafa (Alsópusztákovecz)	19. Henisfalva (Hemusevecz)
5. Csehlaka (Csehovecz)	20. Hodosán (Hodosan)
6. Damása (Domasinecz)	21. Kisszabadka (Szoboticza)
7. Dékánfalva (Dékánovecz)	22. Kotor (Kotor)
8. Dezsérlaka (Derzsimorecz)	23. Ligetvár (Dráskovecz)
9. Dráviadiós (Orehovicza)	24. Muracsány (Gorican)
10. Drávaegyház (Cirkovljan)	25. Murakirály (Kraljevecz)
11. Drávafüred (Oporovecz)	26. Muraszentmária (Sveta Marija)
12. Drávaollár (Vullaria)	27. Muraújfalu (Novakovecz)
13. Drávasiklós (Csukovecz)	28. Muravid (Vidovecz)
14. Drávaszentistván (Stefanecz)	29. Perlak (Prelog)
15. Drávaszilas (Podbreszt)	30. Törökudvar (Turcsiscedvoriscse)
	31. Tüskeszentszentgyörgy (Sveti Juraj)
	32. Zalabenkő (Benkovecz)

Megjegyzés:

1872. január 1-jétől 1885. október 31-ig területe a Csáktornyai Járásbírósághoz tartozott.

1920. augusztus 20-tól 1941. augusztus 16-ig valamennyi település a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (későbbi Jugoszlávia) tartozott.

100 Zalaegerszegi Kir. Törvényszék

- 101. Alsólendvai Királyi Járásbíróság
- 102. Sümegi Királyi Járásbíróság
- 103. Tapolcai Királyi Járásbíróság
- 104. Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság
- 105. Zalaszentgróti Királyi Járásbíróság

101. Alsólendvai Királyi Járásbíróság

1. Adorjánfalva (Adrinác)	23. Dobraföld
2. Alsóbeszterce (Dolnija Bistrica)	24. Dobri
3. Alsólakos (Dolnji Lakos)	25. Dobronak
4. Alsólendva (Donia Lendava)	26. Döme-föld
5. Alsószenterzsébet	27. Felsőbeszterce
6. Baglad	28. Felsőlendvalakos
7. Bagonya	29. Felsőszenterzsébet
8. Bakónak	30. Filócz
9. Baksa (Zala-)	31. Gáborjánháza
10. Bántornya (Turnišce)	32. Gosztola
11. Bánuta	33. Göntérháza
12. Barabás (Kerka-)	34. Gyertyános (Zala-)
13. Bárhely	35. Hársliget
14. Belatincz	36. Hernyék
15. Belső-sárd	37. Hídvég (Lendva-)
16. Bödeháza	38. Hosszúfalú (Lendva-)
17. Bördőce	39. Iklód (Kerka-)
18. Czap	40. Jakabfa (Lendva-)
19. Csente-völgy	41. Jösecz
20. Cserföld (Črenšovci)	42. Kálócfa (Kerka-)
21. Csesztreg	43. Kámaháza
22. Dedes (Lendva-)	44. Kapcza
	45. Kebeleszentmárton
	46. Kerkakutas

47. Kerkanémetfalu	77. Mumor
48. Kerkapéntekfalu	78. Murahely (Deklezsín)
49. Kerkaszentkirály	79. Murabaráti (Bartonc)
50. Kerkaszentmihályfa	80. Muralövő (Strelec)
51. Kerkaszentmiklós	81. Muramelence (Mellincz)
52. Kerkateskánd	82. Murarév (Hottiza)
53. Kerkatótfalu	83. Murasziget (Izsakóc)
54. Kerkaújfalu	84. Nagypalina
55. Kislakos	85. Nemesnép
56. Kislippa	86. Páka
57. Kispalina	87. Petesháza
58. Kót	88. Pincze
59. Kozmadombja (Pusztá-)	89. Pórszombat
60. Középbeszterce	90. Pusztaszentpéter
61. Kútfej	91. Radamos
62. Külsősárd	92. Ramocsa
63. Lendvaerdő (Renkóc)	93. Rédics
64. Lendvanyíres (Brezovica)	94. Resznek
65. Lendvarózsavölgy
(Ganica)	95. Szécsiszentlászló
66. Lendvaszentjózsef
(Gumilica)	96. Szécsisziget
67. Lendvaújfalu	97. Szentgyörgyvölgy
68. Lendvavásárhely	98. Szijártóháza
69. Lenti	99. Szilvagy
70. Lentikápolna	100. Szombatfa (Zala-)
71. Lentiszombathely	101. Tormaföld
72. Lippahócz	102. Tüskeszer
73. Lovászi	103. Völgyifalu
74. Magyarföld	104. Zalaivánd
75. Máhomfa	105. Zebecke
76. Márokföld	106. Zorkóháza
	107. Zsitkócz
	108. Zsizsekszer

Megjegyzés:

1920. augusztus 20-tól 1941. augusztus 16-ig 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 14, 19, 20, 27, 28, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 43, 44, 45, 56, 57,

58, 60, 63, 64, 65, 66, 68, 78, 79, 81, 82, 84, 87, 91, 95, 102, 103, 104, 106, 107, 108 Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (később Jugoszlávia) tartozott; az országhatáron belül maradt többi település a Zalaegerszegi Járásbírósághoz került, de 1929. április 1-jével 24, 49, 51, 52, 53, 55, 61, 67, 73, 96, 101 a Letenyei Járásbírósághoz lett átcsatolva.

102. Sümegi Királyi Járásbíróság

1. Aranyod (Alsó és Felső)	22. Mihályfa
2. Batyk	23. Nagygörbő
3. Bazsi	24. Óhíd
4. Bodorfa	25. Prága (Sümeg-)
5. Csabrendek	26. Rigács
6. Csáford	27. Sárosd
7. Csehi (Sümeg-)	28. Sénye
8. Dabronc	29. Sümeg
9. Döbrőce	30. Szalapa
10. Galsa (Zala-)	31. Szegvár (Zala-)
11. Gógánfa	32. Szentgrót (Zala-)
12. Gyepükaján	33. Tekenye
13. Gyömrő (Zala-)	34. Túrje
14. Hany (Nemes-)	35. Tüskeszentpéter
15. Hetyefő	36. Udvarnok (Zala-)
16. Hosztót	37. Ukk
17. Káptalanfa	38. Véged (Zalavég)
18. Kisgörbő	39. Vindornyaszállás
19. Kisvásárhely	40. Zalaerdőd
20. Megyer	41. Zalaszentlászló
21. Meggyes (Zala-)	

Megjegyzés:

1929. június 1-jétől 1, 2, 6, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 41 a Zalaszentgróti Járásbírósághoz csatoltatott.

103. Tapolcai Járásbíróság

1. Badacsonytomaj	20. Monostorapáti
2. Balatonederics	21. Monoszló
3. Balatonhenye	22. Nemesvita
4. Diszel	23. Nyírád
5. Gulács (Nemes-)	24. Petend (Zala-)
6. Gyulakeszi	25. Pula
7. Haláp (Zala-)	26. Raposka
8. Hegyesd	27. Rendes
9. Hegymagas	28. Salföld-Ábrahámhegy
10. Kapolcs	29. Sáska
11. Káptalantóti	30. Szentbékália
12. Kékkút	31. Szepezd
13. Kisapáti	32. Szigliget
14. Kővágóörs	33. Szőcz
15. Köveskál	34. Taliándörögd
16. Lesenceistvánd	35. Tapolca
17. Lesencenémetfalu	36. Tördemic (Nemes-)
18. Lesencetomaj	37. Vigánt
19. Mindszentkállakisfalud	

104. Zalaegerszegi Járásbíróság

1. Alibánfa-Lukafa	11. Bezeréd
2. Almásháza	12. Bocföldre
3. Alsóbagod	13. Boldogfa (Zala-)
4. Andráshida	14. Bollahida
5. Apátfa	15. Boncodföldre
6. Bak	16. Botfa
7. Baktüttös	17. Böde
8. Barabásszeg	18. Börönd
9. Bazita	19. Bucsa (Kis-)
10. Besenyő (Zala-)	20. Bucsuszentlászló

21. Budafa	57. Nagykapornak
22. Csácsbozsok	58. Nagykutas
23. Csatár	59. Nagylengyel
24. Cséb (Zala-)	60. Nagypáli
25. Csertalakos	61. Náprádfa
26. Csonkahegyhát	62. Nemesapáti
27. Csöde	63. Németfalu
28. Dobréte (Babos-)	64. Nova
29. Dobronhegy	65. Orbányosfa
30. Dötk	66. Ormándlak
31. Ebergény	67. Ördöghenye
32. Egyházassozmándbükk	68. Padár
33. Felsőbagod	69. Paisszeg
34. Gellénháza	70. Pakod
35. Gombosszeg	71. Pálfiszeg
36. Gutorfölde	72. Petőhenye
37. Győrfiszeg	73. Petrikeresztúr
38. Gyűrűs	74. Pókafa
39. Hagyaros	75. Pózva
40. Hetés (Nemes-)	76. Pölöske
41. Hottó	77. Pusztaderics
42. Iborfia	78. Pusztaszentlászló
43. Kallósd	79. Rádó (Nemes-)
44. Karácsonyfa	80. Rózsásszeg
45. Kaszaháza	81. Ságod
46. Kávás	82. Salomvár
47. Kemendollár	83. Sándorháza (Nemes-)
48. Keménfa	84. Sárhida
49. Kiskutas	85. Söjtör
50. Kislengyel	86. Szentandrás (Nemes-)
51. Kispáli	87. Szentersébethegy
52. Kustánszeg	88. Szentkozmadombja
53. Lickóvados	89. Szentlőrinc (Zala-)
54. Mikefa	90. Szentmihályfa (Zala-)
55. Milejegyházasszeg	91. Szentpéterfölde
56. Misefa	92. Szepetk

93. Tárnokoroklán	103. Zalaistvánd
94. Teskánd	104. Zalakoppány
95. Tófej	105. Zalalövő
96. Vaspör	106. Zalamindszent
97. Vitenyédsszentpál	107. Zalapatakafernekág
98. Vorhota	108. Zalaszentgyörgy
99. Vöckönd	109. Zalaszentiván
100. Zalabér	110. Zalaszentmihály
101. Zalaegerszeg	
102. Zalaháshágy	

Megjegyzés:

Az Alsólendvai Járásbíróságtól történt átcsatolásokra vonatkozóan lásd a 101-nél tett megjegyzést.

1926. június 1-jével 003-9, 15, 18, 25, 28 idecsatoltatott.

1929. június 1-jétől 2, 11, 30, 43, 70, 100, 104 a Zalaszentgróti Járásbírósághoz csatoltatott.

Az 1929. június 1-jén felállt Zalaszentgróti Királyi Járásbíróság illetékességi területe (1929. 06. 01-jén.)

(A sümegi, keszthelyi és zalaegerszegi járásbíróságok területéből)

1. Almásháza	15. Sénye
2. Aranyod	16. Tekenye
3. Barátság	17. Tilaj
4. Batyk	18. Túrje
5. Bezeréd	19. Tüskeszentszentpéter
6. Bókaháza	20. Zalabér
7. Csáford	21. Zalacsány
8. Dötk	22. Zalakoppány
9. Gyülevész	23. Zalanémetfalva
10. Kallósd	24. Zalaszentgrót
11. Kehida	25. Zalaszentlászló
12. Kisszentgrót	26. Zalaudvarnok
13. Kustány	27. Zalavég
14. Pakod	

